AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 13 • AĞUSTOS 2003 • 3.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2003/08

- Varoluşsal Dayanağın Yıkımı... "İKİ GENÇ KIZIN ROMANI"
- HEPİMİZ BİRER DÜŞÜNCE SUÇU SANIĞIYIZ...
- İNSANOĞLU DÜZMECE DÜŞLERİNDEN ARINMALIDIR
- MANİFESTO'NUN MARKSİZMİ...
- KIRILMA
- YILDIZ GÜNCESİ'nde
  Kitap-lık Edebiyattan Ne Anlıyor
  Kitapların Yok Edilmesine Karşı Çıkanlara
  İki Soru

2003/8 Sayı: 154 **İNSANCIL** Aylık Kültür Sanat Dergisi ISSN 1300-4158

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu Berrin TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni Cengiz GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı Şadiye GÜLE
Kapak Tasarımı ve Ofset Hazırlık Deniz SARAÇ

Kapak Resmi Galata Köprüsü ve Eminönü 19. yy. İstanbul
Baskı ILICAK Matbaası
Dağıtım DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•İsmet ALICI, •Eylem CAN, •Servet ÇOLAK, •Cengiz GÜNDOĞDU, •Berrin TAŞ
Danışma Kurulu
•Doç.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Doç.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCI *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)* •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Yaşar Çoruhlu *(Mimar Sinan Üniversitesi)* •Prof.Dr.Zeynep DİREK *(Galatarasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-Istanbul Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergisi@hotmail.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katıp Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu İstanbul

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 36.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul Hesap No. 1042 577792
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	VAROLUŞSAL DAYANAĞIN YIKIMI "İKİ GENÇ KIZIN ROMANI"	1
Yılmaz ZİR	"SİS" SÜRÜYOR (ŞİİR)	6
Bilgesu ERENUS	HEPİMİZ BİRER DÜŞÜNCE SUÇU SANIĞIYIZ	7
İlhan YÜCE	İNSANOĞLU DÜZMECE DÜŞLERİNDEN ARINMALIDIR	9
Han YONGWUN	RESSAM (Şiir) Türkçe Çeviri: Anıl MERİÇELLİ	15
Temel DEMİRER	MANİFESTO'NUN MARKSİZMİ... ya da "GELECEK UZUN SÜRER!"	16
Uğur HACIHANEFİOĞLU	KIŞ (ŞİİR)	21
Sinan KUTLU	KIRILMA	22
Sedat UMRAN	DÖRTLÜKLER (ŞİİR)	24
H.Cemal-H.K.KARADAYI	POLİTİKA VE EDEBİYATIMIZIN AYKIRI TİPLERİNE ELEŞTİREL BAKIŞ - IV	25
Şenay ANKARALI	ŞİİRİN BENDEKİ ÖYKÜSÜ	27
Mehmet AKKAYA	"BİÇİM SORUNU:VARLIKTA, BİLGİDE, SANATTA"	29
Ali DOĞAN	SET	37
Medet TURAN	YILDIZ (ŞİİR)	37
Eylem CAN	"EVLENİYORUZ, MUTLUYUZ" (ÖYKÜ)	38
Gülhan DİKME	KAR SUYU (ŞİİR)	40
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	41
Cengiz BEKTAŞ	BARIŞ ÇINARI (ŞİİR)	48

VAROLUŞSAL DAYANAĞIN YIKIMI...
"İKİ GENÇ KIZIN ROMANI"

Cengiz GÜNDOĞDU

Mermerin Fazlalıkları

İstanbul'da sıcak günler yaşanıyor. Haberlere göre çöl sıcakları da gelecekmiş. Bu sıcaklar bir yana, toplumsal açıdan da sıcak günler yaşanıyor. İşçiler, kadınlar, insani hakları için mücadele ediyorlar.

Ortadoğu'da önemli gelişmeler var. Hamas'la İslami Cihad örgütleri, belirli ilkelere uyulması koşuluyla üç ay süreli ateşkes ilan etti.

Kıpır kıpır dünya. Üç tür insan var bu kıpır kıpır dünyada. İnsanın tepesinde bozuk düzeni sürdürmek isteyenler, bozuk düzene tutsak olanlar, bozuk düzene karşı insani bir dünya için mücadele edenler.

Tarihte de böyleydi bu. Sümer'de başladı insanın insan olma mücadelesi... bugüne geldik... Kimsenin kimseden daha çok insan sayılmadığı bir dünya kuruluna kadar devam edecek mücadele. Hiç kuşkum yok bundan.

İbn Bacce'nin özlediği, *"hakimsiz, hekimsiz"* dünya mutlaka kurulacak.

Dünya kıpır kıpır dedim ya, bunu söylemem nedensiz değil. Perihan Mağden'in *İki Genç Kızın Romanı* (1) adlı kitabı, bu kıpırtılı dünyada okunacak bir kitap değil.

Bütün dünyadan elini eteğini çekip öyle okuyacaksınız bu kitabı. Elden ayaktan düşmeden bunu yapacak karakterde biri değilim. Ama bu "roman"ı da okumak zorundayım. "Roman"ı tırnak içine almamın nedeni şu. *İki Genç Kızın Romanı*, söylendiği gibi roman değil.

Şimdi bu noktadan başlıyorum.

Perihan Mağden'in *İki Genç Kızın Romanı* adlı kitabını okuyup bitirdikten sonra, şu soru geldi aklıma. Perihan Mağden, acaba heykel yapabilir mi.

Bu soruyu, Rodin'i düşünerek soruyorum. Rodin'e *"Bu heykelleri nasıl yapıyorsun"* diye sormuşlar. Rodin, *"Mermerin fazlalıklarını atıyorum"* demiş.

Bu, fazlalıkları atma, bütün sanatların temel ilkesidir. Bu ilkeye uyulmazsa, ortaya çıkan ürün, estetik nesne olmaz.

Perihan Mağden heykel yapmaya kalksaydı, fazlalıkları atmazdı. Atamazdı. Tam tersi fazlalıkları yüklerdi heykele. Bundan ötürü, ortaya çıkan ürüne heykel denemezdi.

İlk elde şunu söylemeliyim. *İki Genç Kızın Romanı* kırk aMbara benziyor. KırkaMbara benzemesinin nedeni, gereksiz ayrıntıların atılmaması. Bu konuda örnek vermeden önce şunu söylemem gerekiyor. Roman insanın hayatını anlatır. İnsanın biyolojik gereksinmeleri vardır. Mutlaka yemek yemesi, su içmesi, yüznumaraya gitmesi, uyuması gerekir. Biyolojik gereksinmelerini gidermeyen insan, bir süre sonra ölür.

Roman, öykü, insanların hayatını anlatacaksa, karşımıza şu sorun çıkar. Yazar, romandaki kişilerin biyolojik gereksinmelerini her giderişte bunu belirtmeli mi. Bu sorunun yanıtı şudur. Belirtmemeli. Belirtmez de. Okur, *"Aradan aylar geçti, kişi yüznumaraya gitmedi. Bu kişi nasıl yaşıyor, bu roman gerçekçi değil"* demez.

Romandaki ya da öyküdeki kişi yüznumaraya götürülecekse, bunun kesinlikle bir nedeni olmalıdır. Sözgelimi şöyle olabilir, *"Kalktı, işemek için yüznumaraya gitti. Çişi kanlı geldi..."* Kanlı çiş sorundur. Bu sorunu göstermek için kişi yüznumaraya götürülür.

Bakın Adnan Özyalçıner, *Tutsaklar* adlı öyküsünde nasıl yüznumaraya götürüyor kişiyi. *"Az sonra peykenin en ucunda oturan ağır ağır doğruldu. Ayağını sürüyerek yürüdü. Akarçeşmenin yalağı dibinde, asker taburu gibi, sıralı duran teneke kutularından birini aldı. Bu USA damgalı boş bir ketçap kutusuydu. Yalaktaki bulanık suyla doldurup az ilerde, üç yanı çitle çevrili, önü açık, iki bölmeli yüznumaralardan birine yöneldi. Bölmeye girer girmez poturunu sıyırıp çömeldi. Bölmenin çiti alçak olduğundan insan oturunca, kafası çitin üstünden görünüyordu. Su dolu kutuyu yanına yerleştirirken boşunu devirdi. Bu USA damgalı bir başka teneke kutuydu."*(2)

Adnan Özyalçıner emperyalist ABD'nin simgesi teneke kutuların yüznumaralara bile girdiğini göstermek için adamı yüznumaraya götürüyor.

İki Genç Kızın Romanı'nda kişiler, hiçbir neden yokken yüznumaraya gider.

Şu bilinmeli. Nedensel ilişkinin kurulmadığı metinlere roman denmiyor.

Roman, öykü, oyun yazmanın, resim yapmanın, müzik bestelemenin zorluğu da burda. Neden-

sizlik kolay. Yazıver gitsin. Perihan Mağden de bunu yapıyor. Şöyle, *"Çiğdem yok şimdi yanlarında. Bir şekilde kurtuldular Çiğdem'den. Boğaz boyunca yürüyorlar Handan ile Behiye."* (s.62)

Perihan Mağden, *"Bir şekilde kurtuldular Çiğdem'den"* diyor ya, işte burası bir roman için son derece önemli. Yazar orda, *"Bir şekilde kurtuldular Çiğdem'den"* demeyecek. Orda nedensel bir ilişki olacak. İşte o zaman roman, dünyanın karşısında bir başka dünya olur.

Bir şekilde, ya da nedensel ilişki, roman yazarıyla roman yazarı olmayanı ayıran temel noktadır.

Hiç Yaşamadılar mı

Bizde ilk romanlarda nedensel ilişkiler ya hiç yoktur ya da çok zayıftır. Nedensel ilişkiler Halit Ziya'yla girer romanımıza. Yakup Kadri'nin *Panorama* adlı eseriyle evrensel roman geleneğine gireriz. Bu açıdan bakıldıkta Balzac, Stendhal, Puşkin, Tolstoy, Halit Ziya, Yakup Kadri, Kemal Bekir hiç yaşamamış, tek satır yazmamışlar.

Perihan Mağden'in roman mirasına aldırdığı yok.

Bu aldırmazlık şöyle sonuçlanıyor. Doğa-insan ilişkisi yok. Bir yer dışında nesneler de gelişi güzel kullanılmış. O bir yer de kırmızı leğen.

Bu, denk mi geldi, bilinçli mi yapıldı, bilmiyorum. Bu "romanı" kim okudu basılması için, bilmiyorum. Ama bu konuda yazar uyarılmalıydı.

Dil açısından da kötü bir metin *İki Genç Kızın Romanı*. Üç örnek vereceğim yalnızca. Birincisi şu. *"Ama neler söyleyip tam olarak, nelere güldüğünü bilmiyor. Tam olarak. YARIM. BU YARIM. TAMYARIM .IM" (s.62)*

İkincisi şu. *"Hani hiç konuşması yapılmadan"*(s. 74) *"Konuşmadan"* demiyor, *"konuşması yapılmadan."*

Dil sorunu yok Perihan Mağden'in. Dil konusunda bakın ne diyor Takiyettin Mengüşoğlu. *"Bir şeyi kendi öz dili ile gören ve düşünen bir insan, o şeyi kendi dili ile mutlaka anlatabilir. Bir şeyi, düşünülen ve görülen bir şeyi kendi dili ile anlatamayan bir kimse, ezbere gören ve ezbere düşünen, yani varlık-dünyasında bir karşılığa dayanmadan söz söyleyen, yazı yazan kimsedir. (...) Bir insan, varlık-dünyasında peşin olarak kendi dili ile kendi gözüyle bir şeyi görmeli. Bu göz, ne Arap ve ne Acem gözü olmalı ne de Frenk gözü olmalıdır. (...) Çünkü dili geliştirecek kelimecilik değil, dilin taşıyıcısı olan insanların düşünme ve görmeleridir. Bir dil ile ne kadar düşünülür ve ne kadar görülürse o dil de o ölçüde gelişir; çünkü görme ve düşünme ile dilin gelişmesi arasında paralellik vardır."* (3)

Türkçeyle yazmıyor, çünkü türkçeyle görmüyor Perihan Mağden. İşte üçüncü cümle, *"Yalnızca bol bol utanç duyuyor."* (s.9)

Bollukla utanç duymanın ne ilgisi var.

Türkçe, kuşdiline döndürülmüş *İki Genç Kızın Romanı*'nda.

Boşlukta Dolaşan Kişiler

Kitapta çalışan üç kişi var. Behiye'nin babasıyla annesi, bir de Behiye'nin ağabeyi.

Çalışan babayla anne etkin değil. Baba şöyle değerlendiriliyor, Behiye'nin bakışıyla. *"İçi geçmiş, içi sırf çekirdek olmuş, yapış yapış olmuş bir kavunu andıran babasını da düşünmek istemiyor. Zavallı babasını. Salim; Sağ salim. Sağ. Yalnızca* (s.53) *"Baş tezgahtar Salim. Şef garson, 'Hanfendiciiiim, beyefendiciiim. Bütün gün çalıştığı o demode dükkana gelen müşterilerle böyle konuşuyor. Herkesin kıçını yalıyor akşama kadar. İşi BU. Kıç yalayıp mal satmak, babasının işi."* (s.54)

Öbür çalışan anne şöyle biri, *"Gözlerine, annesini delmelere mahsus o istihza ve tiksinme karışımı bakış gelmiş oturmuş. Dudakları yok olmuş iyice. Üst dudak ağzın içinde ezilmiş. Biraz sırıtır gibi de duruyor ağzı. 'Nasıl da bezdim senden. Cinlerim hem tepemde senin yüzünden; hem de zavallı küçücük bir ŞEYsin, hiçbir şeye değmezsin' sırıtışı. Sırıtlan. Sırıtan. Sırt. Lan. Bu yükü. Adı: Annem"* (s.20) Anne, *"Merak etmesi Mecburi Anne"* (s.61)

Kardeşi Tufan'a geldikte, *"Tufan evde habire 'dealer' olduğunu iddia ediyor. Şişli'deki o borsa şirketinde ofis boy oysa. Bir nevi koruma/ofis boy. Ama her akşam evde borsa hikayeleriyle kafa düzüyor. Yok onu almış, bunu satmış. Şöyle tahta yapmışlarmış. Milleti kafa üstü çakmışlarmış. Kıçımın dealer'ı... MilliyetçiülkücükomandoTufan"* (s.55)

Tufan etkin. Parasını çalan Behiye'yi buluyor sonunda...

Burda bir saptama yapmak gerekiyor. Bulwer Lytton şöyle diyor, *"İnsanın kendisini ele alan, insan zihnini olduğu gibi kavrayan, derinliklerine inen ve çözümleyen bir yapıt, ister antik çağda, ister modern çağda olsun; ister ilkel, ister Avrupalı olsun, açıkça bütün zamanlara, bütün uluslara uygulanabilmesi dolayısıyla yararlı bir yapıttır."*(4)

Perihan Mağden, insanı anlatmıyor. Derinlemesine bir çözümlemesi de yok. Olguları sıralıyor. Olguları yaratan toplumsal nedenlere ilgi göstermiyor.

Zaman dışı, mekan dışı bir boşlukta dolaşıyor kişiler. Bu yüzden gerçekliğin karşısında yeni bir roman dünyası oluşmuyor.

Neden Böyle Oldu

Perihan Mağden, bir anlamda *"işte"* diyor, *"insan dediğiniz varlık budur."* Radikal'deki yazılarındaki insan görüşünü, dünyayı algılayışını, bir de roman biçiminde yazmak istemiş.

Perihan Mağden öznelini dillendirmiş. Nesnel bir bakışı yok insana. Benim de üstünde durmak istediğim nokta tam burası.

Şurdan başlıyorum. Kitaptan öğreniyorum. Perihan Mağden 1960 doğumlu. 12 Eylül'ün karanlık günlerinde genç bir kız... 20 yaşında. Burası önemli. 12 Eylül, iç dünyasını berkitememiş, duyarlı insanların iç dünyasını çökertti.

12 Eylül öncesi kızıl komünistlikte birinciliği kimseye kaptırmayanların, bugün kendi geçmişlerini aşağılamalarının temel nedeni bu.

Güzel bir dünya düşü, birçok insan için varoluşsal bir dayanaktı. 12 Eylül kırdı bunu. 12 Eylül'ün insana yaptığı bu kötülük asla unutulmayacak.

Perihan Mağden de iç dünyası çökertilenlerden. O, *İnsan Zehirlenmesi* adlı yazısında şöyle der, *"Yani o kadar çok çeşitlilikte, o kadar çok insanla görüştüm ki, son aylarda /AYLARDA. Aylarca; haftalarca, günlerce filan değil, aylarca / İşte şimdi içimde yatak döşek yatıyorum/içimde yatak döşek yatmak ve insan görmemek istiyorum / İnsan zehirlenmesine uğradım."* (5)

Perihan Mağden herkesin insan zehirlenmesine uğrayabileceğini söylüyor. *"İçinizi dinleyin. Siz de zehirlenmiş olabilirsiniz. / Ve hatta bu zehre alışmış. Bu, enn tehlikelisi. / Bi kendinizle başbaşa kalıp dinleyin içinizi / Diğer sesler susuncaya dek. Tehnada kalıp."*

"İnsan Zehirlenmesi diye bır şey var."

Şunu kabul ediyorum. Yaşadığımız dönem duyarlı insanları çıldırtacak derecede akıldışı öğeler taşıyor. Her yanda şiddetli bir yalan kasırgası esiyor. Kapitalizm, insanı, insanlıktan çıkardı. Konuşmaların anlamı kalmadı. Bu karmaşık yapıda, insan, kimileyin yalnız kalmak isteyebilir. Ama bunu mutlaklaştırmak, ilişkileri insan zehirlenmesi diye algılamak içsel çöküntünün göstergesidir.

Bu bakış açısıyla, insana, yalnızca öbür insanı zehirleyen biri diye bakarak, gerçekçi, sağlıklı roman yazılamaz. Perihan Mağden bu konuda şöyle diyor, *"Benim bünyem zayıf herhalde/Annemin tabiriyle netamali."*

İnsanı araştıran bir roman yazabilmek için gerçekliği doğru çözümlemek gerekir. Bünyesi zayıf, netamali Perihan Mağden, insanı değil, netameli öznelinden tersine dönüşen insanı yazıyor.

İnsan zehirlenmesine uğrayan Perihan Mağden, varoluşsal açıdan insanın bir hiç olduğunu söylüyor. Şöyle, *"Öylesine hiçliğe mahkumuz ve bunu öylesine kabullenmişiz ki, bizim dışımızda biri bir şey yaptığı anda; bir başarı kırıntısı yakaladığı anda BBG evinde kavga çıkardığı anda, Eurovision'u kazandığı anda, işte bir şey, bir şeycik yaptığı, yapabildiği anda bizim HERRR şeyimiz olabilir./ Damgalı eşeğiz biz / Hiçiz. Sonsuza dek hiçliğe mahkum edilmişiz. (...) En mutlak HİÇLİK hali. O biziz işte Herr şeyimizle."*

Bu açıdan bakıldıkta Perihan Mağden, edebi geleneğin bütün bütün dışında değil. Burda Lucacs'tan bir alıntı gerekiyor, *"Fransız eleştirmeni Maurice Nadeau, Beckett üstüne yazdığı bir denemede Andersch'in görüşüne uyan bir yorum yapmaktadır. Nadeau'ya göre Beckett'in eserleri, onun 'edebiyatın alışılmış alanlarını bırakıp karanlık bir dünyanın, dilin her şeyi anlatmadığı, hayatla ölümün birleştiği, varlıkla bilincin eridiği ve arayıcının yolunun, sessizliğin salt gerçekliğin giriş odasına yöneldiği o uç bölgenin derinliklerine daldığını gösteren bir gelişme çizgisi izlemektedir. Nadeau da bir 'karşı çıkış'ın sözünü etmektedir; fakat 'kimsenin dile getirmediği, amaçsız ve nedensiz, bir karşı çıkıştır bu. 'Sonsuz bir hiçliğin içine gömülen bizler, çirkef dolu bir su birikintisinin üstünde patlarken yaşamak dediğimiz o belli belirsiz sesi çıkaran kabarcıklardan başka bir şey diyen Nadeau, konuyu şöyle özetliyor, 'Beckett'e kesin bir nihilizm, yarattığı şeyi bir anlamsızlık sisine dönüştürerek sanat eserinin ta içine siner."* (7)

Perihan Mağden de bu. Nihilizm, hem gazete yazılarında, hem *İki Genç Kızın Romanı*'nda insanı boğuntulu, umutsuz, geleceksiz bırakır.

İnsan Neden Yaşıyor

Aristoteles bu konuda şöyle der, *"İnsanların yaşamayı onlara rağmen seçtikleri pek çok şey var: sözgelişi, hastalıklar, dayanılmaz acılar, kara günler. Öyle ki biri bize seçim hakkı verse, sırf bunlar yüzünden, doğmamış olmak daha baştan seçilecek olurdu, bu açık."*

Ama insan yaşıyor. Biri çıkıp da, insan insanı zehirliyor, insan sen bir mutlak hiçsin derse, hele bu dünyanın bütün insanları *İki Genç Kızın Romanı*'ndaki gibiyse, durup düşünmek gerekir.

Gerçekten mutlak hiç midir insan. Bir yanılsamada mıyım ben. Bu dünyada Sokrates, spartaküs, Nadajlı Abdurrahman, Lumumba Newton yaşamadı mı.

Adını bilmediğimiz milyarlarca insan, insana katkı yapmadılar mı. Madam Curie, taçlandırmadı mı insanlığı.

Yediğimiz herhangi bir yemeği, insan, yaratıcılığıyla yaratmadı mı. Tarihsel süreç içinde düşünürsek bütün bunların hiçlik değil, varlık olduğunu görürüz.

Yaratan insana bizim borcumuz yok mu.

İnsan varoluşsal dayanağını doğru koymalıdır. İnsanın varoluşsal dayanağı, onun bunun parasına el koymak, ona buna takla attırmak, zengin erkeklerin sırtından geçinmek değildir. Filozof El Hazin bunu açıkça söyler. Çok az bir gereksinmeyle, gün-

de bir dilim ekmekle, bir bardak suyla yetinsek bile, bir köşeye çekilmişsek bu, bir başkasına haksızlıktır, bir başkasının sırtından geçinmektir. Böylesi kişilerin varoluşsal dayanakları çökmüştür.

İki Genç Kızın Romanı'nda anneyle baba dışındakilerin varoluşsal dayanağı, insana karşıdır. Bunlar burjuva dünyasının ürünleridir.

Tabii burdan yazarın varoluşsal dayanağına gelmek gerekiyor.

Bozuk Pilav Yeme Dönemi

Herkesin bir işi var. Herkes işinin ustası olmak zorunda. Hekim, hastasına doğru tanı koyacak. Elektrikçi, elektrik düzeneğini doğru kuracak. Dülger, iskemleyi doğru yapacak.

Neden doğru yapacak.

Bunu görebilmek için önce hekimi ele alalım. Hekim diyelim, verem konusunda usta olsun. Bu ustalık hekimin kişisel ustalığı değildir. Bu ustalığın ardında adını bilmediğimiz binlerce insanın başarısı, emeği vardır. Binlerce insanın başarısını kişiliğinde birleştirerek ustalaşır.

Bunun önemi şurda. Yazar Çehov, hekimdi. Hekim Çehov, genç yaşta veremden öldü. Bugünse verem çabuk iyileştirilen bir hastalık. İşte bundan ötürü hekimin bugün, verem konusunda usta olması zornuludur. Verem hastalığıyla ilgili hekim, *"Ben usta olmayacağım. Bana ne insan başarılarından. Hem bu insanlar benim moralimi bozuyor. Moral bozukluğu yüzünden hastalara doğru tanı koyamıyorum"* diyemez. Dese bile bunu Perihan Mağden bile kabul etmez.

Hangi işi ele alırsak alalım, bu, böyledir. İskemlenin yapımı bile insan başarılarının ürünüdür. Diyelim, bir iskemle ısmarladık. Söz verildiği tarihte gidip iskemleyi alıyoruz. Görünüşü pek güzel. Ama ilk oturuşta iskemle dağılıyor. Dülger başlıyor konuşmaya, *"Dünya çok kötü oldu. Herkes malzemeden çalıyor. Bu yüzden benim moralim çok bozuk. Moralim bozuk olduğu için böyle oldu."*

Kabul eder miyiz bunu.

Hayır.

Bu sorunun üstünde duruyorum. Önümüze gelen her işi, insan başarılarının ölçüsüne göre ölçütüğümüzü, ölçmemiz gerektiğini unuttuk çünkü.

Bir örnek veriyorum. Diyelim bir aşevine gittik. Pilav istedik. Pilav, insan başarılarına göre yapılmamışsa, biz de bu başarıları biliyorsak, pilavı geri çevirirız. İnsan başarısını bilmiyorsak pilavi yeriz.

Şimdi bozuk pilav yeme dönemindeyiz. Çünkü insan başarıları unutturuldu insan.

Yazarın İşi

İnsanla ilgili her etkinlik parçalıdır. Göz hekimi, insan gözüyle ilgilenir. Ayakkabıcı, ayakkabısıyla ilgilenir. İşi odur onun.

Peki yazarın işi nedir. Yazarın işi insandır. Ama insanın herhangi bir parçası değil. Yazar insanın bütünüyle ilgilidir. Yazarın nesnesi, insan bütünlüğüdür. Bundan ötürü, yazar insanı tek bir öğeye indirgemez.

Perihan Mağden, ilk elde burda tökezliyor. İnsanı, tek bir ögeye indirgiyor.

Yazar, nesnesini doğru görmek zorundadır. Perihan Mağden nesnesini doğru göremiyor. İnsanı tek bir ögeye indirgiyor, bu bir. İkincisi, insanın tarihselliğini de göremiyor. İnsan tarihseldir. Yalnızca yaşadığı toplumun değil, insan başarılarının ürünüdür insan. Yineliyorum. Bugün bir veba salgını, yıllarca sürüp yüz binlerce insanı telef etmiyorsa bu insanın başarısıdır.

Bugünün işçisi, 19. yüzyıldaki işçi gibi yaşamıyorsa bu insanın başarısıdır. Bugün Perihan Mağden, yazdığı "roman"a adını koyabiliyorsa bu insanın başarısıdır.

Şimdi burda bir saptama gerekiyor. İlk kadın yazarımız Fatma Aliye, 1880'lerde Georges Ohnet'in *Volante* adlı eserini *Meram* adıyla çeviriyor, ama kadın olduğu için adını koyamıyor çevirdiği esere. *"Bir kadın"* diyebiliyor anca.

Nereye bakarsak bakalım, insan başarısını görürüz. İnsan, Perihan Mağden'in öznel dünyasının etkisiyle gördüğü gibi "hiçlik" değildir. İnsan, yaratıcı, etkin bir varlıktır.

Yazarın işi, bu insanı görmektir. Yazar, yaratıcı, etkin insanın yanında olmak zorundadır. Yazarın varoluşsal dayanağı işte bu noktadır.

Bu, şunun için böyledir. Behiye'yle Handan'la, Çiğdem'le, Leman'la insanlık taş devrinde kalırdı. O zaman Perihan Mağden bu romanı yazamazdı. Yaratıcı, etkin varlık, insan, yazıyı buldu. Nice mücadelelerden sonra romanı yarattı. Bu açıdan bakıldıkta yazarın varoluşsal dayanağı, insan başarısı için mücadele edenlerin yanında olmakla varlık kazanır.

Peki, bu toplumda Behiyeler, Handanlar, Çiğdemler, Lemanlar yok mu. Var. Her toplumda, her devirde böylesi kişiler olmuştur. Ama bunlar insanlığın ana yolunda değildir. Bunlar yan yoldadır. Toplumun dönüşüm dönemlerinde çoğalırlar.

Perihan Mağden yan yolda yaşayanları ana yolda gösteriyor. Evrensel roman geleneğinde yan yoldakiler de gösterilmiştir. Ama onlar yan yoldadırlar, ana yolda değil.

Perihan Mağden'e göre bu ana yoldakiler etkindir. Bu yüzden de Handan'ı kurtarmak için *'bir şekilde'* babasının yanına Avusturalya'ya gönderir.

Handan Türkiye'de kurtulamaz. Çünkü bu toplumda insan zehirlenmesi vardır. İnsan mutlak bir hiçliktedir.

Peki, Perihan Mağden, *"Sana ne, ben böyle görüyorum"* diyemez mi. Hayır, diyemez. Bu bir yazarın varoluşsal dayanağını yadsımasıdır. Nasıl, bilimle uğraşan *"Newton'u görmek istemiyorum"*, felsefeyle uğraşan *"Sokrates'i görmek istemiyorum"* diyemezse, yazar da *"İnsan başarılarından bana ne, görmüyorum"* diyemez. Derse, bardakla su içmemesi gerekir. Çünkü bardak insan başarısıdır. *"İnsan başarısından bana ne"* diyen tutarlı omak istiyorsa, insan başarısı hiçbir ürünü kullanmamak koşuluyla toplumdışı bir yere gitmelidir. İnsansız bir yere. Ama ayağına ayakkabı giydiği, elini sabunla yıkadığı an, insanın başarılarının ürününü kullanıyordur, insandan yana olmak zorundadır.

Hem insan başarılarının ürünlerini kullanacaksın, hem de insan için hiçlik diyeceksin.

Bu, tatsız bir masaldır. Bu tatsız masala inandığı için, insanın romandaki başarısına aldırmıyor. Tıpkı dülger gibi... Dülgerin yaptığı iskemle nasıl dağılıyorsa, *İki Genç Kızın Romanı* da dağılıyor.

Peki dağılan bu "roman" nasıl oluyor da 10. baskıya ulaşıyor. Çünkü, bu "roman"ın okurları, insan başarısını unutanlar... yan yolda yaşayanlar. Pembe bir tül perdenin arkasında estetize etmeye çalıştığı yan yolun insanları bu romanı başarıya götürüyor. Yan yolda yaşayanlar, öbür yan yolda yaşayanlara bakarak varoluşsal dayanak buluyor.

Yan yolda yaşayanları estetize etmeye çalışan Perihan Mağden, yan yoldakilerin etkisiyle başarıya ulaşıyor.

İşte bu hiçlikte başarıdır. Ama etkin, yaratıcı insan, pembe tül perdeleri sıyırıp doğru başarılar için ileri atılacaktır. Çünkü insanın varoluşsal dayanağı hiçlik, edilginlik değildir. İnsan etkindir, insan yaratıcıdır.

İnsanın varoluşsal dayanağı yalnızca budur. Yazarın işi, bu insanı görmektir.

Avare Dönemi

Belki 45, belki 50 yıl önce *Avare* adlı bir Hint filmi geldi Türkiye'ye. Yer yerinden oynadı bu film için. Sineması olmayan yerlerin halkı, sinemalı merkezlere taşındı. Herkes bir süre *"Avareyim... avareyim"* şarkısıyla avare oldu.

Bu avarelik, daha sonra, felsefi kavramlarla donatılmış bir biçimde post-modern adıyla çıktı karşımıza. İnsani birikime dirsek atma... keyfe göre hayat... *"zevkler ve renkler tartışılmaz"* ilkesini yanlış bir biçimde hayat ilkelerine çevirme... yaratıcılıkla değil, ilginç buluşlarla dikkati çekme.

Şimdi bu dönemi yaşıyoruz. *"Avare takılma"* dönemi... *İki Genç Kızın Romanı*, bu dönemin tipik ürünü. Bu ürün, üstünde derinlemesine durulacak bir estetik özne değil.

Bu yazıyı, özellikle genç yazar adayları için yazdım. Genç yazar adayı, modanın sürükleyiciliğine kapılmamalı. Yazarın varoluşsal dayanağı, etkin, üretken, yaratıcı insandan yana olmaktır.

Bakın ne diyor Einstein, *"Kendi hayatına ve başkalarınınkine anlamsız gözüyle bakan insan, yalnız mutsuz olmakla kalmaz, kolay, kolay yaşamasını bile beceremez (...) İnsan teki, kendiliğinden düşünebilir, duyabilir, savaşabilir ve çalışabilir ama fiziksel ve duygusal hayatında sıkı sıkıya toplumla bağlıdır. Öyle ki, toplum çerçevesi dışında ne düşünebilir ne de anlayabiliriz onu. İnsana yiyecek içeceğini, giyeceğini, oturacağı yeri, çalışma araçlarını, konuştuğu dili, düşünce biçimlerini ve büyük ölçüde, özünü sağlayan 'toplum'dur. İnsanın hayatı, şu küçük 'toplum' sözcüğünün arkasında saklı olan geçmişteki ve bugünkü milyonlarca insanın çabası ve yeteneğiyle yaşanır duruma gelmiştir."* (9)

Burjuva ideologları bunu, unutturdu bize. Perihan Mağden'e de unutturmuşlar. Einstein, doğru bir saptamayla, insanın bencilliğini, yalnızlığını, hayat sevincinden yoksun kalışını, kapitalizme bağlar. Şöyle der Einstein, *"Bugünkü durumuyla kapitalist toplumdaki anarşi, bütün kötülüklerin gerçek kaynağıdır bence."*

Ben, bunları yazarken, dünyanın dört bir bucağında ABD emperyalizmine karşı gösteriler düzenleniyor. Bütün bunlar şunu gösteriyor. Avarelik hayata karşıdır.

İnsan, hiç değildir. Yaratıcı, etkin varlıktır insan.

Genç yazar adayı, bunu hiçbir zaman unutmamalı.

1. Perihan Mağden, *İki Genç Kızın Romanı*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
2. Adnan Özyalçıner,*Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2001.
3. Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983.
4. Boris Suçkov, *Gerçekçiliğin Tarihi*, Çev. Aziz Çalışlar, Adam Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1982.
5. Perihan Mağden, *İnsan Zehirlenmesi*, Radikal gazetesi, 29.5.2003.
6. Perihan Mağden, *Hiçlik! Sen Bizim Herşeyimizsin*, Radikal Gazetesi, 29.5.2003.
7. Georg Lukacs, *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*, Çev. Cevat Çapan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1986.
8. Aristoteles, *Eudemos'a Etik (1215 b-20)*, Çev. Saffet Babür, Dost Kitapevi, Ankara, 1999.
9. Albert Einstein, *Dünyamıza Bakış*, Çev. S.Eyüpoğlu-A.Erhat-V.Günyol-C.Çapan-İ.Öztürk-Y.Anday, Alan Yayıncılık, İstanbul, (Tarihsiz)

"SİS" SÜRÜYOR

Yılmaz ZİR

Tevfik Fikret'e ve onu sevene...

I
Kaç şehir gördüm
utancından yüzünü kapatan
İstanbul "sis" peçesini örtse de
ne bir Washington olabilir
ne de Londra
"dünya orospuluğunda"

Hiçbir yer alçak olamaz
New York'un kuleleri kadar
İnsana özgü sanırım
yükseldikçe alçalmak
bilmeyen öğrensin kapitalizmi
"evrensel orospu, evrensel pezevengi"

II
Ne demişti burjuvazi:
"eşitlik, adalet, özgürlük, kardeşlik"
çürütüyor zindanlarda şimdi
insanlık için dövüşenleri

III
Direnç yaprakta değil
Ölümün sarılığını giyinir
zamanı dolduğunda
Atalım mevsimlik maskeleri
Haykıralım:
"Herkesten yeteneğine göre,
herkese ihtiyacı kadar."

IV
Güneş gözlüm
sevgilim
bir düşün
yıkandığını dünyanın
eşitlik dalgalarıyla
özgürlükle tutuştuğunu evrenin

V
Ne bir harf
ne bir çizgi
dökülmedi kaleminden
katiller, sömürücüler lehine
dökülmeyeccek

İşçilerin nasırlı bakışlarını
ürkekliğini çocukların,
bir de
yolumuzu ışıtanları
taşısın sözcüklerin
beynindeki yıldızlar
ısıtsın yüreklerimizi

VI
Bilirim
yüreğinde kopan fırtınaları
küçük esintilerle

Tanıdım seni
çocukların sevinç çığlıklarında
yürüdüğünü gördüm
gözbebeklerinde yakamoz
zifiri karanlıkta

VII
Kırmızı alevlerde çırpınır mavi
parmaklarına dokunduğumda
hazır bir aşk yok
dövüşe dövüşe büyüyecek
Seviyorsan beni
kavga et dünyayla

HEPİMİZ BİRER DÜŞÜNCE SUÇU SANIĞIYIZ...

Bilgesu ERENUS

Sevgili Arkadaşlarım;

İletişim Fakültesi öğrencilerinin çoğunlukta olduğu bir etkinlikte konuşuyorum. Sizler seçiminiz gereği düşünce suçunu kendinizden uzaklaştırıp, *"şu zaman zaman bazı yazarların başını belaya sokan konu"* diye bakmıyorsunuzdur,ama çoğu yaşıtınız böyle yapıyor. Aslında onlar da, hepimiz, hepimiz birer potansiyel sanığız. Evinizden, ana babanızdan kendinizi en rahat hissettiğiniz arkadaşlık çevresinden, sevgilinizden başlayalım önce. Arada bir, amma da düşüncesizsin dediklerine bakmayın, kendi içinize döndüğünüzde, kendi içinizde neler olduğunu anlamaya çalıştığınız anlarda hemen şöyle karşılanırsınız, *"Ne oldu, ne düşünüyorsun?"* Merakın ötesinde bir sorudur bu, yakınlarınız kaygılanır birden, *"Eyvah düşünüyor!"* Okul ilişkilerinde de öyle, sizden beklenen çoğu zaman düşünmeden tekrarlamanızdır, düşünür durumda görüldüğünüzde, müfredat dışı eğilimlere meraklı damgasıyla özel bir dikkatle izlenmeye alınırsınız. Size yöneltilen, ne düşünüyorsun sorularını içtenlikle dillendiriverirseniz, sözgelimi ana ve babanıza, bu evdeki yapay ilişkiler beni boğuyor, sevgilinize, dostunuza, birbirimizi geliştiremedikten sonra bu sevgi ya da dostluk değil, kuşkuya düşüyorum, öğretim üyesine, tek yanlı öğrendiklerimle yaratıcı bir kişilik kazanmam olanaksız, dediniz mi, yandınız! Suçlamalar başlayıverir, size yöneltilen nankörlük tanımlamasına ve daha başkalarına razı olmak zorundasınızdır artık, gelsin gözyaşları, ayrılıklar, sitemler, küsmeler...

Düşünce suçuna *"şu zaman zaman bazı yazarların başını belaya sokan konu"* diye bakılmaması için söylüyorum, düşünce özgürlüğü çok geniş kapsamlı bir kavram, kavramakta gecikildiğinde, kendi iç dünyanızdan, kendi iç gelişiminizden ve yaratıcılığınızdan da vazgeçmeniz gerekebilir. Ansiklopedik bilgilerle sıralayacak olursam, düşünce özgürlüğüne, şu an ki buluşmamız da giriyor; konferans, nutuk, topluluklara konuşma, hatta şu güzel Eskişehir doğasında bağırıp çağırma, şarkı söyleme bile Düşünce özgürlüğünün kapsamında. Düşünce özgürlüğünün bilincine varılamazsa bunları gerçekleştiremezsiniz. Kitap, broşür, yazmak, dergi, gazete çıkarmak, tv kanalı açmak -biz holding miyiz diyeceksiniz ben de zaten mesela dedim- bunlar bir yana özel yazışmalar bile yapamazsınız. Düşüncenizi diğer yollardan açıklamanız da olanaksızdır. Protesto ve yürüyüşler bir yana, şaşırmanız mümkün, saygı duruşu da düşünce özgürlüğüyle ilintili, yapamazsınız. Açlık grevi, sakal grevi de öyle... Yapamazsınız. Aranızda şimdiden sanat ve bilime yönelmiş olanlar varsa şimdiden haberleri olsun biliyorum, düşünce özgür olmazsa, sinema, tiyatro, resim, karikatür, araştırma, yapmanız mümkün değil.

Karşı çıkmaya hazırlandığınızı görür gibiyim.

Bunlar 1789 İnsan Hakları Bildirgesi'nden bu yana geliyor, hepsi de anayasal haklardır, diyeceksiniz, doğrudur, haklısınız ama, özgür düşünce konusunda aynı yasal haklar, lakin, ancak, yeter ki türünden noktalı virgüllerle kesintilere uğruyor; kanun dairesinde serbest, kamu düzenini ola ki bozmaya, ola ki yıkmaya, türünden fetvaları da beraberinde getiriyor.

Bütün bunları düşünce özgürlüğünün karmaşık yapısını tanımlayabilmek için, düşünce özgürlüğü olmasaydı ne olurdu diye sıraladım, şimdi DGM ve askeri mahkeme sanığı olarak kendi içime dönüp şu soruyu sormama izin verin, bizde düşünce özgürlüğü var mı? Yeterince gülmediniz.

Gülümsüyorsunuz.

Biz yazar ve sanatçılar farklı bağlantıları işaret ederken paylaşılır olsun diye biraz da abartırız, yine öyle yapacağım. Bu ülkede düşünce suçluları olmasına karşın, düşünce özgürlüğü var, evet. Ama kitlelere tanınan düşünce özgürlüğünün yalnızca bir yanı. Özgür düşüncenin karmaşık bir yapısı olduğunu söylemiştik, düşüncelerini açıklamak kadar, düşündüklerini saklamak özgürlüğü de var. İşte bu özgürlüğü yıllardır kitlelerce tepe tepe kullanıyoruz. Bildiğini söylemekten kaçınma hakkımızın olduğu tartışılamaz bile. Bu konuda özel ve sağlam teminatlarımız var. Yeter ki susunuz! Bu durumda en iyi yurttaş, sanırım, düşünüyor olduğu biz insanlarca yakıştırılan irice bir kuş-hayvan hindi olmalı, noktalı virgüllü uyarılara muhatap olmadan sürekli düşünüyor evet ve ne ilginç İngilizcedeki karşılığı da turkey!

Hindileşmekten kurtulmanın zamanı çoktan geldi geçiyor.

Sizlerle buluşabilmek için *Özgür Düşünce* konusunda araştırma yaparken, kamuoyunu ilgilendirmeyen konulardaki konuşmaların ve yazıların, aç parantez yani dedikodular ile ticari nitelikli be-

yanların, reklam ve ilanların düşünce özgürlüğünün anlam ve kapsamı dışında olduğu ve bu tür beyanların düşünce özgürlüğünün özel teminatından yararlanamayacağını öğrendim. Aman ne kadar iyi derseniz de burada bir terslik var! Gündelik yaşantımızda düşünce özgürlüğünden asıl yararlananlar dedikoduyla, reklam ve ilanlar, öyle değil mi?.. Toplumu birebir ilgilendirmeyen konular bize öylesine sıklıkla ve zorla enjekte ediliyor ki; düzenin asıl kurbanları, yıldız ve yıldızcıklar hakkında bilmediğimiz bir şey kalmadı, atları, yatları, uçakları, aşkları, kavgaları, buluşmaları, ayrılmaları hemen hepsini biliyoruz. Küçük çocuklarımız, televizyondan öğrendiği reklamları tekrarladığında neredeyse sevinçten düşüp bayılacağız, amanda aman bizim ne zeki kızımız, oğlumuz, kardeşimiz var, şimdiki çocuklar harika canım!..

Fazla abartıyor demezlerse sevgili Gülçin Çaylıgil ve Fikret İlkiz'e bu tersliği yani düşünce özgürlüğünden asıl yararlanması gerekenlerin değil de, yararlanmaması gerekenlerin yararlandığını bir yurttaş olarak bir dilekçeye döküp, Barolar Birliği-'ne ulaştırmamda yardımcı olabilirler mi diye sormak istiyorum.

Özgür düşünce söz konusu olduğunda hepimiz büyük bir ikiyüzlülükle karşı karşıyayız. Konuşmanın başında da söylediğim gibi bu düzende hepimiz aslında birer düşünce suçlusu sayılırız evet! Demokrasinin beşiği diye anılan Batı'nın bu ikiyüzlülüğünü bilmeyenlerimiz de son Irak saldırısında netlikle öğrendiler. Düşünen insandan yalnız engizisyonlu ortaçağda değil bugün de korkuluyor. Dışarıyı bırakıp kendimize dönersek, bu korku neredeyse bizim geleneksel ve ulusal özelliklerimizden biri haline gelmiş durumda. Halk edebiyatında düşünce; keder, tasa ile aynı anlamda kullanılıyor. Yoksa Karacaoğlan durup dururken neden, *"Devranım var, demim var, yar yitirdim, düşüncem var, gamım var"* desin. Düşüncesini açıklayacak olanlar içinse şu atasözü müthiş bir gözdağı. Dilim, seni dilim dilim dileyim (Keseyim) Başıma geleni senden bileyim. Bu tekerleme benzeri atasözü, hay düşünmez olaydım, düşündüm bari dilim tutulaydı da, düşündüğümü söylemez olaydım demenin uyaklı bir anlatımı.

Düşünce hindilere bırakılamaz sevgili arkadaşlarım.

Düşünce ve düşündüğünü açıklama, insanın kendini ve çevresini, giderek toplumu, yeniden tasarlama kurma çabasıdır. Bu yüzden önce devlet sonra bizler her türlü evhamlarımızdan kurtulmalıyız. Geçtiğimiz çarşamba günü DGM'de yargılandım. Ölüm orucunda yitirdiğimiz bir kızımız Hülya ile diğer Hülya'yı karşılaştırdım, beraat ettim ama yakın arkadaşlarımdan bazıları diğer Hülyayı neden hedef aldığım konusunda beni nazikçe uyardılar. Benim Hülyam hapishanedeki tecridi kaldırabilmek için, tam da canıyla hedef tahtasındayken, diğer Hülyalar ne yaptı peki? Aslında adını vermeden Avşar'ı anıyor olmam beni de rahatsız etti ama ben de ayda değil, bu toplumda yaşıyorum, beynimin bombardımana tutuluşundan kendimi koruyamamış olabilirim. Şimdi sevgili avukatlarım ve ben Avşar kızının bizleri o kendine has fütursuzluğuyla yanıtlamasını bekliyoruz, belki hâlâ süren ölüm oruçları ki 100'lerce cana ve ondan çok fazla sayıda Vernice Korsakoff hastalığına- bellek kaybına mal oldu, böylelikle dolaylı da olsa sansürü yenip tartışılır hale gelir... Bunları söylerken kendimi tanıyamıyorum, kof egosu şişirilmiş yıldızlardan biri, bir profesör için böyle demişti, *"Cahillik gider eşeklik kalır"* türünden saldırısını bekliyorum, yalnızca dedikodu ve reklama geçit veren düşünce ne yazık ki benim türümden insanları da bu duruma getirdi, bence de çok yazık, evet!

Bizlere de ödüller veriyorsunuzdur belki, ben bir anlamda öğrencisi sayıldığım için İstanbul İletişim fakültesinin verdiği yıllık ödüllerini öğrenmek isterdim, şimdi vazgeçtim çünkü, seçiyorlar ama seçimsizler, onlar da etki altında, onlar da moda isimleri yeğliyor.

Aranızda sinema, tiyatro, edebiyat bölümü öğrencileri var mı? Beni öteki Hülyalar konusunda nazikçe kınayan arkadaşlarımdan biri yönetmendi, ben aslında ondan şunu beklerdim. *"söylediklerin ne kadar güzel bir film senaryosu olur Bilgesu, hatta belgesel!.."* Düşünebiliyor musunuz, devlet güvenlik mahkemesinde yargılanan bir yazar ve iki ayrı dünya, iki ayrı Hülya! Bence sizler denemelisiniz bunu. Denemek isteyenler için belge anlamında yardıma hazırım, beni kolaylıkla bulabilirsiniz.

Sözlerimi bitirirken, bu düzende hepimizin birer düşünce suçlusu, hiç değilse suçlu adayı olduğunu tekrarlıyorum sevgili arkadaşlarım, siz yine de kendi içinize bakmaktan çekinmeyin. Kendi içinize bakmak sizi derinleştirir. Ve bir de bu toprakları sakın terk etmeyin. Bu toprakların mucizeler taşıdığından eminim, sizleri rahat ettireceği, önemseyeceği günler gelecektir. Evinizden, en yakın çevrenizden, okulunuzdan başlayarak, size, *"ne oldu ne düşünüyorsun?"* diyenlere, *"hiç ne düşünebilirim ki!"* yerine, mutlaka başka bir yanıtınız olmalı. Bu yanıtın nasıl değerlendirileceğine dair ben sizlere asla teminat veremem ama, düşünce özgürlüğü karmaşık yapısına karşın bu teminatı hâlâ veriyor. Kişisel ilişkilerimizi sorgulamadan, siyasi iktidarlar karşısında özgürlüğümüzü savunmamız mümkün görünmüyor. Ben bu yüzden sözü hemen değerli avukatlarımıza bırakıyorum. Hepinize en içten sevgiler.

Eskişehir Anadolu Üniversitesi
İletişim Fakültesi Paneli
26 Mayıs 2003

İNSANOĞLU DÜZMECE DÜŞLERİNDEN ARINMALIDIR

İlhan YÜCE

İçinde bulunduğumuz *"uygarlık"*, en yoksulundan en varsılına tüm insanlığa amansız bir yarışma dayatmaktadır. Bu yarışmada insan, *"öteki"*nin üstüne basarak yükselecektir. Kazancın, servetin, paranın, mal ve mülkün sınırı yoktur ve hiçbir zaman da olmamıştır. Üstelik insan, daha çok kazandıkça, daha çok yükseldikçe, bu yarışmanın boyutları daha bir genişlemekte, şiddeti artmaktadır. Gömleksiz dolaşan da, beş liralık, ya da beş yüz liralık gömlek giyen de, aç ve yalınayak gezen de, on liralık, yüz liralık, bin liralık ayakkabı giyen de, bir kulübede oturan da, bahçesi havuzlu villada oturan da bu yarışın yarışmacılarıdırlar. Dürüstlük, iyilik, dostluk, erdemlilik, sevgi, saygı, hoşgörü, aşk; bunlar neredeyse unutulmuştur.

Dünün ilkel insanı, doğanın soğuğundan, sıcağından korunmak için giyinirdi. Bugünün *"uygar insanı"*, bu anlamsız yarışa uymak için giyinmektedir. Dünün ilkel insanı, kendisinin, eşinin ve yavrusunun karnını doyurmak için ininden çıkar ve bunu iyi kötü başarırdı. Bugünün *"uygar insanı"*, bu üretim bolluğuna karşın bunu başaramamaktadır. Üretim, tüketim, çalışma, beslenme, barınma, giyinme, kuşanma, sağlık, eğitim bu amansız yarışmanın birer aracı durumuna getirilmiştir.

Bu tüketim uygarlığının kendine yabancılaştırdığı yoksul, işsiz, aç insan; karnını doyurma değil, saraylarda yaşama düşleri kurmaktadır artık. Yalınayak gezen insan, bir çift ayakkabı değil, pahalı otomobillere sahip olma düşleri kurmakta, bu düşlerle avunmakta, avutulmaktadır. Böylece, bolluk içinde darlık, yokluk, yoksulluk ve açlık çekmek, canlılar dünyasında bile görülmeyen bu çelişki; yalnızca *"uygar insana"*, canlıların en yetkini olan *"insana"* özgü bir durum olmaktadır.

Oysa en yoksul insanın da en varsıl insanın da doyurulacak bir midesi vardır yalnızca. Kimsenin beş tane midesi, on tane ağzı, yüz tane ayağı yoktur. Herkesin; doyurulacak, giydirilecek, barındırılacak bir tek bedeni vardır yalnızca. Bir tas çorba, bir kap yemek, olursa birazcık meyve, insanı doyurmaya yeter. Bir gömlek, bir pantolon, bir çift ayakkabı, öyle havalısından falan değil; insanı giydirmeye yeter. Herkese bir iş, öyle yönetim kurulu üyeliği falan değil, herhangi bir yerleri soymak, hortumlamak için falan değil, şu bildiğimiz, sıradan bir iş, insanın varlığını sürdürmesine yeter. Barınacak bir konut, öyle at koşturacak gibi falan değil, yağmurdan, kardan, soğuktan, sıcaktan koruyacak, dört duvarı, evet dört duvarı, üstünde çatısı olan bir konut, insanı barındırmaya yeter. Emekçisi, köylüsü, işsizi, yoksulu, açı ile bugün bunları fazlasıyla üretmiş olan insanoğlu, belki de insanlığın yarısı; bunlara hak kazanmadı mı daha!

İnsanı mutluluğa götürecek olan yol, gerçekleşmesi teknik yönden de olanaksız olan düzmece düşlerden değil, tam tersine; işsizlerin yalnızca iş, yoksulların, açların yalnızca aş ve ekmek düşleri kurmasından geçecektir. Ürettikleri, onu mutlu kılmaya yetecek denli boldur. İnsanoğlu, neleri hak ettiğini, payına nelerin düştüğünü iyi kavramlı, öncelikli olarak da, düşlerini arındırmalıdır.

17 Ağustos depremzedelerinden bir çocuk, kışın kar altında, ailesiyle çadırda barınan, üşüyen içi titreyen bir çocuk, *"Şu anda ne isterdi?"* sorusunu, *"Duvar isterdim"* diye yanıtlıyordu. *"Oturduğum yerin duvarları olsun isterdim"*

İstrati'nin Minka Abla'sı

Yaşar Nabi, Panait İstrati'den (1884-1935) çevirdiği *Minka Abla* adlı romanın arka kapağında, İstrati'nin, iyi ve kötü insanın; *"en yoksullar arasından çıkabileceği gibi en zenginler arasında da bulunabileceğini her kitabında canlı örneklerle"* (1) önümüze serdiğini yazar. Minka, yoksul bir köylü kızıdır. Gençtir, güzeldir, aşk ve tutku doludur, birçok köylü gibi de cömerttir, yüreği, kendisi gibi yoksul insanlara yardım ettiği oranda mutlulukla çarpar. Bu iflah olmaz yardımsever yüreciğini o, hep birbirine benzeyen, bildiğimiz düşleri kurgulayan insanlar arasında nasıl edinebilmiştir, bilinmez! Bu, belki de insanoğlunun en önemli gizlerinden biridir. İnsan, belki de bu gizde saklıdır.

Sima ise, varsıl bir tüccardır. Ufacık tefecik, yerden bitme, çirkin ve neredeyse cüce bir adamdır. Bu iki insan, koşullar öyle gelişir ki, insanlara iyilik etme alanında sanki yarışa çıkarlar.

İstrati'ye göre Tanrı, Tuna'nın kollarından Seret deresinin kıyısındaki, en az iki saatte geçilebilen ovada yaşayan Dere Ağzı İnsanları'na bu ovayı

göstererek şöyle der: *"İşte bolluk içinde yaşamak için hafifçe kazıman yeterli olan cömert bir toprak."* İnsan, bu cömert toprağı hafifçe kazıyarak, ekip biçerek, üreterek, bolluk içinde ve mutlu. neredeyse yeni bir Altın Çağ'da yaşayacaktır. Ama bu, kolay mıdır acaba? İstrati bize. kapitalizmden, herhangi bir *'izm*'den, ya da insanın insanı sömürüsünden söz etmez. Ama onun yaşadığı, romanlarının geçtiği çağ, insanın insanı sömürdüğü kapitalizm çağıdır. İstrati'ye göre, Dere Ağzı İnsanı, ya da *"adam çile çekmek için yaratılmıştır"* Yabancılaşma kıskancındaki Dere Ağzı İnsanı kendi çabasını emeğini alınterini hiç hesaba katmaz. *"Eline geçen az buçuk ürüne, Tanrı vergisi diye şükreder... o çaresiz hayvanlara kadar, hiçbir şeyin. kendi hakkı olmadığına inanır."*

Ovanın toprağı bereketlidir ama, Tuna'nın azgın suları burayı hemen her on yılda bir basar ve köylünün el emeğini. alınterini, pılısını pırtısını, hayvanlarını, kedilerini, köpeklerini bile alır götürür. Bu baskın, bu alıp götürme, kapitalizmin her on yılda bir kendini gösteren üretim fazlası bunalımına - günümüz tıknefes kapitalizmde bu bunalım kalıcılaşmıştır artık ve haydut ABD'nin estirdiği savaş rüzgarlarının kökeninde biraz da bu yatmaktadır- *"Sonra her şey yoluna girince, her taraf bir harabedir, ama bir yandan da her taraf daha taze, eskisinden çok daha tazedir, çünkü aşkın kızgınlığı daima doğurgandır."* Kapitalizm de öyle değil midir? Tıkandığında, insanı ve onun yaşam alanlarını önce harabe haline getirir, sonra da, ağzı kulaklarında kolları sıvar, bu harabenin üstünde, yeni tıkanmalara ve yeni harabelere doğru yeniden gelişir.

İnanılmaz gibi gelebilir ama, bu bereketli topraklar üstünde insan, ne yapmış etmiş yoksul kalmayı becermiştir! Dere Ağzı İnsanı, *"Haftalarca, arpa ya da mısır unundan yapılmış kötü bulamacı neşe ile mideye inidir ve güzelce hazmeder."*

Çocuklara Artık Bir Damla Süt Verilmeyecek

Dere Ağzı İnsanı için, iki mutluluk anı vardır. Birinci durum, *"kendisine gökten bereketli bir yıl düştüğü zamandır."* Bu durumda kiş, bir domuz yavrusu satın alır, besiye kor ve Noel'de yer Bu ziyafet, bedenini ağırlaştırır ve dimağını uyuşturur Ama bu durum ancak beş altı hafta sürecektir. Ya sonrası? Sonrası, acılara katlanmak ve bereketli geçecek yılın Noel'ini beklemek!

İkinci durum, *"yaşam'ının dörtte üçünü dolduran durumdur az buçuk ya da tam sefalet."* Bu durumda Dere Ağzı İnsanı, su basmış ya da kavrulmuş tarlalarından dönerken kazanı patlama raddesine gelmiş bir lokomotif gibi, ev halkı arasında durup haykırır.

-Çocuklara artık bir damla süt verilmeyecek. Sütün hepsi pazara götürülecek.

Bu hepsi, ancak üç litre kadar bir şeydir...

-Hepsi pazara götürülecek. Rada da artık ekmek satın almayacak. Bütün süt parasını getirsin!

Her sabah sütü İbrail pazarına götüren Rada bir litre sütü bir kilo halis kara ekmeğe feda ediyor ve bunun değerli dilimlerini çoluk çocuğa dağıtıyordu. Bu ekmek simit yerine geçiyordu.

Artık onu kimse ağzına koymayacak..."

Noaten'in Yitirilişi ve "Geri Alınışı"

İstrat'inin *Minka Abla*'sındaki insan sorunlarının, günümüz insanının sorunlarından hiçbir ayrımı yoktur. Minka'nın kardeşi küçük Zamfir soluk soluğa koşarak eve gelir ve babasına, korka korka, *"noaten*'i yitirdiğini söyler. Noaten arabaya koşulma çağına gelmiş taydır ve Zamfir onun bekçiliğini etmekle görevlendirilmiştir. Ama Zamfir'in işi yalnızca noateni gözetmek değildir ki! Zamfir, noateni gözetme yanında, bataklı sazlıkta da bütün gün saz biçmek zorundadır. Küçücük çocuğa haksızlık değil midir bu? Günümüzde insanların bir bölümü kaytarır, bir bölümü işi kadınların ve çocukların üstüne yıkar, bir bölümü de işsizlik nedeniyle dolanırken, onların yapacağı işin de çalışanlarca yapıldığı, bir gerçek değil midir? Küçük Zamfir bile şöyle düşünür. *"Hem bu denli saz biçeyim, hem de çayırda ne yaptığını bileyim. Olacak şey değildir."*

Oysa baba hiçbir şey anlamak istemez. Avlunun ortasında dikilmiş, dudakları kısılı, elleri pantolonun ceplerine daldırmış haykırır:

"Demek yetiştirdiğim noatenlerin en güzelini kaybettirdin bana ha!.."

Küçük Zamfir sessizdir. Sevecen annesi havayı değiştirmek için bir leğen sıcak suyla yaklaşarak:

"Çıkar pırtılarını sersem, seni yıkayalım" diyerek yaklaşır. Ama baba, bir yumruk indirerek leğenle birlikte ona üç takla attırır. Sonra da titremekte olan Zaamfir'e kapıyı göstererek:

"Noatenin peşinden git. Ne olduğunu öğrenmeden eve döneyim deme" diye haykırır.

İstrati, küçük Zamfir'i, *"her zaman bu derece aç kalmaya neden zorlandıkların anlamadan hafif uluyuşlarla yuvalarında yatmaya giden yavru köpeklerle"* kıyaslar. Ergin köpekler karınlarını çelik gibi sert bir avuç mısırla doyurup saman yığınları üzerine yatmışlardır. Ama dilleri yoktur ki, yavrularına; *"Gidip bir koçan mısır çalın da, açlığınızı aldatın"* desinler. Hem kuru mısırı öğütmek için güçlü dişler gerekir. Yavrular henüz güçlü

dişlerden de yoksundur. Yavru köpekler gibi aç küçük Zamfir'in ise, onlardan da öte, bir de sorumluluğu vardır: yitirdiği noateni bulacaktır. Köyün aç köpek yavruları saman yığınları üstünde yatarken, akşama değin çalışmış insan yavrusu Zamfir, aç acına dört köyü, bataklıkları, tarlaları, çayırları geçerek gece karanlığında durmadan koşar, koşar, koşar... Ama noateni bulamaz.

Bir saman yığınının üstüne kendini atar. Gökyüzünde ayı görür. Onu hiçbir zaman bu denli güzel görmemiştir. Ancak bu güzel görüntü, gür saçlarıyla, bıyıklarıyla, kalın kaşları, iri gözleri ve kükremeye hazır etli dudaklarıyla babasının görüntüsüne dönüşür. "*KoŞ!*" diye haykırmaktadır ona. Ama küçük Zamfir yerinden kıpırdayamaz. Gözlerini yumar. Aydaki görüntü, bir genç kız görüntüsüdür şimdi. Zamfir kollarını uzatarak yavaşça inler:

"*Tsatsa... Tsatsika... (Abla... Ablacık...) Noaten'i bulmak için yardım et bana*" Minka ablası Zamfir'i kolları arasına alıp ısıtırken, yitik tayın, geniş toprak sahibi genç Boyar Mindresku'nun konağında olduğunu söyler. Ülkenin yasalarına göre, köylülerin hayvanları Boyar'ın tarlalarına girer ve zarar verirse, hayvan konağa götürülür ve zarar ölçüsünde bir ceza ödeninceye değin alıkonuldu. Hayvanların konaktan kurtarılmasının bir başka yolu da, Minka'nın Boyar'a gidip "*al dilemesi*"dir. Minka iki yıl önce de, bataklıktan izinsiz saz kestikleri gerekçesiyle konağa çekilen yirmi yedi arabayı hayvanları ile birlikte böyle kurtarmıştır. Bu da Minka'nın "*günahı*"dır işte.

İstrati genç ve güzel Minka'ya, romanında neden böyle bir görev vermiştir bilinmez ama, okur böylece, insanın bir yüzünü daha görmüş olur. Atları, arabaları bu "*günahla*" kurtarılan köylüler, yine bu günah nedeniyle Minka'yı yerden yere vurmaktan hiç de geri kalmazlar.

Minka'nın İki "Erkeği"

Minka, Minku adlı bir gençle sevişir. Ama babası Alekse Vodinoy, onu, "*günah*" nedeniyle Tüccar Sima ile evlendirecektir. Böylece Minka'nın erişeceği mutluluktan Vodinoy ailesi de pay alabilecektir. Minka; sevimsiz, çirkin, yerden bitme bu adamı sevmediğinden, bohçasını alır, Minku'ya kaçar. Babası Alekse Vodinoy, elinde tüfek karşılarına dikilir. Çünkü kızı Minka, kendisinin geleceğini güvence altına alacak "*serveti*"dir. Kızı Minka, değerli bir "*meta*"dır ve onun sayesinde Vodinoylar daha rahat yaşayabileceklerdir.

Bu durum, Nikolay Gavriloviç Çernişevski'nin (1828-1889)ünlü romanı *Nasıl Yapılmalı*'daki, varsıl bir ailenin yanında hizmetçilik yapan bir anne-babayı anımsatır. Bu anne-baba kızlarını evin oğluna vermek istemektedirler. Burada da kız bir başka genci sevmektedir. Bir gün çarşıda gezerken kız, içindekileri haykırarak annesinin yüzüne boşalttıktan sonra sevgilisine kaçar. Annenin kurduğu düşler parçalanmaktadır. Şimdi anne, çarşının ortasında ne yapacak, kızını götüren, ya da "kaçıran" faytonun arkasından nasıl feryat edecektir? Ana'nın feryadı şöyledir:

"*Soyuldum!... Soyuldum!...*

İşte Baba Alekse Vodinoy da, "*soyulmamak*" için,elinde tüfekle, "*sevenlerin*" karşısındadır. Minka sevdiği Minku'ya, Sima ile evleneceğini, ama hiçbir zaman onun olmayacağını, onun gözü önünde, Minku'nun olacağını, bu nedenle Sima'nın bir gün kendisini kovacağını, kimsenin de buna bir diyeceği kalmayacağını söyler. Böylece Minka, Tüccar Sima Karamfil'le evlenir.

Tahıl ticareti yanında, Sima'nın "*meyhane, bakkal, lokantası*" da dolup dolup boşalmakta, iyi kazanmaktadır. Sima çirkin sevimsiz bir adamdır, ancak darda kalan köylülere yardım etmek de onun özellikleri arasındadır. Ayrıca Sima, Minka'nın önüne cömertçe serdiği varsıllığıyla onu kazanmayı da beklemektedir. Ama bu bekleyiş boşuna olacak, üstelik Minka bir gün, müşterilerle dolu meyhanede Sima'yı acımasızca küçük düşürerek, sevgilisi hasırcı Minku'ya kaçacaktır.

Sevgilisi Minku, meyhaneye ilk kez gelmiş, içmektedir. Meyhane tıka basa doludur. Sima, gece saat on bire doğru gelir. Müşterilerden geçecek yer bulamaz. Tezgahın başında duran Minka'nın içindeki tiksinti birden kabarır ve gürültüyü bastıran bir sesle haykırır:

" *-Erkeğime! yol açın, Savulun erkeğim! geçecek."*

Gürültü birden kesilir. Bütün gözler kapıya çevrilir. Dar bir geçit açılır. Bu geçitte, ufacık tefecik, yerden bitme bir "*erkek*!", şaşkın sağı solu selamlayarak yürür. Minka o gece, aşığı Minku'nun masasına oturur. Onun masasını donatır, içerler. Ama Minka hızını alamamıştır daha. Kocasını yanına çağırır. Onu boynundan yakalar, ve göğsüne bastırır. Sima'nın başı, karısının omuzlarına ancak yetişmektedir.

"*Bakın dostlar; bu benim "erkeğim!"dir. Erkeğim!.. Erkeğim!..*"

Sonra bir çelme takarak onu yere serer. Üstüne çıkıp bir de pataklar.

Minka'nın Sima'yı terk etmesi ve genç Minku'ya kaçması işte böyle olur. Ancak dünün yoksul hasırcı Minku'su, Minka'nın gerçek "*erkeği*", acaba nasıl bir yürek taşımaktadır, ne gibi düşlerle donatılmıştır, içinde ne gibi "*aslanlar*" yatmaktadır? Minka, aradığını Minku'da bulabilecek midir?

Bu sıralarda ovayı su basar. Minka, köylülere yardıma koşar. Sel çekilmeye yüz tutunca tahtadan bir baraka yapıp kendi meyhane dükkanını açar. Açlara yardım eder, veresiye verdiklerini bir yere yazmaz bile. Borçlular ara sıra gelip borçlarının tutarını söyler, tamamının ya da bir kısmını verip giderler. Dükkanın işleri buna karşın yine de düzene girmektedir.

Sular çekilir. Evler, bahçeler, yollar, kuyular çamur içindedir. Köylüler, yoksulluk, açlık ve hastalık içinde kıvranır.

"Minka Abla! Kurtar bizi!"

Bu yoksul çocukların çığlığıdır. Minka'nın yüreğini titreten çığlıklardır. Ama Minka Abla bunca yoksulluğa nasıl yetişsin? Üstelik mutlu olacağını sandığı yeni dünyasında çözümsüz bir geçimsizliğin belirtilerini görür. Büyük bir aşkla kollarına atıldığı yoksul hasırcı Minku, kendisine karşı günden güne kabalaşmaktadır. Bunun öncelikli nedeni de, Minka'nın, elinde avucunda ne varsa yoksullara dağıtma tutkusudur.

Minku, peşin para veren müşteriye karşı iltifatçı, veresiyecilere soğuk davranmaktadır. Minka Abla, Minku'nun, şaraba su kattığına, sarhoş müşterilerinin hesabını kabarttığına tanık olur. Onu tatlılıkla uyarır, sitem eder, ama boşuna. Onun, sinsi sinsi servet yapma düşleri kurduğunu sezer.

Minku, sert bir koca tavırları içinde *"ortak servetlerini"* israf etmeyi Minka'ya yasaklar. Dünün hasırcı Minku'su, Tüccar Sima'nın daha kötüsüdür. Tüccar Sima'nın hiç değilse belli bir cömertliği, babadan kalma malı mülkü elinde tutma gibi bir mazereti vardır. Oysa sonradan görme Minku (sonradan görme bile sayılmaz o, çünkü dükkanı var eden Minka'dır), iyi şarapla kötü şarabı bile ayırmasını bilmediği gibi, bir bardak yıkamasını bile beceremiyen, üstelik buna burun kıvıran bir adamdır.

Şehvet tutkusuyla cömertliği arasında yüreği parçalanan Minka, hiç beklemediği acılar içindedir ve o eski yoksul yaşamına dönmekten başka kurtuluş yolu görememektedir. *"Erkeğe zenginleşmek umudunu verdin mi, artık ruhunun işi bitmiştir"* diye düşünür. Daha düne değin, babası hasırcı Andrey Ortapan'la bir kulübede yaşayan *"Minku'dan, kendisiyle babasının nafakasını çıkarmak için İbrail pazarına kadar sırtında bir yığın hasır taşıyan o mert delikanlıdan geriye ne kalmıştır?"* Dünün aç, çıplak, yalınayak hasırcı Minku'su bugün bir meyhaneci olmuş, yanakları şişmeye, bakışları sinsileşmeye başlamış, yeleğini, nakışlı iskarpinlerini giymeden sokağa adım atmaz olmuştur.

Varlıklarının devamını sağlayan işlerin yanında, en ağır işleri yapmak da Minka'ya düşer. Minku ise, iki dirhem bir çekirdek, sofra başı zevkleriyle, sokak gezintileriyle gününü gün etmektedir. Minka bunlara dayanamadığını bir gün ona anlatmaya kalkar ve tokadı yer. Yeni *"patron taslağı"* Minku'da, dürüstlükten, mertlikten, sevecenlikten eser yoktur artık ama, *"erkeğine erkektir!"* Minka'nın *"erkeğidir"* o!

Yüreği yanık Minka dışarı çıkar. Küçük kardeşi Zamfir'i görür. Aralarında şu konuşma geçer:

"- Ev ne alemde?

- Fena değil... Sima bize gereken her şeyi gönderiyor. Hiçbir eksiğimiz yok.

Ya baban ne diyor?

- Senin uğradığın belaları hak ettiğini söylüyor.

Ya sen... ne fikirdesin Zanfirika?"

Küçük Zamfir, belki de yalnızca *"küçük"* olduğundan -evet yalnızca bundan- "büyüklerinin" değer yargılarını *"kavrayamadığından"*, ablasının kucağına atılıp ağlamakla yetinir.

Minka evine dönerken kendi kendine şöyle konuşur: *"Demek benim Minku, yoksul bir yaşamı olduğu için mertti. Biraz bolluğa kavuşunca ne oldum delisi oldu. Öyleyse bir hafta geçmeden dört duvarımızla biraz azığımızdan başka bir şeyimiz kalmayacak."*

Minka kendini servetten arındıracaktır. Oysa ne serveti vardır ki? Derme çatma bir barakada açılmış, yarı meyhane, yarı bakkal bir yer. Ama bu denli bir değişim bile Minka'nınkilere hiç de uymayan düşler peşindeki Hasırcı Minku'yu azdırmaya yetmekte, başta sevgilisi Minku olmak üzere, önüne geleni ezip geçecek denli gözünü döndürmektedir.

Kapıda kayınpederi hasırcı Andrey Ortapan'la karşılaşır. Yanlarında barınan bu yaşlı adam, heybesi sırtında, gelinini kucaklar. Oğlunun haksızlıklarına ve kabalıklarına dayanamadığından oradan ayrılmaya karar vermiştir. Minku'nun atla arabayı satmak için İbrail pazarına gittiğini söyler. Bu atla arabayı da Minka almıştır ona. Minku şimdi onu kasabada satacak, parasını da yiyecektir.

Minka, köyden iki araba getirir. Dükkanında ne varsa yükler. Sonra kulübe kulübe dolaşarak hepsini dağıtır. Evine döner. Boş raflar onun gözlerini bile yaşartmaz. Yalnız yüreği boşalmıştır. Yatağa uzanır. Sabaha karşı yarım saatcik uyur. Yan odadan gelen horultuya uyanır. Minku'dur bu, kusmuklar içinde, körkütüktür. Yeleğinin üst cebinde dantelli buruşuk bir mendil görünür. İstrati bunu *"orospu mendili"* diye tanımlar. Minka'nın en gücüne giden de, işte bu olur.

Dışarı çıkar. Yoksul günlerindeyken Minku ile yaşadıkları kulübeye gidecektir. Belki yaşlı hasırcıyı da orada bulabilecektir. Ama bulamaz. Kulübe de yerinde yoktur. Sel onu da götürmüştür. Evine döner. Minku'nun birkaç eşyasını da alarak ortadan yok olduğunu öğrenir. Bomboş evine girip yatar.

Minka hastadır. Ona anne ve babasından başka herkes bakmaktadır. Selin çekilmesinden sonra baş gösteren açlık, yoksulluk, tifus salgını ve verem insanları avucuna almıştır. Yaşadığı olaylar karşısında bitkin düşen Sima da bir gece tanınmaz bir kılıkta yoksul evlerini dolaşır. Küçük küçük keseler ve zarflara doldurduğu servetini yoksullara dağıtır. Yaşlı bir kadın *"Sen kimsin? Adını söyle bize"* diye yalvarır. Yüzünü gizleyen Sima *"Mutsuz bir adam"* der yalnızca.

Yardım alanlardan biri onu tanımıştır. Gece karanlığında kolunu yakalar. Bu, Kaynatası Alekse Vodinoy'dur. Karısı Minka kendisini terk etmesine karşın, Sima'nın ailesine yardımını sürdürdüğü Alekse Vodinoy, öfkelidir.

"Ne yapıyorsun çılgın?" diye haykırır. Sima güçlükle oradan uzaklaşır. Bir tarlada ilerlerken, ciğerlerinde kesin bir yırtılış duyar. Ağzından kan boşalır. Zavallı Sima'nın ağzından çıkan son söz elini bile sürmediği kadının adıdır.

"Minka!.."

Gerek son günlerinde gerekse öldükten sonra, Sima'nın meyhanesi, dükkanı, lokantası, tahıl deposu hızlı bir biçimde soyulur. En iyi şaraplar, rakılar, koca koca damacanalarla iki aydan beri her akşam yalnızca tezgahtarın bildiği bir yöne doğru yola çıkmaktadır. Pastırmalar, sucuklar, peynirler, zeytinler, cevizler, bademler, kuru üzümler taşınmaktadır. Hele *"velinimetlerinin"* ölümünün duyulduğu gün ondan yardım görenlerin tümü birden *"gözlerinde sıcak yaşlarla"* onun dükkanına, büyük tahıl deposuna saldırıp yağmalamaya başlarlar. Yağma, yargıcın gelip kapıları mühürlemesine değin sürer.

İnsanın insanı sömürüsü, insana ne yaman çelişkiler yaşatmaktadır. Romanya'nın Gorki'si olarak değerlendirilen Panait İstrati, usta bir film yönetmeni gibi, tüccar Sima'nın tabutunu taşıyan arabalarla, yağmalanan malları taşıyan arabaları aynı yol üstünde karşılaştırarak şöyle yazar: *"Kafilelerden ne biri, ne de öteki karşısına çıkan kafilenin taşıdığı şeye pek de dikkat etmiyordu. Ancak en az kederli olanlardı ki, ölüyü selamlamak için bir an duruyor, kalpaklarını kaldırarak istavroz çıkarıyorlardı. Yaşlarla ıslanmış bazı gözlerin de, arada bir, yiyecek yükleyerek geri dönmekte olanı istemeyerek kıskaç bir bakışla süzmek için geri çevrildiği oluyordu... Köyü yavaş yavaş ölümün ve çürüyüşün kapladığını görüyorlardı. Çevrelerinde her şey ölüyor ve her şey çürüyordu... Canlılar bile o kadar yarı çürümüş bir haldeydiler."*

Sima'nın yasal varisi olan Minka, kalıtı istemez. Yalnızca bir at, bir araba ve beş yüz frank almakla yetinir ve tüm kalıtı, Sima'nın açgözlü akrabalarına bırakır. Mutlu olmak için daha fazlasına gereksinmesi yoktur. Kaynatası hasırcı Andrey Ortapan'ın kulübesinin yerine yeni bir ev yapar. Bir daha dönmeyecek olan Minku'dan olan çocuğu Mitrutsa ile burada oturur. Sazdan hasırlar ve sepetler örerek yaşamını kazanacaktır. O Minka Abla ki, *"serveti tatmış ve kendisine neye mal olduğunu anlamıştı."*

"Kuşkusuz; çok kez, saz biçmeye gitmek için arabasını koşarken, gözleri yaşlarla doluyordu. Çabucak bunları siliyordu, çünkü sardunyalarla çevrili evinin önünden on araba birden dörtnala geçiyor ve on tane genç ses ona haykırıyordu:

"- Minka Abla! Çabuk ol! Bugün bol bol içeceğiz."

Bunlar, insanlardı. Kamçılar atların sırtında şaklarken çevreye taşlar fırlıyor, geçtikleri yollardan toz bulutu yükseliyor, onlar, *"bugünlerini"* kotarmaya gidiyorlardı. Yarınları kotaracak olanlar da, yine onlardı.

Jack London'ın "Yanan Gün"ü

Bir başka servetten arınma öyküsünü de, Amerikalı ünlü romancı Jack London'ın (1876-1916) *Yanan Gün* adlı romanında buluruz. Çok çeşitli işlere girip çıkan, çok insan tanıyan değişik insanların değişik acılarına, mutluluklarına, sevinçlerine, coşkularına tanık ve ortak olan, bu insanları canlı ve renkli bir anlatımla öykülerinde, romanlarında anlatan Jack London da Amerika'nın Gorki'sidir. Kapitalizmin pisliklerini çok iyi kavramış olan ve bir ara gazetecilik de yapan London; *"Gazeteci olarak iyi iş yapabilirdim. Fakat insanları sömüren bu iğrenç mekanizmada kölelik etmeyecek denli sağduyu sahibiydim."*(2) der. Zühtü Bayar, London'dan çevrilen *Bin Düzine Yumurta* adlı öyküler kitabının önsözünde onun için şunları yazar. *"Yirminci yüzyılın başlarında Amerikan edebiyatını altüst eden, yerleşmiş beğeni, düşünce ve kalıpları sarsarak kırıp atan bir "serseri" çıktı ortaya. Bu adı kendine kendisi yakıştırmıştı... Ortaokulu zar zor bitirmiş ama üniversite giriş sınavlarını beş hafta gibi kısa bir çalışma sonucunda başarıyla vermişti. Onun gerçek okulu, yaşamın ta kendisiydi aslında... Kırk elli cilt kitap yazdı bu serseri. Yılda kitaplarından ve yazılarından binlerce dolar kazanıyordu. Kazandıklarını, eşine, dostuna, akrabasına hesap tutmaksızın harcıyordu. Evindeki içki masasında her akşam ortalama on beş yirmi kişi bulunurdu."*

London, bir çiftlik evi yapmaya girişir. Wolf House adını verdiği bu çiftlik evi bitmek üzereyken kundaklanıp yakılır. Gece boyunca evin yanışını yaşlı gözlerle izleyen London, alevlere bakarak şöyle mırıldanır. *"Ev yakan takımından olmaktansa, evi yananlardan olmayı yeğlerim."* Bu sözler, iki bin beş yüz yıl önce, *"Kötülük etmektense, ona uğramayı isterim"* diyen Sokrates'in sözlerini anımsatır.

Elli çilte yakın kitap yazan Jack London, intihar ederek öldüğünde, yalnızca kırk yaşındaydı.

Jack London, *Yanan Gün* adlı romanında, 19. yüzyıl sonları Amerika'sındaki altın arayıcılarını anlatır. İlk çağlardan başlayarak para olarak da kullanılan altın, kapitalist toplumun en değerli *"meta"*sıdır. Romandaki Elam Harnish de bir altın arayıcısıdır. Ama onun adının Elam Harnish olduğunu neredeyse kimse bilmez. Çünkü o, altın arayıcıları arasında, Yanan Gün, daha çok da Günışığı diye nam salmıştır. Neden Yanan Gün denmiştir ona? Çünkü Elam Harnish, erkenden kalkan, çalışkan, hırslı, dirençli tam bir altın arayıcısıdır ve "günü yakıyorsunuz" diyerek arkadaşlarını battaniyelerinin altından çekip çıkarma alışkanlığındadır. İkinci takma adı Günışığı da aynı nedenle verilmiş olsa gerektir.

Çalışkan, yetenekli, hırslı, güçlü ve bir kızılderili gibi dayanıklı ve dirençli olan Günışığı dürüst, yardımsever ve sözüne güvenilen bir insandır da. Altın arayıcılığı bir kumardır. İnsanlar bu kumarı yaşamlarını ortaya koyarak oynarlar. Yaşamlarını böylesi bir kumara süren insanlar, küçük keselerde biriktirdikleri altın tozlarını, daha çok kazanma hırsıyla, şu bildiğimiz kumara sürmekten de çekinmezler. Amaç hep daha çok kazanmaktır. Daha çok kazanmak için, ceketlerin iç ceplerinde saklanan keseler çıkarılıp kumara sürülür. Binbir acıların birikimi altın keseleri, yeşil çuha kaplı masalarda (neden hep "yeşil"dir bilmem!) bırakılıp, ertesi gün yine erkenden kalkılır, yine karlı dağların, buzlu ırmakların yolu tutulur. Yanan Gün, yani Günışığı da bunlardan biridir. Ama o bir gün öyle bir damar bulur ki, yeşil çuhalı kumar masalarının yutamayacağı büyüklüktedir ve Günışığı birkaç yıl içinde on bir milyon dolarlık bir servetle bölgeden ayrılır.

Günışığı bu servetle, Amerikan ekonomi çarkının önemli merkezlerinden biri olan San Francisso'ya gelir. Ama burada on bir milyon dolarlık Günışığı'nı kimse umursamaz. *"Bununla birlikte kendisini kimsenin umursamayışı Günışığı üzerinde kamçılayıcı bir etki yarattı. Kutup'ta oynadığı büyük oyundan büyük bir adam olarak çıkan Günışığı, kendisi gibi on bir milyon doların sahibi, aynı zamanda tarih yaratmış bir adamın dikkati bile çekmediğini görünce, buradaki oyunun azametini anladı."*(3)

Aslında bu ilgisizlik, on bir milyon dolar gibi büyük bir servetin azımsanmasından değil, pek duyulmamış olmasındandır. Yoksa buradaki *"uygar"* yamyamların mideleri doymak bilmemektedir ve en küçüğünden en büyüğüne, önüne geleni çiğnemeden yutmaya her zaman hazırdır. Buradaki oyun, Yukon Vadisi'ndekinden daha acımasızdır. Alta-Pacific kulübü'nde kendisine yakınlık gösteren Holdsvorthy'nin önermesiyle, batmış bir tuğla fabrikasından elli bin dolarlık hisse alarak ilk kazığı yer. Oldukça ucuza gelen bir öğrenmedir bu yine de!

Günışığı, önüne ilk çıkıveren Holdsvorthy olayından gerekli dersleri çıkarır! *"Her cinsten, her boydan köpekbalıklarının suyun yüzüne yakın yerlerde bulundukları; sağlam, güvenilir işadamlarının ise derinlerde durdukları sonucuna vardı. İş yapılacak adamların işte bu büyük endüstri kaptanları, maliye üstatları olduğuna karar verdi. Bunlar, işlerin muazzam hacmi itibariyle dürüst oynamak zorundaydılar. Bunların oynadığı oyunda, öyle aşağılık hilelere yer olamazdı. Ufak adamlardan, arkadaşlarına bile madik atmaları beklenirdi, ama büyük sermayelerin konuştuğu alanlarda böyle yöntemler sökmezdi. Bu alanda büyük adamlar, memleketi kalkındırmak, demiryolları kurmak, madenler açmak, toprağın zenginliklerini yeryüzüne çıkarmakla uğraşırlardı. Oyunları büyük ve sağlam olamak zorundaydı. Günışığı sonunda, kendi kendine; 'Böyle ufak tefek oyunlara tenezzül bile etmemek zorundadır onlar' diye özetledi düşüncelerini."*

Ancak Günışığı, bunun hiç de böyle olmadığını, bu çarkın hiç de böyle dönmediğini, kısa zamanda anlayacaktır. Bir ara, *"rastlantıyla"* (!) tanışmış olduğu, firmasının adı uluslararası boyutlar kazanmış, gerçek, güvenilir, büyük ve centilmen bir işadamından *"gizli"* bir davet alır. Görüşmek üzere New York'a gider. Yüzeyde gezenlerden değil, ağır ağır dipte dolaşanlardan *"güvenilir"* işadamının yanında, iki *"güvenilir"* işadamı daha vardır. Güvence verilerek borsaya sokulan Günışığı'nın on bir milyonu, bu *"güvenilir"* yamyamlarca yutuluverir. Günümüzde olduğu gibi, bu tamamen *"yasal"* yutulmadır. Hatta yutulma bile değil *"yitirme"* sayılır. Evini, arabasını satıp borsaya giren zavallı insancıkların, yaşamları boyunca edindikleri bu tasarrufları; piyasanın bu yamyamlarının, karınlarını kaşıya kaşıya yuttukları birer lokmaya dönüştürmektedir. Gerçek yaşamda bu lokmalar bir daha asla paraya, eve, arabaya dönüşmese de, romanda, uygar dünyanın uygar oyunlarına adımını atar atmaz servetini kaptıran Günışığı, kendi *"yöntemleriyle"* parasını geri alır.

San Francisco'ya dönen Günışığı, arsa alımlarından, gemi ve liman işletmeciliğine, içme suyu şirketlerinden tramvay şirketlerine değin birçok alanda genişler ve milyonlarca dolarlık bir varlığın sahibi olur. Yanında çalıştırdığı Dede Mason adlı sekreterine aşık olur. Kendine özgü idealist düşünceleri olan Dede Mason, bu yarışma içinde acımasızlaşan Günışığı'nı değil, örneğin küçük bir çiftliği olan bir Günışığı'nı yeğlediğini söyler.

Burada dönen ekonomik ve toplumsal çark, Yukon Vadisi'nde oynanan kumardan bile daha acımasızdır. Bu *"uygar"* kentte inan, hele servet sahi-

bi insan, ayakta kalabilmek için, varlığını koruyabilmek için acımasız olmalı, her fısatı, karşıtlarını yok etme yolunda kullanmalıdır. Yukon Vadisi'nden gelen Günışığı da, yeni dünyasın:n pisliklerinden hoşnut değildir. Ancak herkesin elde etmek için çırpındığı milyonlarca dolarlık servet, araziler, arsalar, şirketler ve çeşitli ortaklıklar yüzüstü nasıl bırakılabilir? Bu, gerçek yaşamda neredeyse olanaksız bir durumdur. Ama kapitalizmin sık sık ortaya çıkan üretim fazlası bunalımı, insana bu olanağı da sağlamaktadır! 1910'lu yıllardaki bu bunalımlardan biri ABD ekonomisini sarsmakta, koca koca şirketler, dev kuruluşlar bir anda yok olmaktadır. Günışığı, aldığı önlemlerle bu bunalımı atlatabilecek güçtedir. Atlatmıştır da. Ama birden durur. Çevresindekilerin itirazlarına karşın işleri oluruna bırakır ve bunalımın, kurduğu imparatorluğu yutmasına izin verir. Bu arada, terkedilmiş bir maden ocağı alanında bulunan küçük bir çiftliği, sevgilisi Dede Mason adına satın almıştır yalnızca.

Sevgilisiyle yerleştiği çiftlikte, beş parasız Günışığı, sağlıklıdır, mutludur. Çiftlik işleri, aldığı kiloları da eritir. Yukon Vadisi'nin Günışığı'dır artık o. Bir gün küçük arazisi içindeki eski maden ocağının bir yükseltisinde toprak sürçer. Bu sürçme, Günışığı'nın karşısına Yukon Vadisi'nde bulduğu damardan daha büyük bir altın damarı çıkarmıştır. Ne yapacaktır şimdi Günışığı?

Günümüz insanına belki güç gelebilir ama, Günışığı, bu altın damarını toprakla örter. Daha sonra da bu tepeye, bir daha sürçme olmaması için okaliptüs ağaçları diker. Kökler, bu altın damarlı tepenin toprağını sımsıkı tutup kavrayacaktır.

Günümüz insanından, Günışığı'nın yaptığına benzer bir davranış beklemek, elbette ki yanlıştır. Ama insanın, kendisini acılar içinde kavuran sorunlardan kurtarması için öncelikli olarak, düşlerini arındırması gerekmektedir. İnsan, insanlığın ulaştığı bugünkü üretim düzeyinde payına düşeni bilmeli ve onun düşlerini kurmalıdır. Üstelik, dört duvarı ve tepesinde bir çatısı olan küçük bir konut düşü kurmak, saray düşü kurmaktan daha kolay değil midir!

İşte insanın acılardan kurtuluşu, ya böylesine güç, ya da böylesine kolaydır!

Yararlanılan Kaynaklar

1. Panait İstrati, *Minka Abla*, Çev. Yaşar Nabi Nayır. Varlık Yayınları, 4.B, Mayıs 1977.
2. Jack London, *Bin Düzine Yumurta*, Çev. Azmi Arna, Yol Yayınları, Mayıs 1975.
3. Jack London, *Yanan Gün*, Çev.Mete Ergin, Engin Yayıncılık, 2.B. 1993.

KORE ŞİİRİ

Han Yongwun (1879 - 1944)

RESSAM

Ben ressam değilim ama yatakta
senin göğüslerini senin ağzını ve yanaklarını
çizebilirim parmak uçlarımla
ve o çarpık gülümseyişi
sen uyurken
kaşlarının çevresinde gezinen

Komşularımız gittiği zaman
ve cırcır böcekleri susunca
bana öğrettiğin şarkıları
söyleyemem uyuyan kediye
çok utanırım

Ben şair değilim ama senin bakışlarını
senin sesini tanımlayabilirim
yatağa gelmeden önce
bahçedeki yürüyüşünü
hatta buradan oraya uzanan
yirmi adımlık yoldaki
her çakıl taşını tanımlayabilirim

Türkçesi
Anıl MERİÇELLİ

MANİFESTO'NUN MARKSİZMİ... ya da "GELECEK UZUN SÜRER"!*

Temel DEMİRER

"Aşikâr olanın irdelenebilmesi için çok sıradışı bir akıl gerekir."(1)

"Marksizm insanlık için kesinlikle ölmüştür" 1989'dan beri bu ve benzeri yargıları sıklıkla duyduk. Aynı şeyleri, profesörler, gazeteciler, iktisatçılar, siyasetçiler, felsefeciler ve köşe yazarları defalarca tekrarladılar...

"ÖLDÜ" HEZEYANLARINDAN...

"Söylenmiş olan hiçbir zaman söylenmiş değildir, çünkü bir başka biçimde de söylenebilir."(2)

İşte birkaç malum ve meş'um örnek...(3)

Şöyle diyor Vaclav Havel *"Marksizm, bu ideoloji kendi bütünlüğü içinde laikleşmiş bir din olarak nitelenebilir. Bu ideolojide her türlü sorunun hazır cevapları vardır. Bir bölümünü kabul etmekle yetinmek olmaz. Bir kez de kabul ettin mi, hayatın derinden etkilenir.*

Ama çok caziptir de!

Özellikle aylaklar için baş sokulabilecek bir yuvadır. Olduğu gibi kabul ettiğin anda hayat yeni bir anlam kazanır. Bütün gizler, o güne kadar cevapsız kalmış sorular, kaygı ve yalnızlık duygusu ansızın kaybolur.

Ama insan, kirası düşük bu ev için kendi yaşamında olağanüstü yüksek bir bedel öder, çünkü kendi aklından vazgeçer. Bu ideolojinin en önemli yanı, insanın kendi vicdanıyla aklını bir yüksek otoriteye teslim etmesidir"! (4)

Şöyle diyor Nathan Gardels: *"XX'nci yüzyılın büyük sosyal mühendislik deneyleri insan doğasına aykırı olmaları yüzünden ütopik toplum hedefleri yerine felaketle son buldular"! (5)*

Ve ekliyor Joshua Muravchik: *"Başka hiçbir fikir XX. yüzyılı Marksizm kadar etkisi altına almamıştır. Bugüne kadar sık sık, Marksizm'in kullananı ille de Marksist yapmayacak bir 'analitik araç' olarak değerini koruduğu iddialarıyla karşılaştık durduk. Elbette, bu ayrımı ilk yapan kişi karşıtlarının ortaya attığı 'Marksizm' adını meşhur reddedişiyle Karl Marx idi. Ancak Marx'ın yandaşı Friderich Engels bu ismi kucaklayarak etrafında kendisinin başrahip, Marx'ın da kâhin olduğu güçlü bir kült yarattı. (...)*

Marx ve Engels bilim fikrini çarpılmışlardı, ama kehânetlerinin (dilerseniz, teorilerinin de diyebilirsiniz) pervasız kapsayıcılığı yine de göz kamaştırıcıydı. (...)

Kendilerini proletaryanın yeni öncüleri olarak tanımlayan küreselleşme karşıtları da bu doktrini daha da çarpıtarak iyice tanınmayacak hale getirdiler. Kapitalizmden şikayetleri, kapitalizmin içinden yeni bir toplumun çıkabileceği bir koza haline gelerek tarihi misyonunu tamamlayabilmesinin mümkün olan en üst düzeyde gelişmesine bağlı olduğunu savunan Marksist eleştiriye tamamıyla ters düşüyor. Bu evrimin önünde duranlar sosyalizmi benimsemiş bile olsalar, Marx ve Engels'in deyimiyle, 'hem gerici, hem de ütopyacı'dırlar"! (6)

Ancak bunlar, ya da benzeri sanrılar pek de yeni değil. Aslında *"Marksizm insanlık için kesinlikle ölmüştür"* cümlesi 1907 yılında İtalyan filozof Benedetto Croce tarafından da dile getirilmişti. Açık ki onun bu tanısı tamamıyla doğru değildi ve on yıl kadar sonra *"merhum"* Petrograd caddelerinde ve esasında tüm Avrupa'da beklenmedik bir canlılık gösterecekti...

Soruyu Doğru Sormak..

"Doğru soruları bulunuz. Cevapları icat etmenize gerek kalmayacak, mevcut cevapları bulacaksınız."(7)

Şu unutulmasın; ya da unutturulmasın: Kapitalizm varolduğu müddetçe, Marksizm, dünyayı anlamak ve değiştirmek için vazgeçilmez bir araç olmuş ve olacaktır.

Çünkü yoksulluk ve yoksunluğuh insanın varoluş zeminlerini ortadan kaldırdığı bir *"sır"* değildir. Kapitalizmin egemenliği salt ekonomik sömürü üzerine dayanmaz, bu faktörün yanında asıl önemlisi insanın yoksunlaştırılmasıdır. Yoksunlaştırılma, insanın insan olma özelliklerinin ortadan kaldırılmasıdır. Yani insanın toplumsal yaşamdan kopartılması, binlerce yıldan bu yana oluşturduğu kültürel normlardan uzaklaştırılması, gündelik hayata mana veren dayanışma ve paylaşma ilişkilerinden soyutlanması, kısacası bir *"birey"* haline getirirken, insanın büyük bir *"toplumsal"* cangılda yalnızlaştırılmasıdır.

Kapitalizmin meta dünyası ve kültürünün beslediği asıl kaynak budur. Yoksulluk kapitalizmin sonucudur, ancak yoksunluk kapitalizme içkindir. Bu anlamıyla yoksulluğun çeşitli dereceleri, bir sonuç olması itibarıyla, bazı revizyonlarla düzeltilebilir, ama yoksunluk bir sonuç olmaktan öte bir varlık durumu olduğundan ancak kapitalizmin ortadan kaldırılmasıyla birlikte yok olur. Uluslararası düzeyde, gelir dağılımının en dengeli olduğu, hayat standartlarının en yüksek olduğu, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla yaşatıldığı iddia edilen, görünüşte kişisel düzeyde herhangi bir problemin olmadığı varsayılan, kuzey Avrupa ülkelerinde özellikle gençler arasında intihar olaylarının tüm dünya ortalamasının çok daha üstünde gerçekleşmesi düşündürücüdür...

Bunun içindir ki, ezilenler ve mazlumlar için Marksizim, eylem kılavuzudur. Kapitalist bir dünyada yaşadığımız müddetçe onunla karşılaşmak, çelişkilerini kavramak ve ona karşı savaşmak için Marx'sız bir yol yoktur. Tabii ki bu, Marx'ın çalışmalarının hiçbir sorunu veya sınırlılığı yoktur ya da Marksistlerin başka kurtuluş fikir ve deneyim biçimlerinden öğrenecekleri hiçbir şey yoktur anlamına gelmez.

Komünist Manifesto, Marksist yazıların en bilinenidir. Ve mümkün ya da muhtemeldir ki *Manifesto*'da da eskimiş, eleştirilmesi gereken birçok pasaj, fikir ve iddia vardır. Ancak belgenin ana dürtüsü, çekirdeği, ruhu-bir yazı parçasının *"ruhu"* diye bir şey vardır- bugün hâlâ geçerlidir, hem de *Manifesto*'nun kaleme alındığı koşullardan daha da fazladır.

Biten İle Başlayan Ne?

"İyi sorular kolay cevaplardan üstündür."(8)

Burada durup uzun bir parantez açarak anımsatmak gerekiyor...

Örneğin *"Herkesin bir toplum tarifi vardır. Bazıları, kapitalist toplum diyor; bazıları ise sosyalist toplum. Biz ise 'demokratik ekolojik toplum' diyoruz."(9)* *"Sömürünün biçimi değişti"* diyen Ali Adalı ekliyor: *"Mevcut sosyalizmin bir çıkmazı da buradadır. Soruna XIX. yüzyıl analizleriyle yaklaşılıyor, 'şöyle işçi sınıfı, böyle işçi sınıfı' deniliyor. Aslında böyle bir sınıf kalmamıştır veya kapitalizmin dar anlamda bir sınıf sömürüsüyle yetindiği çağ geçmiştir. Dar anlamda da sömürü vardır ama çok daha genelleşmiş ki, işte bilimsel-teknik devrim ve onun basın-yayın dünyasında yol açtığı gelişmelerde toplumu tutsak almaktadır. Öyle hırsızlık yöntemleri, baskı yöntemleri gelişmiştir ki, XIX. yüzyılla kıyaslanamaz bile..."*(10)

Veya Teslim Töre, *"Ekim Devrimi'nden(11) günümüze sınıf bileşeni, ittifak güçleri önemli değişime uğradı.(12) Buna denk olarak da mücadele biçim ve yöntemleri, parti modeli, kitle örgütleri ve işleyişleri, devrim biçimi, alanı, kapsamı, tarzı vb. gibi bir çok şey değişti. Değişmeyen tek şey kapitalizme karşı mücadele,"* diyor. *(*13)

*"Artık yenilmiyoruz; sadece yapamıyoruz"*14) edilgenliğinden malûl bir ortamda Ali Adalı ile Teslim Töre'nin *"unutup/unutturarak"* görmezden gelmeye kalkıştığı şeyler var;(15) onlara anımsatarak ilerleyelim: *"Şimdilerde hepimize, işçi sınıfının bittiği, dolayısıyla işçi hareketinin bittiği, üstelik işçi sınıfının artık sosyalizmden nesnel bir çıkarının olmadığı, şimdilerde sınıfa dayanmayan 'yeni toplumsal hareketlerin' geliştiği, yeni bir hizmet sınıfının ortaya çıktığı, bunların da sosyalizm ile değil, post-Marksistlerin deyişiyle 'radikal bir demokrasi" anlayışıyla ilgisinin olduğu telkin ediliyor.(16) Aynı zamanda, sivil toplumu devletin karşısında yer alan ayrı bir toplum, dolayısıyla kendisi büyüdükçe devlet küçülüp ufalacakmış ve arkasından bunu da demokrasinin en önemli özelliğiymiş gibi gösterme marifeti ve onuru da post-Marksistlere ait.*

Bu durumda, madem ki işçilerin artık sosyalizmden nesnel bir çıkarı yok, yahut zaten hiç yoktu o zaman, Eagleton'un deyişiyle, Rusya'da devrim, devrimciler, diyelim kıymalı böreği çok sevdikleri için mi gerçekleşti? Ya da madem ki hiçbir sınıfın / grubun / tabakının sosyalizmden nesnel bir çıkarından bahsetmek olanaklı değil, bu durumda geniş halk yığınlarının radikal bir demokrasiyi istemek gibi bir dertleri neden olsun ki? Dolayısıyla, bir sınıf olarak burjuvalar da, sosyalizm talebinde bulunabilirler o zaman.

Bir şey daha: İşçi sınıfının öldüğü iddiası kesinlikle doğru değil. Hizmet sektöründe çalışanları sanki emeklerini satarak geçinmiyorlarmış gibi işçi sınıfının içine almamak, işçi sınıfının giderek azaldığını göstermeye çalışanların manevralarından biri. Kapitalizm bitmedikçe, ne işçi sınıfı ne burjuva sınıfı, ne yabancılaşma, ne sömürü, ne de sınıflar arası çelişki biter. Bu durumda Marx, taa XIX. yy'dan bizlere hâlâ göz kırpıyor demektir..."(17)

Tam da bu bağlamda *"Avrupa'da bir heyula kolgeziyor, komünizm heyulası..."* diye başlayan ünlü *Manifesto*, bugün bile tarihin gördüğü en dinamik ve en konsantre yazıt olma özelliğini koruyar.

Heyula durumu özetliyor. Sene 1848, daha ilk sayfalarda Heyula'nın ağzından çıkan kelimeler şunlar:

"Burjuvazi, dünya pazarını sömürmekle bütün ülkelerin üretim ve tüketimine kozmopolit bir karakter verdi. Feodalleri derin kedere boğarak, sanayinin ayakları altından, üzerinde durduğu ulusal te-

meli çekip aldı. Eskiden kurulmuş bütün ulusal sanayiler yıkıldı ya da günden güne yıkılıyor. Bunların yerini, kurulmaları bütün uygar uluslar için bir ölüm-kalım sorunu durumuna gelen yeni sanayiler; artık, daha çok ülke içinde üretilen hammaddeleri işleyen sanayiler; ürünleri yalnızca ülke içinde değil, dünyanın dört bir yanında tüketilen sanayiler alıyor. Ülke üretimiyle karşılanabilen eski gereksinimlerin yerini, karşılanması uzak ülkelerin ve iklimlerin ürünlerini gerektiren yeni gereksinimlerin aldığını görüyoruz. Eski yöresel ve ulusal kapalılık ve kendi kendine yeterliliğin yerini, her yöndeki ilişkilerde ulusların evrensel bağımlılığının aldığını görüyoruz. Ve maddi üretimdekine benzer bir gelişmeyi, düşünsel üretimde de izliyoruz. Tek tek ulusların düşünsel yaratımları ortak servet haline geliyor. Ulusal tek yönlülük ve dar kafalılık gün geçtikçe daha da olanaksızlaşıyor, sayısız ulusal ve yöresel yazından bir dünya yazını doğuyor" Bu, o gün için bile bir öngörü değil, tespittir. Buyurun size *'bilişim çağı'*, buyurun size *'globalleşme'*

Ve burjuvazinin bunu nasıl yaptığı *'Kapital'*de şöyle anlatılıyor; *"Kapitalist üretim tarzının ebedi doğal yasalarının yerleşmesi, emekçiler ile emek koşulları arasındaki ayrılma sürecinin tamamlanması, bir kutupta toplumsal üretim ve geçim araçlarının sermayeye, karşıt kutupta halk kitlelerinin ücretli-emekçiler, özgür emekçi yoksullar modern toplumun yapay ürünleri haline dönüştürülmesi tantae molis erat -çok güçtü. Eğer para, Augier'in dediği gibi, dünyaya bir yanağında doğuştan kan lekesiyle geliyorsa, sermaye tepeden tırnağa her gözeneğinden kan ve pislik damlayacak geliyor.'"*

Marx'ın proleterlerden kastının, sadece kol emeğiyle çalışan ağır sanayi işçisi olduğunu sananlar, bu yönde edilmiş tek kelime bulamazlar. Marx ücretli emekçileri, yani proleterleri, üretim araçlarından yoksun, *'ancak iş bulabildiği sürece yaşayabilen ve ancak emeği sermayeyi çoğalttığı ölçüde iş bulabilen'* sınıf olarak tanımlar. Bugün halk kitlelerinin büyük çoğunluğu bu sınıfa girer. Emekçiler içerisindeki ağır sanayi işçisinin oranının bugünkü görece azlığı, kapitalizmin önüne post ekini koyma cinayetini işleme hakkını kimsye vermez. Bugün yukarıdaki tanıma uyan herkesi emekçi sınıfına dahil etmek zorundasınız. Son tahlilde işsiz de, ki işsiz bırakmak, bir insana uygulanabilecek en büyük şiddettir, mühendis de, bilgisayar başındaki presentable kız da, sınıfsal aidiyetini belirleyen, üretim araçları karşısındaki konumu itibarıyla proleterdirler. Bilgisayar teknolojisinin üretimde kullanılması -sabahtan akşama kadar, bütün işi gücü tek bir bilgisayar tuşuna basmak olsa bile- emekçinin sömürüldüğü gerçeğini değiştirmez. Çünkü o düğmeye basılmadan hiçbir şey metaya dönüşemez. Çünkü emek olmadan ne değişim-değeri ne de hizmet üretebilirsiniz ve artıdeğer yalnız ve yalnızca emekten sağılır. Çarşılar, pazarlar tıka basa meta ile doluyken ve hizmet üretimi alıp başını gitmişken bunları üreten emekçileri yok saymak özel zihinsel *'meziyet'* gerektirir.

Bir de, işçi sınıfının tarihsel misyonunu göremeyip onların bilinç düzeylerine, davranış tarzlarına, kültürlerine, pasif tutumlarına vs. bakıp herhangi bir devrimci yön göremeyenler var. Marx ve Engels proletaryanın *'tarihsel görevinin'* sanıldığı gibi onun *'Tanrı'* sayılmasından değil, *'tersine, tam gelişmiş proletaryada insanlıkla ilgili ne varsa koparılıp alınmış'* olmasından kaynaklandığını söylerler. *'Proletaryanın varoluş koşullarında, bugünkü toplumun varoluş koşulları insanlığa en aykırı biçimde özetlenmiştir. Proletarya insanlığını yitirirken sadece bu yitirilişin bilincine erişmekle kalmamış, kaçınılmaz olarak bu insanlığa aykırı duruma karşı ayaklanmaya zorlanmıştır.Proletarya, kendisini, ancak kendi varoluş koşullarını yok ederek kurtarabilir, kendi varoluş koşullarını yok ederken de bugünkü toplumun insanlığa aykırı bütün varoluş koşullarını yok etmek zorundadır' "(18)*

SORU(N) ve ÇÖZÜCÜ...

"Sosyalizmin sorunlarına çözümü, yine sosyalizmde aramak gerekir." (19)

Çünkü XX. yüzyılın sonu ve XXI. yüzyılın başı itibariyle karşımıza dikilen *"küreselleşme"* icraatı (ya da vukuatı) ile *Komünist Manifesto* daha önce hiçbir zaman, bugünkü kadar geçerli ve aktüel olmamıştır.

"Bitti" denilen yerden *"Başlayan"* Marx'ın öğretisi; Marx ve Engels'in *Manifesto*'da da söylediği gibi, *"gözlerimizin önünde gelişen gerçek harekettir."*

Ve şurası da kabullenilmelidir ki, 1989 sonrasının "muzaffer kapitalizm" ya da "küreselleşme" döneminde, -ve hatta bir süre öncesinden beri- gerçek hareketin bugün nerede olduğu açık değildir.

Bu durumda gerçek hareketin, *"Bitti"* denilen yerden yeniden *"Başlaması"* için yerkürenin, daha kötüye gittiğini ve de yaşanılan dünyada birkaç istisna dışında hiçbir soru *"açıkça ve dürüstçe"* ortaya konulamadığının altını çizerek yüzümüzü tekrar Marksist öğretiye dönmemiz gerekiyor...(20)

Marksizim, kapitalist dünya ekonomisinde yer alan büyük yapısal değişiklikleri açıklar. Yine de, Marksist teorisyenler sınıf yapılarında, teknolojide ve devlet-sivil toplum ilişkilerinde yüzyılın son çeyreğinde yer alan değişiklikleri açıklamaya girişmedikleri sürece, kavramsal çerçeveleri çağdaş dünyayı çözümleme ve bir alternatif sunmakta geçersiz hale gelecektir. Çağdaş yapısal süreçlerin te-

mel kavramlarla ilintili olarak gözden geçirilmesi Marksizm'in geçerliliğini gösterecektir.

Bu çerçevede *Manifesto*'nun siyasi önemi, kapitalizmin ücretli işçiler üzerindeki etkisini ve yapısını mükemmel biçimde çözümlemesinde yatmaktadır. Sınıfın temel bir çözümleme birimi olarak, sınıf mücadelesinin ana dönüştürücü güç olarak ve sosyalizmin kapitalizme mantıklı ve tutarlı bir alternatif olarak geçerliliğini sürdürmesi, *Manifesto*'yu zamanımızda merkezi bir belge kılıyor.

Manifesto tamamlanmış bir belge değildir -içindeki boşluklar geniştir ve sınıf bilinçliliğini besleyen veya reddeden bağımsız, toplumsal ve kültürel matriksin çözümlenmesiyle doldurulması gerekmektedir...

"*Tarihin Sonu*" diye haykıran küreselleşme dünyasının malum iddialarına karşın sosyalizmin zaferi, insan(lık) açısından vazgeçilmiş bir hedef değildir.

Bugün ulaşılan koordinatlarda "*ya sosyalizm ya barbarlık*", bilimsel düşüncenin en öz sonucu olmayı sürdürüyor. Kapitalizmin tartışmasız dünya hegemonyasıyla ilgili kendi kendine yaptığı kutlamanın parıltısı bir yana, yaşlı köstebeğin tekrar ortaya çıkmasının koşulları bir araya geliyor...

Çünkü, neo-liberal saldırganlığın küreselleşmesiyle betimlenen burjuvazi, sömürünün eski biçimlerine geri dönüşü gizlemek için "*post-kapitalizm*" söylemine başvuruyor. XIX. yüzyıl Brezilya kauçuk ve Peru şeker tesislerinde ve XX. yüzyılın başlarında Çin'deki inşaat projelerinde olduğu gibi bugün dünyanın tümünde "*taşeronlaşma*" ve "*geçici istihdam*" yaygınlaşıyor.

Böylelikle de sermayenin, Marx ve Engels'in açığa çıkardıkları derin yapıları, kapitalizmin görünürdeki bu "*dairesel*" veyahut devresel doğasını açıklar. Sınıf örgütlenmesi ve bilinçliliğinden kurtulması ve Komünizm hayaletinin ortadan kalkması ile kapitalizm, küreselleşme alt başlığında sömürüyü ve kârları azamileştirmenin "*normal işleyişi*"ne geri döndü...

HÂLÂ CANLI VE GÜNCEL

"Kişi sorabilmek için okumalıdır."(22)

"Lafı daha fazla uzatmayalım, zaten değindiğimiz gibi Marksizim'e dair söylenebilecek sözler bitmez. Zira özünde 'dünyayı değiştirmek' gibi devasa bir proje yatıyor. Ölümünün üzerinden geçen 120 yıla rağmen düşünceleri temelde hâlâ canlılığını koruyorsa; bu Marx'ın tekrar ve tekrar okunması, değerlendirilmesi, yorumlanması gerekliliğini net şekilde ortaya koyuyor. Onun bir sözünü, 'Bizi harekete geçiren arzu ve umut daima yanımızdadır', Che'ninkine ekleyip, *'Gerçekçi ol, imkânsızı iste'*, ordan da Komutan Yardımcısı Marcos'un bir sözüne bağlayarak: *'Umut da ekilebilir ve ürünü alınabilir'..."* (23)

Ve de Marx'ı yorumlarken ondan uzaklaşmaktan korkmamalı insan. Böylesi bir korku Marx'a bağlılıktan ziyade, Marx'ı çoktan terk ettiğimizi gösterir...

Çünkü K. Marx ve F. Engels, "*Alman İdeolojisi*"nde, "*Bize göre komünizm ne yaratılması gereken bir durum ne de gerçeğin ona uydurulmak zorunda olacağı bir ülküdür. Biz bugünkü duruma son verecek gerçek harekete komünizm diyoruz. Bu hareketin koşulları şu anda varolan öncüllerinden doğarlar.*"(24) derler...

Unutulmasın; komünizm(25) en temelde bir son nokta değil, bir harekettir. Eylemin kendisidir. Gerçekliğin, uymak zorunda olduğu bir ideal olmaktan öte mevcut ideallerin ayak uydurmak zorunda olduğu gerçekliğin kendisidir.

Ve de sosyalizm iddia edildiğinin aksine, temellerini sanayi devriminden değil, insanlığın kurduğu ilk paylaşma ve dayanışma ilişkilerinden alır. Çünkü o kolektif ve tarihsel vicdanı harekete geçirir... Sosyalizm, "*tarihin şaşmaz yasaları*"na yaslanan kaderci öznelcilikle değil; tarihin süreklilik içinde kopuşlara denk düşen inşa halindeki bir dinamik olduğunu unutmamaktır...

Bu bağlamda bir yöntem ve devrimci eylem kılavuzu olarak hâlâ güncel olan Marx esas olarak kapitalist üretim biçimini çözümlemiştir. Yöntem konusu dahil, yaptığı bilimsel katkılar, hemen her dönemde güncelliğini koruyor. Bu konuda, önce genel durumu anlatan, J. D. Bernal'den bir alıntı yeterli olacaktır.

'Marx'ın doğa bilimine verdiği önem, doğa bilimi ile sanayi ya da toplumsal üretici güçlerin ifadesi arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Marx toplumsal üretim ilişkilerinin üretici güçlerin durumu ile nasıl sıkı sıkıya bağlı olduğunu, karşılık olarak üretici güçlerin de bilimin durumuna dayandığını ve aynı zamanda bilimin ilerlemesi ya da duraklamasına temel bir neden oluşturduğunu daha o zaman anlamıştı."(26)

Bilimin toplumsal işlevlerini anlatan klasikleşen çalışmasıyla Bernal, Marx'ı böyle değerlendiriyor. Marx'ın yaklaşımı, ekonominin ana sorunsalı Smith, Ricardo, Marshall, Davenport ve Robbins bağlamında irdelenerek ve kendi yöntemini açıkladığı *The Critique of Political Economy*'deki ünlü paragraf da kullanılarak yorumlanıyor.

Marx'ın çalışmaları da kullandığı ve geliştirdiği yöntem(28) de son yıllarda çok yoğun bir biçimde ve giderek daha fazla benimseniyor...(29) Tartışılıyor...

Hâlâ canlı ve güncel olan Marksizmin bu tartışmalarını, dünyayı değiştirmek için yeniden ve bir kez daha irdelememiz gerekiyor...

Özgür Orhangazi'nin derlediği ve *Ütopya Yayınevi*'nin bastığı *"Marksizm Tartışmaları-Manifesto'nun Güncelliği"* başlıklı yapıt, bizlere bu konuda önemli ipuçları sunuyor...

Hayal deyip geçmeyin... Paranın egemenliğindeki adaletsiz bir dünyayı değiştirmeye, ancak boyun eğmeyen, teslim alınamayan hayallerle başlanabilir...

Tıpkı; Langston Hughes'in, *"Hayallerine sımsıkı sarıl zira hayellerin yok olursa, hayat, uçamayan kanadı kırık bir kuşa benzer"*

Carl Sandburg'un, *"Hayalini kurmadan hiçbir şey gerçek olmaz"*

Tony Bennett'in, *"Her şey hayal etmekle başlar"*

Bill Quain'ın, *"Hayallerinizde asla indirim yapmayın"*

Truman Capote, *"Hayal etmeyen adam terlemeyen adam gibidir. Zehri içinde depolar..."*

Tom Clancy'in, *"Hiçbir şey bir düş kadar gerçek değildir. Etrafınızdaki dünya değişebilir ama düşleriniz asla. Sorumlulukların bunu yok etmesi gerekmez. Zira düş sizin içinizdedir, kimse onu sizden alamaz"*

Allen'in, *"Dünyanın gördüğü her büyük başarı, önce bir hayaldi. En büyük çınar bir tohumda, en büyük kuş bir yumurtada gizliydi"* deyişlerindeki haklı uyarılarda dile getirdiği üzere...

DİPNOTLAR

1. A. N. Whitehead
2. Robert Pinget
3. Ayrıca bkz: İnan Keser, *Liberter Teori-Modern Topluma Özgürlükçü Yaklaşım ("Marksizmin Eleştirisi"*, s.87-100.). Ütopya Yay., 2003; Namık Zeki Aral, *"Liberal Yol-Sosyalist Yol"*, *Liberal Düşünce* Dergisi, Yıl:7, No:28, Güz 2002, s.129-133; Ahmet İnsel, *"Sosyalizm Bir Son mu, Yeniden Doğuş mu?"*, *Birikim*, No:165, Ocak 2003, s.31-38; Çağatay Topal, *"Marx Nietzsche, Ekim Devrimi"*, *Radikal İki*, 11 Mayıs 2003, s.6; Hasan Cemal, *"İnsanın Kendi Aklından Vazgeçmesi"*, *Milliyet*, 9 Şubat 2003, s. 19.
4. Vaclav Havel, *Living in Truth, Faber and Faber*, London-Boston, s.38.
5. Nathan Gardels, *"Hayvan 'Çift'e-liği"*, NPQ Türkiye, Yıl:2000, Cilt:2, No:3 s.6.
6. Joshua Muravchik, *"Marksizm"*, *Foreign Policy* Türkiye Baskısı, No:24, Kasım-Aralık 2002, s. 20-22.
7. Jonas Salk.
8. P. Samuelson.
9. Ali Adalı, *Yeni Gündem*, 23 Kasım 2002, s.2.
10. Ali Adalı, *"Nasıl Bir Sosyalizm?"*, *Yeniden Özgür Gündem*, 26 Nisan 2003, s.2.
11. Ekim Devrimi konusunda bkz: Tahir Silahtaroğlu, *"Büyük Ekim Devrimi 85. Yaşında"*, Savaş Yolu, No:2, Ocak 2003, s.8-11; Yüksek Akkaya, *"Şubotniklerden Stahanovistlere Sovyetler Birliği'nde Emek Süreçleri (Gotha Programı'nın Eleştirisi Anti-Dühring'e Karşı)"*, *Praksis* Dergisi, No:8, Güz 2002, s. 189-226; *"Ekim Devrimi Günceldir"*, Direniş Gazetesi, Yıl:3, No:26, Kasım 2002, S. 16, Andre Gide, *SSCB'den Dönüş*, çev: Ender Bedisel, *Anahtar* Kitaplar Yay., 1992; Isaac Deutscher, *Tarihin İronileri Stalin'den Brejnev'e Sovyetler Birliği*, çev: Yavuz Alogan, *Belge* Yay., 1991; William C. Bullit, *Sovyetler*, çev: Emin Hekimgil, Samsun İl Matbaası, 1947; Jean-Marie Chauvier, *Sovyetler Birliği: Ekonomik ve Siyasi Gelişmeler (1917/1988)*, çev: Temel Keşoğlu, BDS Yay., 1990; Yalçın Küçük, *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü, Tekin* Yay., 1991; İlker Aktükün, *SSCB'den BDT'ye Nasıl Varıldı?*, Sorun Yay., 1995; *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt:5, *İletişim* Yay., Tarihsiz: *SBKP (B) XIX.* (1952) ve *SBKP XX* (1956) *Parti Kongre Raporları*, çev: İsmail H. Yarkın, *İnter* Yay., 1989; Oleg Ivanov, *Sovyet-Çin İlişkileri -60'larda Ne Oldu?-, çev:* Fatma Doğu, *Sorun* Yay.. 1979; Manfred Buhr-Alfred Kosing, *Marksçı-Leninci Felsefe Sözlüğü*, (İçinde *"(Barış İçinde) Birlikte Vaorolma"*) çev: Engin Aşkın, *Konuk* Yay., 1976; *Marksist-Leninist Partinin Temel Eğitim Dersleri*, (İçinde *"Devlet Yapısı Farklı Toplumların Barış İçinde Yanyana Yaşaması"*) çev: Veysel Atayman, *Sorun* Yay., 1979; Boris Krasulin, *Silahsızlanma ve Sosyalizm* çev: Celal A. Kanat, *Sorun* Yay., 1987; Rıza Yürükoğlu, *Sosyalizm Nedir?*, Birinci Kitap, Alev Yay., 1999; *Uluslararasılaşma, Avrupa Solu Dosyası ve Sovyetler Dosyası*, Derleyen: Ragıp Zarakolu *Belge* Yay., 1987; Hüseyin Aykol, *"Rusya'ya Ekim Devrimi Gerek"* *Yeniden Özgür Gündem*, 7 Kasım 2002, s. 7; S. Çiftyürek *"Leninizm Kazanırken Kısmen Kaybetmenin Sonuçlarını Yaşadı"* *Fıratta Yaşam*, Yıl: 4, No: 137, 11 Şubat 2002, s. 5; Carine Clement, *"Güçlü Bir Lider: 'Putin' Fenomeninin Kökleri"*, *Le Monde Diplomatique*-Türkiye, No:11, 15 Şubat 2003-15 Mart 2003, s. 32-35; Hüseyin Aykol, *"Gorbi'nin Laneti"*, *Yeniden Özgür Gündem*, 17 Şubat 2003, s. 7; Burçak Özoğlu, *"Sosyalist Emek Sürecini Nerede Aramalı?"*, *Praksis Dergisi*, No:8, Güz 2002, s. 169-188.
12. Bir değişeni de geçerken biz nakledelim: *"SSCB'nin çökmesiyle başlayan 'reform süreci' boyunca yaklaşık 10 yıl içinde, Dünya Bankası Baş (eski) Ekonomisti Stiglizt'in de işaret ettiği, Rusya'da yoksulların sayısı 10 kat artarak 14 milyon 147 milyona çıktı; 1989-1999 arasında GSMH yüzde 50 geriledi. Bu gelişmelere paralel olarak ekonomi mafyalaştı, 'oligarklar' denen, bir avuç olağanüstü zengin, güçlü, insan ülke ekonomisini, özellikle de petrol ve gaz sanayilerini* (Foreign Affaires, Mart-Nisan 2000.) *ele geçirdi. Moshe Levin'in Le Monde Diplomatique'de (Le Monde Diplomatique*, Aralık 1999.*) vurguladığı gibi, 1998'e gelindiğinde Rusya'da artık ne devlet ne de ekonomi kalmıştı..."* (Ergin Yıldızoğlu, *"Putin Kim? ve Ne Yapacak?"*, *Cumhuriyet*, 27 Mart 2000, s.13.)
13. Teslim Töre, *"Ekim Devrimi ve İşçi Sınıfı"*, Fıratta Yaşam, Yıl: 4, No: 171, 28 Ekim 2002, s. 3
14 Mesut Yeğen, *"Yenilmiyoruz Bile, Sadece Yapamıyoruz"*, Birikim, No: 165, Ocak 2003, s. 46
15. *"İnsanlar o kadar çabuk değişirler ki, onlarda her zaman ortaya çıkarılacak bir yenilik bulabiliriz."* (Jane Austen.)
16. *"Almanya Demokratik Sosyalizm Partisi, 22 Eylül*

2002'deki genel seçimlerde yüzde 5'lik barajın altında ve parlamento dışında kalmasından şu dersi çıkardı: Düzen partilerine benzer davranalım!" (Reşad Özkan, "PDS (Sağ'a Çark Edecek", Yeniden Özgür Gündem, 28 Şubat 2003, s. 7.)

17 "Lula'dan ve Marcos'dan öğreneceğimiz çok şeyin olduğu doğru, ama onların geliştirdikleri hareketlerin sosyalizme götüreceğini söylemek yanlış hadi daha esnek olalım, erken Marksizm'i geliştirmeye çalışmak ve yeniden yorumlamak doğru, ama yeniden yorumluyorum diye, Marksizm'den ve hatta giderek sosyalizmden uzaklaşmak ve tamamen kapitalist liberal demokrasinin kucağına düşmek yanlış. "Marksizm sürekli Kapital'i okuyarak bütün problemleri çözeceğimiz bir dini inanç mı? biçiminde, yıllardır dillendirilen klasik eleştiriye ise, sanki Marksizme bu türden bir bakış Marx'ın, Marksizmin ve giderek işçi sınıfının suçuymuş ve gerçekliğe denk düşmediği için değil de bir din olmadığı için değişmesi gerekiyormuş gibi yaklaşılmasından dolayı, cevap bile vermiyorum." (Mustafa Kemal Coşkun, "Merhaba İşçi Sınıfı", Radikal İki 30 Mart 2003, s. 7.)

18. Sezai Özkan, *"Marksizm Gıyabında Yargılanıyor"*, *Radikal İki*, 2 Mart 2003, s.9.

19. Fidel Castro.

20. Marksizm konusunda bkz: Sinan Dervişoğlu, *"Doğu-Batı İkilemi ve Marksizm"* Fabrika Dergisi, No:55, Mart 2003, s.21-29; Metin Özuğurlu, *"Sınıf Çözümlemesinin Temel Sorunsalları"*, *Praksis* Dergisi, No:8, Güz 2002, s.29-50; Y. Tüfekçi, *"Yeniden Hayalet'in İzinde... Paris Komünü ve Günümüz, Geleceğimiz..."*, *Barikat* Dergisi, No:11/1, Mart 2003, s. 42-45; Carlos Tablada, *"Che'de Sosyalist Bilinç ve Geçiş Dönemi Ekonomisi Çözüm* Yay., 1996; Işık Kutlu, *"Sosyalist Olmak"*, *Atılım* Gazetesi, Yıl:1, No:2003 12(26), 22 Mart 2003, s.10, Esin Coşkun, *"Marksizme Teorik Bir Dayanak"*, *Radikal Kitap*, Yıl:2, No:98, 31 Ocak 2003, s.8; Süha Ilgaz, *"Sosyalist Devlet, İşçi Sınıfı Demokrasisi"*, *Kurtuluş Sosyalist* Dergi, No:6, Mart 2003; Louis Althusser, *Marx için İthaki* Yay., 2002

21. *"Ancak"* kaydını düşerek anımsatalım: *"68 Mayıs'ını genç bir öğretim üyesi olarak yaşadığı halde, harekete hiçbir sempati duymamış olan Derrida, bugün yeni solun akıl hocaları arasına girdi. Bol bol 'yapı-çözüm' yapıyor. Marx'ın da öyle bir 'yapı-çözüm'ünü yaptı ki, zavallı düşünürden kala kala bir 'kritik düşünce' kaldı!"* (Taner Timur, *"Devrim Bayram ve Felsefe"*, *Evrensel Kültür* No:137, Mayıs 2003, s. 6.)

22. Franz Kafka, Veya *"Önemli olan sorgulamayı kesmemektir. Merak, varoluş için kendinin sebebidir."* (A. Einstein.)... Ya da *"Bilmemek kötüdür, bilmeyi arzu etmemek daha da kötüdür"* (Nijerya Atasözü.) Ve de *"Sağduyulu bir soru bilgeliğin yarısıdır."* (F. Bacon.)

23. Kıvanç Koçak, *"Marx'ı Umutla Anmak"*, Radikal İki, 16 Mart 2003, s.7.

24. K. Marx ve F. Engels, *Alman İdeolojisi.*

25. "... 'Komün', diye haykırıyor, 'tüm uygarlığın temeli olan mülkiyeti kaldırmak istiyor' Evet baylar Komün, büyük bir yığının emeğini birkaç kişinin zenginliği durumuna getiren o sınıf mülkiyetini kaldırmak istiyordu. Mülksüzleştiricilerin mülksüzleştirilmesini amaçlıyordu." (Karl Marx.)

26. J. D. Bernal, *Marx ve Bilim, Bilim ve Sosyalizm* Yay., 1997, s. 40

kış*

her şeyin yavaşladığı bu saatlerde
gün umutsuz doğar ve ölür
yeniden doğar
aşk için ölüm için unutuş için
hiç mi yoktur bir mutluluk anı
çarpan kapılarda uzun geceler

bir deli rüzgar çıkar ya
alır ellerine kalbimi
düş görürken uyandırır beni
insana yetmez bu akıl
sevmek... ölçüsüz sevmek
yangın yerine çevirir beni

kıştır, eskilmeyen bu ezgi
hüzün veren upuzun bir ezgi...
ses yok, sesi uçuran müzik de
yani her şey onda kül rengi
susmaya, unutmaya ve uykuya dair.

Uğur HACIHANEFİOĞLU

* Şairin Simurg Yayınları'ndan çıkacak olan *Son Akşam Şiirleri* adlı eserinden alınmıştır.

27. *Theory of Capitalist Development, MR Press.* 1968, s.11-22.

28. Ve de Marksist öğretinin diyalektik yöntemine göreyse; tarihte ve toplumda her şey bir süreçtir, bu süreçleri bölüp parçalayarak değil, bir bütün içinde bakılmalıdır ve söz konusu bütün içinde her şey karşılıklı etkileme yasasına bağlı olarak birbirine bağlıdır. Evren her şeyin her şeye bağlı bulunduğu ve birbirinin koşulu olduğu maddesel bir bütündür... Her şey değişme halindedir, değişme evrenseldir ve sürekli bir gelişme gösterir... Tarihte ve toplumda nicel değişiklikler, nitel değişikliklere yol açar. Zorunlu nitel değişiklikler devrim olarak ortaya çıkar... Tarih ve toplumda, her değişme karşıtların (çelişmelerin) mücadelesinin sonucudur...

29. Yakıp Kepenek, *"Diyalektik Haksızlık"*, *Cumhuriyet Bilim Teknik*, No:843, 17 Mayıs 2003, s.12.

* *Marksizm Tartışmaları-Manifesto'nun Güncelliği*, Derleyen: Özgür Orhangazi, Türkçe'ye Çevirenler: Devrim Duman-Özgür Orhangazi, *Ütopya* Yayınevi, Nisan 2003, 253 sayfa.

KIRILMA

Sinan KUTLU

Yaşadığımız günlerde, felsefe araştırmalarında ortaya çıkan ve netliğini giderek artıran bir sorun var. Söz konusu olan felsefenin bir sorunu mu, yoksa felsefeye ilişkin bir sorun mu, diye bir soru ortaya atarak konuya girmek yerinde olacak. İkisinin aynı şey olduğu söylenebilir ilk ağızda. Oysa bu, kesinlikle doğru değil; en azından ben bunların tümüyle ayrı alanlara gönderme yaptığını düşünüyorum. Nedenleri üzerinde çok şey söylenebilecek bu düşünme tarzı, zaten okuduğunuz yazıda tartışılacak alana denk düşüyor. Yine de bir ilk söz olarak şu söylenebilir: Birey olarak insanın sorunları ve topluman sorunları, psikolojinin ve toplumbilimin sorunlarıyla birebir örtüşmez. Böyle bir örtüşme-çözümler içerecek biçimde-gerçekleşseydi, bu iki disiplin şimdiye dek varlık nedenlerini çoktan yitirmiş olacaktı. Buna içerden ve dışardan bakmak denebilir.

Söz ettiğim sorunu en kısa yoldan ortaya koymak istiyorum. Buna rağmen, onu doğuran en temel nedenlere birkaç cümleyle de olsa değinmek gerekiyor. Tarihsel süreçte kimi bilgi disiplinlerinin felsefeden kopma eğilimi gösterdiğini ve sonraları bunların bilim adını alarak genel bir çatı altında örgütlendiğini biliyoruz: Fizik, biyoloji gibi doğa bilimleri, matematik, mantık gibi soyut bilimler, psikoloji gibi insan bilimleri ve daha başkaları... Bilimin bağımsız bir bilgi disiplini olarak varlık bulması ve özellikle Aydınlanmadan sonra giderek büyüyen başarı ivmesi, önce büyük bir saygınlık, sonra da bilgi edinme konusunda bir paradigma oluşturdu. Evrenin ve insanın o güne dek gizli kalmış birçok yönüne ışık tutan bu parlak zaferler, gündelik yaşamın kalitesini artıran teknolojiyi beslediği ölçüde saygınlık da alabildiğine kitleselleşti. İşte tarihin epeyce de hızlı geçilen bu dönemcinden bugüne, felsefe daha önce tek başına söz sahibi olduğu pek çok araştırma alanını bilime devretmek, en azından onunla paylaşmak durumunda kaldı. Bu durumun ürettiği ve günümüze dek gelen yaygın yorumlardan bazıları şöyle: felsefenin konu sıkıntısına düştüğü, artık bilimin henüz yasalaştırmadığı sorunlarla ilgilendiği, ürettiği bilginin kaçınılmaz olarak spekülatif bir karakter edindiği, eski güvenilirliği ve saygınlığı üzerinde büyük büyük gölgelerin ve soru işaretlerinin dolaştığı vb.

Böylesi yorumların yaygınlaşmasında, evreni tanıma konusunda bilimsel bilginin ve yöntemlerin yarattığı paradigma büyük ölçüde rol oynadı elbette. Şu da gerçek ki kitlesel bilinçte dolaşan bu düşüncenin iplerini, bilim çevrelerinde konuşlanan kimi eller tutuyordu. Ancak, tam bu noktada, bilim çevreleri biçiminde bir genellemenin son derece heterojen yapılı olduğunu vurgulamak da kaçınılmaz. Araştırmalarını özgün kuramlara dönüştüren yani kültür üreten bilimciler de belirli kurumlarda önceden belirlenmiş yöntemlerle araştırma yapan görevliler, yani akademik unvanlı bilim teknokratları ya da memurları da aynı başlıkta toplanıyor. Kastettiğim "eller" ise, hiç kuşkusuz, birinciler, yani insanlık kültürünün bütünsel yapısını bilince çıkarmış ve kendini özgür üretimlerle var eden "aydın"lar değil. Burada -herkesce bilindiğini ileri süremesem de kısmen bilindiğine inandığım için- bir şeyi daha vurgulamak istemiyorum: Bilim, sanat ya da felsefe... Alanı ne olursa olsun, birincilerle ikincilerin birbirlerini daha ilk cümlede tanımladıkları iki ayrı düşünce dilinden söz edilebilir ve verili kitlesel bilinçte yaygınlaşma konusunda ikincisi her zaman daha şanslıdır. Bunun nedenlerine girmeyi ise gereksiz buluyorum.

Felsefenin yaşadığı sorunlara ilişkin, günümüze dek uzanan bu türden kanıların kabuğu altında şimdilerde bazı yeni görünümler, türevler açığa çıktı. Öncekiler gibi bunlar da bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu verilerden, dönemin genel kabul gören bilim kuramlarından kaynaklanıyor. Kuantum kuramı ya da daha özel bir yorumu içermesi anlamında kuantum mekaniğinden söz ediyorum. Atomun altındaki mikro evrene ilişkin araştırmalar sonucunda, Kopenhag Yorumu diye anılan yaklaşım benimsendi ve bu bilimsel düşüncede determinizmin sonu olarak açıklandı. Gelişmeler, evrensel gerçekliğin artık zorunlu ve bilinebilen yasalarla açıklanamayacağı anlamını taşıyordu. Yani olmuş, olan ya da olacak her şey rastlantısaldı; öyle de olabilirdi, böyle de, başka türlü de... Kabul gör-dürül-en bilim çevreleri, artık evrene ilişkin genel bir tasarımın var olmadığını, zihinlerde biçimlenen evren resminin öncesiz sonrasız kayıplara karıştığını kamuoyuna bildirdiler.

Bunun yansımaları da alabildiğine kapsamlı oldu. Bilimsel araştırmanın saygın çerçevesi altında

yer bulan "yeni" bir dünya görüşü, buradan rahatça yankılanarak kendi politikasını, sanatını, hatta felsefesini ve tüm bu bileşenlerin ortak zemininde toplumsal yaşam kültürünü yarattı. Böylelikle yaşamın tanımlanabilir, açıklanabilir ve öngörülebilir gerçekliği artık sözcüğün tam anlamıyla demode olmuştu. Binlerce yılın emeğiyle oluşan insani bilincin -daha güzel bir dünyaya dair umutlarla birliktekırıldığı işte bu noktada, kimi felsefi çevrelerde de baştan beri sözünü ettiğim sorun baş gösterdi. Artık elde evrene ilişkin bir tasarım, apaçık bir evren resmi olmadığına göre, epeyce bir zamandır bilimsel veriler üzerinden, bunlarla uyumlu genel ilkeleri felsefe terimleriyle ifade etme, bu zeminde anlatılar oluşturma işiyle uğraşan felsefeciler, şimdi ne yapacaktı? Buradaki "felsefe çevreleri" ve "felsefeciler"in, az önceki "bilim çevreleri"ne yönelik imaları gözden kaçırmadan okunması gerektiğini anımsatmak zorundayım. Öyleyse, kastedileni netlikle ortaya koyabilmek için, sözkonsu "çevreleri" bir elekten geçirirsek: "Yeni" dünya görüşünün -şu ya da bu nedenle bilinçli olarak- içinden konuşan postmodernist felsefecileri öncelikle dışta bırakmak gerekiyor. Sonra da doğal olarak, şimdiki zamanın bu egemen kültürüne karşıt bir kültür "üreten" felsefecileri kapsam dışına almalıyız. Arık geriye kalan ve felsefe araştırmalarına ilişkin bu soruna "samimiyetle" inanan çevreler üzerinde daha rahat konuşabiliriz.

En başa dönüyorum: Şimdi bu "sorun" felsefenin özgün bir sorunu mu, yoksa felsefeye ilişkin bir sorun mu? Daha da açımlanırsa: Felsefeyi, felsefenin özgün ürünleri olan metinleri, anlatıları üretenlerin, yani filozofların sorunu mu, yoksa felsefe üzerinde, felsefe kuramları, metinleri üzerinde sınırları önceden çizilmiş kurallarla çalışan kimi araştırmacıların sorunu mu? Söylemek istediğime daha yakın durabilmek için, bu ayrımı koymak zorundayım. Çünkü, felsefeyi üretenin de, özgün ürünler üzerinde salt araştırma ve belletme görevi yapanın da adı felsefecidir. Bu ayrımı olası bir bulanıklıktan tümüyle kurtarmak için şu da söylenmelidir: Filozofla felsefe üzerine görüş bildiren ya da belletenin ayrımı yalnızca ürünlerinde, metinlerinde belirir. Kurumsal bir etikete, örneğin bir kürsüye sahip olup olmamasında değil.

Felsefe yapmakla felsefecilik yapmak, felsefi metinler üretmekle felsefe üzerine metinler üretmek çok farklı şeyler olmakla birlikte, sıkça birbirine karıştırılır. İkincisi için, bilimsel geleneğin sağladığı veriler ve yöntemlerin ussal kullanımı yeterlidir. Bunlar, konusu ve nesnesi ne olursa olsun herhangi bir üniversite kürsüsü ya da bilim kurumunda yürürlüğe konmuş bir yöntemsellik biçiminde içkindir. Araştırma kuralları ve prosedür önceden belirlenmiştir. Oysa özgün anlamıyla felsefece düşünmek, böyle bir kuramsal etkinlik, prosedürler bir yana, salt usun etkinliğini de aşan bir nitelik gösterir. O, bir us ve anlık etkinliğidir kuşkusuz, ancak öyle olduğu kadar, sezgi, duygu ve var olan tüm zihinsel yetilerin etkinliğidir. Bilimsel disiplinler, gerçekliğin farklı alanlarında araştırma yapar, veriler derleyerek yasalar ve varsayımlar ortaya koyar. Bilimin soruları verili usun sınırlarında tükenir. Felsefenin soruları ise tam bu noktada ortaya çıkar, gerçekliğin bütünü üzerinde, zihnin tüm yetileriyle ve belirlenmiş sınırların ötesinde dolaşır. Bilim, gerçekliğin belirli bir görünümüne ilişkin yasalar ortaya koyar ve bir kabulle birlikte işlevini noktalar. Oysa felsefe, yasanın özünde ne olduğu sorusunu ortaya atar; örneğin evrendeki tüm varlıkların zamana ve mekana bağlı, tekil ve zorunsuz olmasına karşın, en az onlar kadar gerçek olan yasaların zaman ve mekan ötesi, genel ve zorunlu kipliği üzerinde kafa yorar.

Buna benzer özelliklerin ayırdında olan, içerden bakabildiği için felsefeyi sanatsal yaratıyla özdeş bir etkinlik ya da bilimle sanat arasındaki sınırda yer alan bir disiplin olarak tanımlayan filozoflar var. Kanımca bunlar da doğruyu tam dile getirmiyor. Felsefenin bilimde, sanatta ve akla gelen tüm insan etkinliklerinde kullanılan zihinsel yetilerin hepsine birden işlerlik kazandırdığını düşünüyorum. Felsefece düşünmenin, felsefe yapmanın zorunlu kıldığı bir durum bu. Şimdi tam burada durarak, bilimde günün ağır basan eğilimleri yüzünden yitirdiği evren resmine hayıflanan, konu sıkıntısı çeken ve bunu kaleme aldığı metinlerinde felsefenin bir sorunu olarak saptayan "çevrelere" bir kez daha bakalım. Betimleyecek resim arayan ve bunu egemen bilim çevrelerinden bekleyen felsefecilerin varlığı en azından iki yöntem hatasına işaret eder: İlk olarak, felsefece kullanılan bir yöntem olmakla birlikte, kültür tarihinde salt betimleme yapan özgün bir felsefi anlatı yoktur. Onda açıklama, çıkarsama, çözümleme, bireşim ve ele alınan özgül sorunun gerektirdiği tüm yöntemler aynı ölçüde işlerlik kazanır. İkincisi de üretilmiş felsefe üzerinde yalnızca "çalışan" araştırmacıların dile getireceği sorunlar, özgün metinlerde içerilenle sınırlı kalmalıdır. Türsel yöntemlerin ve zorunlu zihinsel yetilerin devrede olmadığı bir konumda felsefenin sorunlarından söz etmek, anlatının niteliği ve ciddiyeti konusunda bilinçli okurda güçlü kuşkular uyandırabilir.

Buraya kadar söz ettiğim ve felsefeye mal edilen sorun, gerçek sorunları -daha doğrusu sorunsalları- gölgede bıraktığı ölçüde felsefi yaratıya

DÖRTLÜKLER

İkbal'e

Her zaman birlikteyiz, yanyana, içiçeyiz
Sen bir çiçeksin, ben seni yaşatan saksı
Biz de bilmiyoruz: Acaba kimiz, neyiz?
Sen gökteki ay, ben onun sudaki aksi...

Seni gizler ardında rastladığım her tümsek
Sen içimin sarnıcında yağmur birikintisi
Dağılıverir sen dokununca üzüntümün sisi
Aşk bu, canlandırır, yürütür bizi kötürümsek!

Her sahifesi seninle doldu
Yüreğimin, yer kalmadı imza atacak
Düşünceler ürettim ordu ordu
O giremediğim kaleni kuşatacak

Hayatını varlığımla dengeledim
Dipsiz derinlikler açtım gönlünde
Bana aitsin artık bugün de, dün de
Bir ışıksın, seni karanlığından eledim

Cebimde bir lavanta şişesi
Saçından mis gibi bir koku taşır
Korkusu, kuşkusu, endişesi
Sadece ona yaraşır!

Elimde bir tükenmez kalem
Sadece adını yazmam için
Birgün tükensem de ben
Şiirlerimde kalır acın, sevincin

Birgün şu tazeliğin solacak
Bitecek gençliğinin saltanatı
O zaman şiirlerime eğil, bir bak
Orada güzelliğinin bin katı

Gülüşün, yürüyüşün, duruşun
Hepsi, ah hepsi bana ait
Şiir tahtıma oturuşun
Yeter bana, istersen git!..

Bir dokunuşundan geriye kalan
Şiire dönüşür hemen bende
Yazdıklarımla biraz oyalan
Sever görün, beni sevmesende!..

Karanlık dünyamda açtın bir pencere
Yokluğun varlığımdan çok, hep yanımdasın
Sen şırıltısı ruhumda kalan dere
Gece-gündüz ekranımdasın!..

Sedat UMRAN

güçlükler çıkarmıyor da denemez aslında. Ancak bu, özgül yaratıların doğrudan kendisiyle, iç dinamiğiyle değil, dolaşımı ve kamuya iletimiyle ilgili bir sorun özelliği gösteriyor. Peki böyle olduğu için önemsiz mi? Yanıt, kuşkusuz hayır olmalı. Tarihte salt kendisi için düşünen ve yazan filozofların varlığına karşın, felsefi yaratıların insanlık kültürünün dokusunda saygın bir yeri vardır ve kitleye ulaşmaları gerekir. Demek ki özgün bir yapıtı diğerlerinden ayırt edecek deneyimin ve bilincin de yerine ulaşması gerekiyor. Bu yetkinlikteki okurların varlığı, geleceğin felsefe yazarlarına yönelik bir umudu da barındırır kuşkusuz.

Son söz: Kişinin neyi okumak istediği önemlidir. Örneğin bu bilimsel bir yapıtsa, sorulara olabildiğince açık yanıtlar veren ürünler tercih edilecektir doğal olarak. Ama okunmak istenen -içerden ve dolaysız yoldan- felsefe ise, kesin ve rahatlatıcı yanıtların bolluğu kuşkuyla karşılanmalıdır. O, yanıtların tükendiği noktada, yani verili usun sınırlarında başlar.

POLİTİKA ve EDEBİYATIMIZIN AYKIRI TİPLERİNE ELEŞTİREL BAKIŞ (IV)

Hatice CEMAL - İsmet Kemal KARADAYI

V.

Yaygın bir eğilim: Romancımız, öykücümüz çok çok satmak, adı "şair"e çıkmış olanımız da çok çok ünlü olmak istiyor. Bunlardan "yaş almış" kimileri, "oturaklı"lığa, el üstünde tutulmaya mı özeniyor nedir, ağırbaşlılık, nazlanma, "beni gelip alırsan" kozlarına (bir anlamda psikozlarına) kapılıyor... Evet evet, rahatlıkla "rahmetli dede"nize benzetebilirsiniz onları... Hani şu, küçük bir kasabada, Osmanlı aile, eğitim ve geleneksel alışkanlıklarından kalma "beyefendi"ye! O dede ki, geçmişteki "azimli, faydalı mücadeleler"ini anlatırken sözü uzatır, aile yaşantıları, bireyleri, güncellikler konuşulurken kısa keser... Birincisinde ciddidir, ağırdır, ikincisinde yüzü asık! O dedenin sofrasına yalnız erkekler oturabilir. Yemekte konuşulmaz, şımarıklık yapmışsa bir torun, sofradan kaldırılır... Kızlar gelinler, onun yanında çocuklarıyla ilgilenemezler... Gereksinmesi olduğunda eline su dökülecek, kesinlikle paltosu tutulacak, uzakça bir yere gittiğinde yolcu edilecek, döndüğünde ise bilinen saygı gösterileriyle karşılanacaktır... Aynı dede gerek "önemli kişiler"i çağırmaktan, gerekse onlarca çağırılmaktan hoşlanır. Kendisini yerenlere yer vermez, övgüde kusur edenleri unutmaz, unutturur... O çünkü, sözünün geçtiği, atının oynadığı bölgelerde artık abartılmış bir "şöhret abidesi"dir...

Adı "şair" ve "yazar"lığa çıkmış kimileri de, zamansız ödüllendirildiği için şımarıklığı ve dikbaşlılığı artan "yeğen"ler arasındadır, kimbilir... Mikrofonu çok severler. Oralara gelirken ille de ellerini pantolon cebine sokarlar. Konuşma fırsatı kendilerine verildiğinde, tiyatro sanatçılarına taş çıkartırcasına "rol" keserler. "Parlak zekâ"ları ve "harika" duruşlarıyla o "tıfıl propaganda nazırları"nı nerede, nasıl kullanacaklarını o yaşta iyi bilirler...

Y.

F. H. Dağlarca'nın, bir zamanlar şiirlerini Noter'lere onaylatıp saklaması da, C. Çapan'ın "şiir atlası"nı onca duyulara karşın yine de dize çalıcılarına açık tutması da boşuna değildi. Birincide "haksız kazanç" önleniyor, ikincisinde ise yeteneksizlerin çok geçmeden belirlenip buharlaşması sağlanıyordu...

Bir de, politikada olsun, yazında olsun, sözle "romeo"laşanlar, yazı ile "mecnun"laşanlar var. İlkel "flört" önerileriyle "aforoz"lananlar, özel yaşantı ya da kuruntularını yapıtlarına koyanlar, olmamışı "oldu" gösterip övünenler! Yani "saçma"cılar, "deli densiz"ler, "borazanbaşıcı"lar ve bu sözcükleri sıkça kullandıkları halde özür dilemeyi bile bilmeyenler! Onlar, nice kirli taşların altından çıkadursunlar, yine de yakın gelecekte ya yapı yongalarına dönüşecek, ya da bir türlü vazgeçemedikleri Arap diliyle "külliyen, künfeyakûn" olacaklardır...

Sondeyiş:

Söz ona buna olmasın, sorun hepimize! Bilinir: İnsanlığın dili, emeği, hukuku, politikası ve kuşkusuz ekonomisi, tekniği insan'la başlayıp insan'la gelişmiştir...

Biz şimdi, "yanlış politikalar"ın bir araya gelememiş yakalarını nasıl düzelteceğimizi düşünüyoruz. Düşündükçe de, "poetik" olumsuzluklarla kimi paçaların birbirine dolaştığını, tutuştuğunu, yırtıldığını görüp şaşırmalar içine giriyoruz... Sonra ne oluyor? Ne diyeceğini bilememek, ne yapacağını kararlaştıramamak, nerelere nasıl varılacağının ayırdına varamamak!

Ah o "baştan kokmuş" iri balıklar! Ah o bilgisiz, görgüsüz ve dar bakışlı, çıkarcı baş'lar! Ah o yurt ve insan "hain"leri! Onlar, işlerine gelmeyince halkları yok saydılar; onlar, halk için "ayak takımı" ya da "başıbozuk" dediler; onlar, giderek kimi ayaklara kapanıp halkla birlikte yoksullaştılar! Çürük domateslere dönüşmüşlerdir o baş yöneticiler ve işbirlikçileri; çekirdekleri ve de salçaları da işe yaramayan...

Dar ya da yanlış politikaların yarı yanları çamura batmıştır. O yarı yanlardaki ilkel sahipler, ilkesizlikler içinde "hanya"lardan "konya"lara taşınmış, ne ki ölü becerilerine saf yandaşlar bulmuştur... "Birlik"çi çağdaş eğitimleri dışlamış, neredeyse, "eğer'i hangimiz daha iyi yükleniriz" tartışmalarına yönelmiştir...

Tepelerine binenler var halkın... Ne ki şunu bilmiyorlar: Halk bir gün silkelenir ve dikelirse onları silkeler, tepeler!

İçeriği bozuk politika, biçimi bozuk politikacıyı yaratır... Politikalarda da, görüşlerin, eylemleri etkileyen düşüncelerin ayakları ve burnu havalarda kalmamalıdır... İyiye güzele doğruya, değerli ve geçerli olanlarla varılır... Ve her toplum, yönetim biçimleri de içinde, bireyleriyle yaşar... Oralarda umut ve mut, bilgiyle, bilinçle yaratılır; politik çıkmazlar ve kurnazlıklarla değil!

Hangi "şef", hangi "patron"? Ne "kümelenme"si, ne "mafya"sı? Ne demek, "bizimkiler", "baba"lar, "parmak hesapları"? Hangi çağdayız, Tarih'in nerelerine varmışız? Günceller ve gelenekler bizden ne bekliyor? Ekonomilerle birlikte teknolojilerin uygulaması ve geçerliliği hangi kertede? Hukuksal sosyal durumun, eleştirilerin neresindeyiz? "Totaliterlik" mi, "teokorasi" mi, "demokrasi" mi?

Ülkemiz için sormalı ve önermeliyiz. Şöyle:

Acaba biz, aydınlıkçı, yenilikçi, devrimci, halkçı, ulusal, bilimsel, insancıl, laik, çağdaş görüşlere, uygulamalara tamıtamına yer ve fırsat tanıyor muyuz?

Ortaçağ ve Osmanlı kalıntılarına, liberal soyuaile boyu yönetimlere, "şükür"lü "tevekkül"lü din, kan davalı öldürümlü "töre" bağnazlıklarına son verdik mi?

Dünya'da başka insanların yaşadığı, onların da "yaşam"ın her bir alanında haklarının bulunduğu bilinmemeli, bu haklar onlara da tanınmamalı mı?

Barış'ın savaş'tan, yapıcılığın yıkıcılıktan, hoşgörü'nün horgörü'den önce geldiğini, gelmesi gerektiğini bilmeli; oralardaki insan doğruları ve onurlarına bilinç, bulunç, istenç katmalı değil miyiz?

"Benim"leri, "keyif"likleri, işkenceleri, baskıları, ilkel tutkuları ve korkuları yine de yaşatalım mı?

"Sosyal hukuk devleti"ne ulaşalım mı, ulaşmayalım mı?

Küçük adımlar ne zaman nereye atılabilir hızlı büyük aşamalar nerelerde nasıl yapılır? Bu konulardaki taktik ve stratejiler, plân ve düzenlemeler üzerinde duyarlıklı ve akıllıca durma zorunluluğuna ne diyebiliriz?

Suskun ve bağımlı olarak sürekli "sol çocukluğu"nda mı kalmalı, Türkiye gerçekleri ve geleceğine uygun "bilimsel sosyalizm"i mi seçmeliyiz?

Artan gereksinmelerle birlikte değişim ve gelişimlerin ayırdına varıp buna göre "çare" bulma dinamiklerine ulaşmak daha doğru olmaz mı?

Ve başka başka başka sorular...

Politika ve politikacı, bizde, çokça "aykırı"lıklara boğulmuştur...

Yazınımıza (edebiyatımıza) gelince:

Media, basın, yazın... Bunların, Dünya'dakilerle karşılaştırılması... Son elli yılımızı anımsıyor ve anıyorum: Ne kurnazlıklar, ne oyunlar!

"Edebiyatın payıtahtı" dendi, "İstanbul mu Ankara mı? Sanatın dükalığı da İstanbul'a" demek istendi. Ve "ulufe"ler, "nişan"lar, "koltuk"lar, ödünlü ödünsüz "ödül"ler, kayırmalı kayırmasız "ödenek" kazanımları! Ya "Büyük"lerin "taşra" ya da "varoş" dedikleri "saf Anadolu"nun kültür sanat eğitim durumu, İstanbul "tepe"lerinden, Ankara "kale"lerinden oralara kısıtlı ve de küçümsemeli, savsamalı bakış! Üstelik bunları yapanlar, hem kendilerinin nereden nasıl geldiklerini unuttular, oraları iyice bilip anlamadılar. Önce "patron"lara, "baş"lara, "sponsor"lara, sonra da kim boş "muharririn"e, "üstad"a, "star"a kapıldı onlar. Ve son yılların "küreselci"lerine, "postmodern"cilerine. Dev aynaları, cadı süpürgeleri kullanılıyordu arada. Gizli yerlerde, açık saptamalarla bilinen, kirli eller ve etekler öpülüyordu. Kapalıda kırgınlıklar, kızgınlıklar, kıskançlıklar at koşturuyor, bu ilkesiz ve ilkel "cenk"te gerçek değerler, gerçek savaşçılar, kalıcı ürünler veren gerçek engingönüllü kültür sanat edebiyat insanlarına karşı kılıç, mızrak benzeri susturucu araçlarıyla saldırıyor, böylece ün ve çıkarlarını korumaya, daha da iyisi, çoğaltmaya çalışıyorlardı... Kimler yoktu ki buralarda? Birbirinin çanağını gagalayanlar, kirlenmiş gagaları temizlemek için "esas" duranlar, "yalaka"lar, "yanaşma"lar! "Vitrin"leri, "çok satanlar"ı, sayfa sayfa "reklam"ları, "angaje" edilmiş ürün tanıtımcıları ve dağıtıcıları vardı onların. "Balon"suz, "arka"sız gerçek değerler, bu kendini bilmezlerce görmezlikten geliniyor, hatta tanıtım ve dağıtım "ambargo"larını bırakalım, yayın ve konuşma engellerine uğratılıyorlardı... Köşebaşlarını tutuşlar, çat kapılar, eşik aşındırmalar, güç sahiplerine taşınmalar, "kuyruk"lama taktikleri, hırçın "klik"lemeler!. "Tutunamayanlar"ı nasıl kurtarabilirsiniz ki?

Şairler, romancılar, öykücüler, denemeciler, oyun yazarları! Tartışın, kenetlenin, örgütlenin, yılmayın. Kavga da edin gerektiğinde, "boş kovan"lara sığ "kervan"lara aldanmayın! Kısa süreçler değil, uzun zamanlar önemlidir. Öyle pek, sözlük'lere, antoloji'lere, ansiklopedi'lere, yıllık'lara, ders kitapları'na, yılsonu yapıt dökümlerine, ödül sıralamalarına vb. alınmadığınıza bakmayın... Geneldeki gerçek ve nesnel karşılaştırmaları, değerlendirmeleri bekleyin... Ürünlerinizi, tükenmez yorgunluklar ve çağ işi gelişmelerle birlikte çoğaltın, kalıcı yaratılarınızı artırın... Sanat'ın, yazın'ın derin tarihi, bu konudaki "çevre kirlilikleri"nden o ürünleri, o yapıtları arındıracaktır... Ve acı gerçeklerden biri daha: Öldükten sonra belki daha iyi, daha çok anlaşılacaksınız. Bunu da unutmayın...

ŞİİRİN BENDEKİ ÖYKÜSÜ

Şenay ANKARALI

Düşüncelerden uzaklaşmak istediğimde, sıkıntılı olduğumda bulmaca çözerim. Bildiğin kelimeleri yerleştirmek, çıkan harflerin yardımı ile bilmediğin kelimeleri bulmak hem oyalar hem bir şey daha öğrenmenin mutluluğunu verir.

Yine düşüncelerden uzaklaşmak istediğim bir gündü! Televizyonun şarkılara ayrılmış kanalını açtım. Şarkılarla yakınlığım, dinlememdir. Bazı şarkıların başı, bazı şarkıların sonu arada kulağıma çalınırken, bulmaca çözüyorum. Çok tekrarlı şarkı sözleri kulağıma çalındıkça, birden şarkı sözü yazabilir miyim? düşüncesi geldi, karşıma oturdu. Bıraktım bulmacayı, aldım kâğıt kalemi. Sonradan şiirlerimde karşılaştığım isim bulma zorluğunu da yaşamamıştım. Aşk Reçetesi koydum ismini. Başladım yazmaya. Kulağıma çalınanlar gibi. Güne sevgili ile başlayıp, onunla biten, hatırladığım kadarı ile *"Canıma can katansın/İlaç mısın nesin"* nakaratlı. Kendimce de seslendiriyordum. Bu halimle, birisi görse akıl sağlığımdan şüphe ederdi. Şaşırmasın ne yapsın. O güne kadar bir küçücük şiir bile yazmamıştım. Şairler, şiirler okul yıllarımda okuduklarımdı, o yıllarda kalmışlardı. Yazı ile ilişkim ise; el ajandasına, beni etkileyen iyi, kötü ne varsa, günceye benzer küçük yazılar ile, hoşuma giden hayatın içinden sözleri not etmekti.

Şiire başlamam o günün akşamına rastlar. Şarkı sözü, ajanda notları derken şiir yazabilir miyim? oldu. Sözcükleri aramanın bulmaca olduğunu farketmiştim. Şiir, sözcüklerin bulmacası idi.

Bulmacada düşüncelerden uzaklaşırken, şiirde düşüncenin bulmacasını çözüyordun. Harflere harf uydurarak, bir sonraki dize ile bağlantı kurarak, dizeler arası uyumun hesabını yaparak, az söz ile dile gelen bir hikayenin anlatılması şiir. Tek dize bile, seni alıp bir yerlere götürüyor. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın dizesindeki gibi, *"Savaş sığmaz dile"*

Bulmacaya benzetmem beni şiire itmişti, yazdıklarım şiir mi idi?

Şiir Antolojisi kitabı almıştım. İçinden birkaç şairden, birkaç şiir okudum. Etkilenmekten çekindim. Şiir bilgimi geliştirdikçe okumak üzere ortadan kaldırdım. Neler yazdığımı merak ederek yazmaya çalışıyordum. Çevremde yazdıklarımı paylaşacak kimse yoktu. Tek okurum annemdi. Güzel olmuş ya da fena olmamış derdi okuduğunda. Fena olmamış dediklerinin üzerinde çalışmam gerekiyordu.

Bir gün, gazetede bir ilân gördüm. Telefon numarası verilmiş, *"Güzel şiir okuyorsanız, güzel şiir yazıyorsanız gelin görüşelim."* Güzel şiir okumuyordum, yazdıklarım şiir mi bilmiyordum, telefon açtım. Yarın sözleştik. Kapılar dahil, kıpkırmızı döşenmiş bir yere gelmiştim. Nedense görüntü beni tedirgin etmişti. Duvarlarda boy boy ilânı veren kişinin resimleri. Bunu sonradan öğrendim. Şarkı sözü yazan, şarkı söyleyen, şu sıralarda sesle hiç ilgisi olmayan birisini şarkıcılığa hazırlıyormuş. Gelmiştim, yapacak bir şey yoktu. Yardımcılarından birisi geldi, sıradan tanışmanın ardından yazdıklarımdan bir iki tanesini okudu. *"Bunlar, şarkı sözü değil"* dedi. Aradıkları şarkı sözü idi. Şiir mi? diye gelmiştim. Okuduklarından biri için; ilk dörtlükten sonra çalışılırsa şarkı sözü olabilir, diğeri için de; *"burada anlattığınız sizin yaşadığınız mı?"* dedi. Hayır, bir arkadaşımın yaşadığı idi. *"Sanki siz yaşamışsınız gibi anlatmışsınız"* dedi.

Şiirin herkesle konuşulmayacağını öğrenmiştim. Dergilere ulaşabilmenin zorluğunu duymuştum. Kendimle baş başa idim. Belki bundan, belki işlerimden dolayı şiire ara vermiştim. Ta ki, yeğenimin götürdüğü bir yerde, birisi ile tanışıncaya kadar. Oradan, buradan konuşurken konu şiire gelmişti. Bilgisi oldukça fazla idi. Onunla konuşmak, daha çok konuşmak, söylediklerini dinlemek hoşuma gidiyordu. Günlerce ara vermeden dinleyebilirdim. Birçok konudaki bilgisi ile bana kattıkları ve kendisi her an aklımda.

Şiir yazmaya çalıştığımı söylediğimde, hattâ çocukla ilgili birini çekinerek okuduğumda, bana ödev vermişti. Simitçi, boyacı çocuğa bakmamı, onunla ilgili şiir yazmamı istemişti. Şiir yaz demekle olmuyordu. Zordu. (İlk yazdıklarımdan; *"Ismarla ısmarla"* adını verdiğim: *Kucakla beni sev beni / Gel yanıma sarılsana / Kollarımda uyusana / Ismarla ısmarla / Olur mu ısmarlama / Yürekten taşan duygular / Razıdır bir dakikaya / Omuzunda uyumaya / Kokusu tende sarmaya / Gönülden verileni / Ismarla, ısmarla!* diye yazdıklarım aklıma gelmişti.) Buna rağmen; değer verdiğim birisinin bana verdiği ödevdi. Yazmalı idim. Ödevini yapa-

mayan okul çocuklarına dönmüştüm. Daha önceleri sık rastladığım boyacıları göremiyordum. İstediğim simitçiyi bulamıyordum. Şiir sipariş kabul etmiyordu. Ödevimi yerine getirmek için yazmıştım. Okuduğunda yorum yapmadı! Düşünceleri aklımı karıştırsa daha çok düşünmenin içine itse de, düşüncesinin benim için çok önemli olduğunu bilir, bunu farketmezlikten gelirdi. Okuduğu hiçbir şiire yorum yapmaz, beni meraktan öldürürdü.

Yine bilmiyordum yazdıklarım nasıldı? Öğrendiğim bir şey vardı: Şiir, yaşamın bize verdikleri; iyisi, kötüsü ile iç içe, kaçmadan yaşayabilmek. Baktıkların ve görebildiklerin. Gördüklerinin çağrıştırdıkları. Bunlar ile yüreğin alevlenmesi. Duyguların duvardan atlaması ile de düşüncelerin ele verilmesi. Kuş olabilmek, "ney"i dinleyip duyabilmek, "zor" ile dertleşebilmek yine gülümseyebilmekti.

Şairleri, hiçbir sınıflama yapmadan, kıskanıyordum. Bu kıskançlık, benim aklıma da gelebilse, ben de yazabilsem dedirten imrenme idi. Bir dizede bile, yüreğin sesi katılmış çok emek vardı. Çok şey biliyorlardı. Şiirler, yaşamın kitabeviydi. Çok okumak, çok çalışmak gerekiyordu. Bunu dile getiren bir şiir yazmıştım:

ŞAİRLERE
Öğretmenlerden dinledim
Şairlerden okudum
Aklımda düşünceler
Yüreğimde duygular
Elimde kağıt, kalem
Verdik başbaşa
Dizeler dizildi kâğıda
Kalem dize geldi
Kolay zannetmiştim
Nasıl yazmışlar?
Dinlediklerim süzmekte
Okuduklarım gülümsemekte.

Şiire ilgimi bilen iş arkadaşım, bir kurs önermişti. Şiir kursla olur mu? diyenlere rağmen, hemen kayıt oldum. Yazdırmanın, şair olmanın değil, bilginin kursu idi. Borçluyum arkadaşıma. Hiç olmazsa bir on yıl önce (o zamanlar şiir yazmamış olsam bile), böyle bir yerle tanışsa idim dediğim; ideolojik kokusunun çok hissedildiği, buna rağmen kişinin idealine rahatsızlık vermeyen kursta; bütün dersler ve öğretmenler daha çok bilgi için, özenle seçilmişti. Şiirde; Ses, İmge, Kurgu dersi için gelmiştim. Roman ve öykü okumayı, bitirmeden bırakamayacak kadar çok severdim. Belki bundan belki de şiire katkısı olacağını düşündüğümden *Edebiyatta Okuma Yazma Teknikleri, / Roman ve Öyküde; Zaman, Mekân, Olay, Karakter Çözümlemeleri / Estetik ve İdeoloji* derslerine de katıldım. Öğrenecek ne çok şey vardı. Kursa ve öğretmenlerime borçluyum. Öğretmenlerim: Cengiz Gündoğdu, Feyza Hepçilingirler, Konur Ertop, Sinan Özbek, Afşar Timuçin, Ruhan Mavruk, Nihat Behram, Ahmet Telli, Sunay Akın, Mustafa Köz.

Okul yıllarında, bugün gitmesem olur, demişsem de, şimdilerde kara, yağmura, soğuğa, sıcağa aldırmadan, bir buçuk yıl kursa devam ettim. İlave olmuş başka kitaplarla birlikte *Şiir Antoljisi* kitabımı da çıkardım ortaya. Bulmacadan yola çıkıp düşüncelere uzanmak güzeldi. Düşüncelerimizin konukları hiç eksik olmaz. Bir ses, bir söz, bir gülümseme, bir gül, bir kuş... Kimi hüzün getirir, kimi sevinç. Getirdikleri yüreği duygulandırır. Düşüncenin konuklarına, yüreğin ikramıdır şiir.

İnsanın hayatında önemli şeyler vardır. Bir tekerlekli koltuk, yürüyemeyenler için ne kadar önemlidir. Kişiler vardır, önemini anlatmaya sözcükler yetmediğinde, "iyi ki varsın!" dediğin. Borçlar vardır; teşekkür ile, para ile ödenemeyen. Ailem, öğretmenlerim, arkadaşlarım... İyi ki varsın! diyebilmek ne güzel.

Her okuduğumda bir yerlerini değiştirmek istediğim, böyle mi daha iyi olur dediğim, dört şiirim dergide yayınlandı. Bunlar, verdiği emek ile emeği öğreten, kendisinden çok şey, hatta okumayı öğrendiğim, öğretmenim Cengiz Gündoğdu'ya, yayınlanabileceğini hiç düşünmeden. şiire değer mi? diye verdiklerimdi. Aylarca dergilere gidip gelmemiştim. Cevap verirler mi diye merakta bırakmamışlardı. Hayal kırıklığına uğramamıştım. Mutlu ve şanslı idim. Beklesin veya beklemesin, küçücük bir notun, bir telefon konuşmasının insanları nasıl mutlu edeceğini aklımıza getiremeyiz. Esirgediğimizden değildir. Nasıl olsa beklemiyordur. Şimdi zamanı değildir. Belki de rahatsızlık vereceğimizden çekiniriz.

Beklemediğiniz bir anda, ummadığınız duyarlıkta birisi ile, telefonla konuştunuz mu hiç? Küçücük bir not aldınız mı? Duyulan haz, ne söyleyeceğini şaşırtacak güçte olup, bu mutluluğu yaşatan kişi; daha önce tanıdığınız veya hiç tanımadığınız, hemen o anda en heyecanlı, en mutlu anılarınıza yerleşir.

Şiirlerde "an"lar, anılar vardır. Şiiri okuyanların kendi "an"ları, kendi anıları gibi... Yaşanılan duygular hiç ölmüyor!

Bendeki şiirin öyküsü böyle. Dergilerinde şiirlerimi yayınlayan Berrin Taş'ın, *"Neden şiir yazıyorsunuz?"* sorusuna, kendimce hediyem.

Nilüfer ÖNDİN
Biçim Sorunu
Varlıkta, Bilgide ve Sanatta
İnsancıl Yayınları

"BİÇİM SORUNU: VARLIKTA, BİLGİDE, SANATTA"*

Mehmet AKKAYA

Düşünce tarihinde insan, genellikle bilen, eyleyen ve yaratan varlık olarak kabul edilmektedir. Burada bilmek, felsefenin temel disiplinlerinden bilgi kuramıyla ilgilidir, eylem insan davranışlarını karşılaması açısından ahlak felsefesini (etik), yaratma da sanat etkinliğine karşılık gelir. Yine felsefe ve sanat tarihleri incelendiklerinde, felsefeyle sanat arasında çeşitli ilişkilerin varlığı görülmektedir. Düşünce biçimlerinin sanatı, sanatın düşünce biçimlerini koşulladığı söz konusu olmaktadır. Günümüzde ve ülkemizde farklı disiplinler arasındaki bu ilişkiler birçok araştırmacının, yazarın, üniversite öğretim üyesinin ilgi odağı olmaktadır. Bu bağlamda bir çalışma da *Biçim Sorunu* adıyla MSÜ öğretim üyelerinden Prof Dr. Ömer Naci Soykan'ın yönetiminde bir Yüksek Lisans Tezi olarak Nilüfer Öndin tarafından gerçekleştirilmiştir.

Nilüfer Öndin, biçim sorununu felsefe tarihinin içinde irdelemektedir. Bilindiği gibi felsefede bir sorun belirlemek de bir soruna çözüm önermek kadar önemlidir. Bu anlamda yazarın özgün bir sorun ortaya koyarak çalışmaya başladığını daha baştan söylemekte yarar var. Yapılan bazı çalışmalarda konunun geniş ve belirsiz tutulmasından dolayı ileri sürülen sorunların ya da düşüncelerin dağıldığına ve okurun ilgisi dışında kaldığına rastlamaktayız. Bu yüzdendir ki yazar kitabının girişinde *"çalışmaya zorunlu olarak bir sınırlama getirilmiştir"* diyor. Unutulmamalı ki konunun sınırlı ve belirgin kılınması, o konunun bilgi içeriğini güçlü kılmaktadır. Eldeki çalışmada geniş bir tarihsel dönem yer almakta, bilgiler belli bir düzen içinde, birbiriyle doğrudan ilgili hiçbir düşünce dışta bırakılmadan sunulmuştur. Bu nedenle de kaleme aldığımız bu tanıtma yazısında çalışmanın özeti, eksik bir şey bırakmamak için, geniş tutulmuştur.

Başlangıçta felsefenin ana sorunu ilk madde (arkhe) sorunuydu. Gerçi günümüz felsefesi için böyle bir ana sorun belirlemek pek mümkün olmayabilir; ama özne-nesne arasındaki ilişki, çok kuşatıcı bir sorun olarak anlaşılabilir. Nilüfer Öndin de bu noktadan hareket ediyor. Ancak ona göre, anladığımız kadarıyla, özne-nesne arasındaki ilişki de daha temel bir felsefe disiplini olan varlık anlayışının üzerinde şekillenmektedir. Bu yüzden yazar öncelikle varlık felsefesi araştırması yapıyor, buradan bilgiye geçiyor, sonunda da sanatı ele alıyor. Bu ele alışlarında, bakış açısını biçim oluşturuyor.

Varlıkta Biçim

Yazar, varlıkta biçim sorununu evrenin nasıl meydana geldiğine dair ileri sürülen ilk fikirleri açıklayarak dile getiriyor. Burada tarihselci bir bakış açısıyla, mitolojik açıklamalarla işe koyuluyor. İlk mitolojik açıklamalar Yunan ozanlarının destanlarında ve çeşitli dinsel mitoslarda bulunmaktadır. Nilüfer Öndin, yerinde bir yaklaşımla Hesiodos'un ve Orpheusculuk'un evren görüşlerini ele alarak evrenin nasıl olup da bir form kazandığının yanıtını arıyor. Burada felsefe öncesi dönemin evren görüşleri kısaca özetlenirken mitosların eski insanın gerçekleri olduğu da vurgulanıyor. Felsefe tarihçileri genellikle ilk filozof olarak Thales'i düşünmektedirler. Çünkü onunla mitostan kavramsal düşünceye geçilmiştir. Yazar da bu geleneğe uyuyor ve başta Thales olmak üzere öbür İyonyalı düşünürlerin konuyla ilgili görüşlerine eğiliyor. Thales, ilk olarak ilke sorununu dile getirmiş ve bunun yanıtını "su" olarak açıklamıştı. Anaksimandros ise "belirsiz olan" anlamında "apeiron" demişti. Anaksimenes soruyu "hava" diye yanıtladı. İyonyalı düşünürler bir anlamda doğa felsefesi yapmışlardı. Bu yüzden evrenin neden oluştuğuna verdikleri yanıt daha anlaşılırdır. Herakleitos ise ontik bir şey olan ateşin yanına logos kavramını getirdi. Ateş her zaman değişeni, logos ise sabit olanı karşılamaktaydı. Evrende her şey sürekli bir akış içindeydi. Yazarın da yerinde belirlemesiyle logos, karşıtları oluşturan, değişimi sağlayan ve kendisi tek değişmez olan evrensel yasadır. (S. 92) Önceleri oluş, tek kavramla açıklanırken, sonraları çift kavramla açıklanmaya başlandı. Yazara göre bu, düşünce kalıplarının kırılması anlamına geliyor ki, bunun sanata yansıması durumunda sanatta da yeni biçimler, anlayışlar gelişmekteydi. Herakleitos'tan sonra Empedokles'de konu daha özgün bir yapı kazanıyor. Çünkü kendisi biçim olacak madde (element) sayısı dörde çıkıyor: su, hava, ateş, toprak. Bilindiği gibi bu dört öge, uzun yıllar felsefede geçerli sayılacak. Empedokles'de bu dört ögeye biçim veren "sevgi"dir, nef-

ret ise biçimi bozan faktördür. Öndin, konu dışına çıkmamak kaydıyla Empedokles'i ayrıntılı olarak çözümledikten sonra Anaksagoras'ı ele alıyor. Empedokles'in çağdaşı olan Anaksagoras ise sonsuz aklı, yani "nous"u, evreni biçimlendiren kaynak olarak görüyordu. Burada yazar şunu söylüyor: *"Nous kendisi tek başına, hiçbir şeye karışmadan, her şeyi kontrol edici şekilde objelere form verir"* (S. 29).

Platon

Platon da evrenin oluşumunu bir anlamda mitoslara başvurarak açıklamaktadır. Öndin, özellikle Platon'un *Timayos (Timaios)* ve *Şölen (Symposium)* diyaloglarından hareketle konuya açıklık getiriyor. Ona göre logos'un, sevgi'nin, nous'un yerini Platon'da Tanrı Demiurgos almıştır. Tanrı Demiurgos evreni ve evrendeki her şeyi hava, ateş, su ve topraktan yaratmıştır. Ancak örnek olarak da ideaları almıştır, evrene aklı ve yaşamı içeren bir ruh vermiştir. İdealar ise öncesizdir. Tanrı tarafından yaratılmış değildir. Yine *Timayos*'daki açıklamalara dayanarak yazar, bütün canlıları içine alacak bu evrenin neden küre biçimini aldığını soruyor. Yanıt ise şudur: Küre şekillerin en mükemmelidir. Yazar, ilk insanın formunun nasıl olduğunu *Şölen*'den aktarıyor. Buna göre insanın ilk formu da aynı evren gibi yuvarlaktı. İnsan hem erkek hem de dişiydi ve yuvarlak bir biçime sahipti. İşte bu insanlar gökyüzüne doğru yöneldikleri için Zeus tarafından ikiye bölündüler. Bu yüzden de Platon'un dediği gibi *"insanın yapısı ikileşince, her yanı öbür yarısını özler"* (S. 31). Yani çiftleşme isteğinin nedeni bu başlangıçtaki ayrılıktır. Platon'un Pytagorasçılar'ın da etkisiyle matematiğe önem verdiği bilinir. Yazar, Platon'a dayanarak Demiurgos'un evreni biçimlendirirken matematiksel sistemler kullandığını belirtiyor. Nihayet Demiurgos, ölümsüz Tanrıları meydana getirmiştir. Tanrılar da ölümlü canlılara form verir ve tüm varlıklar bir düzen içinde form kazanır. Platon'da evren iki yapılıdır, düşünülür dünya ve duyulur dünya. Hakiki dünya idealar dünyasıdır. Görünür dünyadaki nesneler, idealar'dan pay alarak var olurlar. Bu konunun buradaki anlamı şudur: Sanat Platon'da taklittir. Sanatçı varolanların kopyasını yapmaktadır. Platon'a göre bu kopya yani sanat eseri üçüncü adımdır. Birincisi idealar, ikincisi bunların gölgesi ya da kopyası olan duyulur dünya nesneleri, üçüncüsü de bu kopyaların kopyası olan sanat yapıtlarıdır.

Aristoteles

Varlıkbilim dediğimiz zaman felsefe tarihinde ilk akla gelen filozof Aristoteles olmalıdır. Her ne kadar Parmenides gibi kimi filozoflar da varlık konusuyla ilgilendilerse de Aristoteles, *Metafizik* adlı eseriyle ontolojinin kurucusu sayılır. Aristoteles'te en belirgin olan düşünce, ilk hareket ettirici varlık'ın özelliğinin hareketsiz olmasıdır. Onda varolan, form kazanmış maddedir. İlk madde biçimsizdir, ama bir biçim alma potansiyeli taşır. Bu madde Türkçede "heyula" sözcüğüyle karşılanır. Salt form (Tanrı), bu heyuladan meydana gelecek olan nesnelere biçim verir. Aristoteles'te varlık'ın var olması, dört nedene bağlıdır. Bunlar maddesel neden, formel neden, etken neden ve ereksel nedendir. Şeyler form ve maddenin birleşmesiyle bütünlük kazanır. Filozof, Platon'un nesneleri iki dünyada geçerli kılan anlayışına karşı çıkar. Ona göre idealar dünyası, duyu dünyasının içindedir. İdealar görünen nesnelerin özüdürler. Aristoteles'te bir şeyin bilgisi onun özünün bilgisidir, bu da onun formel nedeninin bilgisidir. Aristoteles, çirkinin güzeli arzulaması gibi form da maddeyi arzular diye düşünür. Ona göre alttakine karşı form olan şey, yukarıdakine göre maddedir. Bu, kitapta şu örnekle açıklanıyor. Tuğla topraktan yapılır, ev de tuğladan yapılır. Tuğla toprağın form almış biçimidir, ama ev yapmak için maddedir. Aristoteles'in dairesel hareketi önemsediğini biliyoruz. Onun, başlangıçla bitişi birleştiren dairesel devinim en yetkin devinimdir, dediği anımsansın. Ona göre gökyüzünün dairesel hareketinin yerini yerde dört ögenin hareketi alır. Yazar burada filozofun bu dört nedenin hareket tarzlarını nasıl belirlediğine dikkat çekiyor. Aristoteles'e göre ağır cisimler aşağı, hafifler yukarı gider. Bu yüzden ateş gökyüzüne çıkar, toprak yere iner, su ile hava da yeryüzü ile gökyüzü arasında kalır.

Platon'da düşünülür dünya-duyulur dünya diye, Aristoteles'de ayaltı-ayüstü diye ayrılan evren, Stoa felsefesinde materyalist bir anlamda bir bütüne dönüşür. Stoa felsefesine göre en mükemmel olan varlık evrendir. İnsan bu mükemmelliği hem seyretmek, hem de taklit etmek için dünyaya gelmiştir. Bunun için de Stoa filozofları, evrenin ilkelerine uymak gerekçesiyle, bildiğimiz kadarıyla, en azından bir kısmı intiharı seçti. Yaklaşık beş yüzyıl süren Stoa felsefesinden sonra tüm ortaçağ boyunca ne güçlü bir varlık felsefesi, ne de güçlü bir bilgi anlayışı geliştirilebildi. Nilüfer Öndin Stoa'yı Rönesans'a bağlarken Rönesans'da da ortaçağın evrendoğum anlayışının geçerli olduğunu ileri sürüyor. Rönesans insancılarından Mirandola'ya göre Tanrı, evreni hiçten yaratmıştır. Ona göre Tanrılar, her şeyi tamamladıktan sonra insan yarattılar. Yazar Platon'un *Timayos* diyaloğunu bir kez daha arıyor. Zira *Timayos*'ta Demiurgos tarafından yaratılan Tanrıların insanları yarattığı yazılıdır. Yazar burada Prometeus-Epistemeus mitosuna da vurgu yaparak devam ediyor.

Rönesans'ın Evren Görüşü

Rönesans'da, evrendoğum anlayışında bir değişiklik olmasa da evrenbilim konusunda köklü değişiklikler oldu. Özellikle Alman düşünürü Cusanus ve Polonyalı gökbilimci Kopernik'le birlikte o zamana kadar süregelen dünya merkezli evren tablosu, yerini güneş merkezli evren tablosuna bıraktı. Artık dünya hem kendi çevresinde hem de öbür gezegenlerle birlikte güneşin etrafında dönüyordu. Yazara göre Rönesans'ın evren anlayışına Leukippos ve Demokritos'un atomcu fikirleri kaynaklık etti. Demokritos, *"gerçekte var olan sadece atomlar ve boşluktur"* (S. 52) demişti. Nilüfer Öndin *"Epikuros ve Lucretius'un eserleri aracılığıyla Rönesans doğdu"* diye yazıyor. Bu dönemde evren anlayışına paralel olarak insan anlayışı da değişti. Paracelsus büyükevren-küçükevren terimlerini kullandı. *Biçim Sorunu*'nun yazarı şunu söylemek istiyor. Büyükevren tüm doğayı, küçükevren ise insanı gösteriyordu. Buna göre insan evrenin yansımasıydı. Böylece doğanın bilinmesiyle insan da bilinir olacaktı. Evrenin sanıldığından daha büyük olduğunun düşünüldüğü sıralard,a bir katkı da diri diri yakılan düşünür Bruno'dan geldi. Ona göre evren sonsuzdu. Düşünceye sonsuzluk fikrinin gelmesi, Kilise için kabul edilemezdi. Çünkü ancak Tanrı sonsuz olabilirdi. Kopernik'in düşüncesi Bruno'ya ışık olmuştu. Bunun gibi Bruno'nun da şeyleri birbirine doğru çeken ve iten güçler var demesi, Newton'un önünü açmıştır. Görüldüğü gibi Öndin dikkatli bir biçimde fikirlerin izini sürerken, tarihsel sıraya da titizlikle uyuyor.

Schelling-Hegel

Kant varlıkbilim yapmamış, onun yerine transandantal felsefesini koymuştu. Dolayısıyla yazar, doğrudan Alman idealistleri Schelling ve Hegel'de varlıkbilimin ne anlama geldiğine geçmiş olmalıdır. Schelling ve Hegel'de özneyle nesne, Descartes'ta ve Kant'ta olduğu gibi ayrı değildir, bir bütündür. Schelling de, Hegel de doğanın yasalarını doğaya ait olarak düşünürler. Bu Aristoteles'de kategorilerin varlık'a ait olması gibidir. Schelling'de her şeyin kendisinden geldiği bir mutlak varlık kavramı vardır. Bu mutlak varlıktan görünüşler dünyası tez-antitez-sentez yoluyla oluşmaktadır. Bu, Schelling'de mutlak'ın kendini açmak istemesi ile mümkünken Hegel'de tin'in kendi kendinin bilincine varması ve özgürleşmek istemesi ile mümkün olmaktadır. Schelling'de mutlak varlık tamamen biçimsel varlıktır, varlığın bilgisi de bu biçimden ayrı değildir. Yazar bunu Schelling, *"düşünme-varlık, biçim-öz arasında ayrım görmemektedir"* diye yazıyor. Onun için varlık ile bilgi birbirinin içindedir. Bunu Hegel pek ünlü *"ne ussal ise o gerçektir ne gerçek ise o ussaldır"* sözleriyle dile getirmişti. Yani Hegel'e göre de tin ve Tanrı maddenin içindedir. Hegel'de de tin üç aşamadan geçerek mutlak tine ulaşır.

BİLGİBİLİM

J. Locke, D. Hume

17. yüzyıla gelindiğinde sanatta olduğu gibi bilgi sorununda da eskiçağ çıkış noktası oldu. Platonculuğun idealist anlayışına karşı, Aristoteles'in öncülüğünü yaptığı gerçekçi (realist) bilgi anlayışı yeni biçimler alarak sürdürüldü. Öndin bu noktada İngiliz deneycilerini irdeliyor. Bilgilerimizin kaynağı olarak dışdünya deneyini önemseyen J. Locke ve D. Hume'da bilginin kaynağı nesne olmakta ve nesneler de biçimleriyle mümkün olmaktadırlar. Locke'a göre özetle söylersek, zihin boş bir beyaz kağıttır. Duyu organları yoluyla zihne gelen her şey bilgi olmaktadır. Yani tüm bilgimiz deney üzerine kurulmuştur. Locke dış deney, iç deney ayrımı yapar. Dış deney, zihne dışardan nesnelerin gelmesidir. İç deney ise zihnin kendi iç işlemleri üzerinde düşünmesidir. İç deney İngilizcede "reflection" sözcüğüyle karşılanmaktadır. Zaten Locke'un Hume ile başlıca bir ayrılık noktası, bu iç deney, dış deney ayrımındadır. Hume da deneyi,tüm bilgilerin kaynağı olarak görmektedir. Ona göre iç deney, dış deney ayrımı geçerli değildir, tasarımların kaynağı izlenimler ve idelerdir. Hume'a göre de iç ve dış duyularımızla hissetmediğimiz herhangi bir şey hakkında düşünmemiz imkansızdır. (S. 76) Deneyciler nesneye ağırlık verdiklerinden nesneyi araştırdılar. Locke'a göre nesnelerin birincil ve ikincil nitelikleri vardır. Yazar, Locke'tan nesnedeki birincil nitelikler için şu alıntıyı yapıyor: *"nesnelerde bulunup, onlardan hiçbir zaman ayrılmaz olanlardır"* (S. 76) İkincil nitelikler için yazar filozofun "nesnelerin real niteliklerini yansıtmaz, öznenin duyu yapısı ile ilgilidir" (S. 76) sözlerini anıyor.

Immanuel Kant

Kant'ta bilgiye biçim veren zihnimizdeki formlardır. Deneycilerde olduğu gibi Kant'ta da Aristoteles'in izleri var gibidir. Zaten bu formları Kant kategoriler diye ifade etmektedir ve bu formlar öznenin bilgi edinmesinde başlıca etkendirler. İşte bu yüzden *Biçim Sorunu*'nun yazarı, biçim sorununun Kant'ta daha rahat anlatılacağını düşünmektedir. Öndin, Kant felsefesinden bildiğimiz şu bilgileri hatırlatıyor: *"Kant anlama yetisini nicelik, nitelik, bağıntı ve kiplik olmaka üzere dört ana kategoride toplamış ve her bir ana kategoriyi de kendi içinde üç alt kategoriye ayırarak toplam on iki kategori belirlemiştir"* (S. 83) Bu nokta çok önemlidir. Çünkü Kant bu kategorilere "zaman" ve "uzam" görülerini de ekleyerek bunları salt form olarak belirtiyor. Bu

çalışma için bu konunun önemi şuradan geliyor. Zihindeki bu formlar aracılığıyla nesnelerin biçimi belirlenmektedir. Dikkat edilirse deneyciler nesneye yönelmişlerdi. Kant ise hem nesneye hem özneye yönelmektedir. Çünkü bilgi edinmede sadece bu formlar yeterli değildir. Yazar Kant'tan alıntıladığı şu sözlerle bilgimizin iki temel ögesinin altını çiziyor. *"İlki tasarımları alma, ikincisi bu tasarımlar yoluyla nesneyi bilme yetisi"* (S. 80) Yani bilgi için hem zihinde öncesel (a priori) olan yetiler hem de zihne gelen duyu verileri gereklidir. Sanat felsefesini *"Yargıgücünün Eleştirisi"* adlı eserinden tanıdığımız filozofu Öndin, onun "ereksiz ereklilik" ve oyun konularında yaptığı açıklamalarını deşerek tartışıyor. Kant'a göre nasıl ki çocuk oyun oynarken oyun etkinliğinde bulunmak dışında bir amaç taşımazsa, sanatçının eseri de kendi dışında bir amaç taşımamaktadır. Eş deyişle, sanatın amacı kendi içindedir, ona göre ereksiz ereklilik sanat eserinin özüdür.

Kant'ın oyun kuramından yola çıkan Schiller için de, nasıl oyunun kendi dışında amacı yoksa sanatın da kendi dışında amacı bulunmaz. Yazar, Schiller'in insan ruhsallığına getirdiği açıklamalarla sanat etkinliğini nasıl anladığına değiniyor. Filozofa göre, insanda iki temel dürtüden biri duyusal olana, öbürü biçime yönelir. Bunlar insanda birbirine karşıt iki dürtü olarak harekete geçer, duyum dürtüsü, düşünme dürtüsü olarak. İşte oyun içtepisi, bu iki içtepinini, duyum ve düşüncenin birlikte etkide bulunmasından ortaya çıkar. Nesnesi güzellik olan oyun içtepisi, insanı bedensel ve ruhsal özgürlüğe kavuşturur.

Sanatta Biçim

Öndin, yukarıda da değinildiği gibi, sorunları konularına göre tartıştığı için her sorunda tekrar başa dönme gereği duymaktadır. Yalnız yine yukarıda değinildiği gibi, konular kendi içinde tarihsel sırasını izlemektedir. Aynı düşünürlerin sanat felsefesi bağlamında irdelenmesi gerektiğinde ilk isim Hesiodos olmaktadır. Hesiodos'da sanat, insana verilmiş bir lütuftur ve şiir sanatı tanrısal bir sestir. Herakleitos'la beraber sanat, genel olarak bir taklitsel etkinlik olarak alınmıştır. Ona göre de sanat, doğanın taklit edilmesiydi. Öndin'in yazdığına göre Empedokles'de de sanat, doğanın taklidinden başka bir şey değildir.

Platon

Platon, farklı dönemleri olan ender filozoflardandır. Onun gençlik dönemindeki düşünceleri, yaşlılık dönemindeki düşüncelerine kimi yerde uymaz. Onun bu farklı tutumu sanat konusunda da ortaya çıkmıştır. *Şölen* diyalogunda sanatı bir yaratma olarak ele alır ve sanatçıyı var olmayanı var eden olarak değerlendirirken, *Devlet*'te sanatı/sanatçıyı dışlayan bir tutuma girer. Kısaca söylendikte Platon'da sanatın kaynağı idealar dünyasıdır. İdealar dünyasında "iyi" ideası en üstedir. Peşinden güzel ve doğru ideaları gelmektedir. Bu yüzden bu dünyada bir eser güzellik ideasından aldığı pay oranında güzeldir. Güzellik ideasından pay alan eseri gören insan ruhu, bunu öbür dünyadan hatırlar. Yazar şu notu düşüyor: *"ölçü ve oran birlikteliğinin oluşturduğu form, sanat yapıtlarını güzel kılan ilkedir."* (S. 95) Bu noktada Platon'un sanatı yaratma etkinliği olarak gördüğünü belirten yazar, filozofun bundan sonra sanatı bir taklit olarak gördüğünün altını çiziyor. Gerçekten de Platon yazımızın baş taraflarında da değinildiği gibi sanatı taklidin taklidi olarak değerlendiriyor. O halde ona göre bir taklit nesne, hiçbir zaman aslı kadar ideal olmayacaktır.

Aristoteles

Aristoteles'de de mükemmel formu yaratan ölçü ve orandır. Öndin, Aristoteles'in sanat felsefesini çıkarırken filozofun *Poetika*'sından yararlanıyor ve konu bütünlüğüne denk düşen görüşleri birleştiriyor. Aristoteles sanat eserinin ne çok büyük ne çok küçük olmasını istiyor. Yazar şu anlamlı saptamayı yapıyor: *"Aristoteles için insan doğasında var olan iki temel yetiden biri taklit iç tepisi, diğeri taklit ürünleri karşısında duyulan hoşlanmadır"* (S. 97). Filozof da sanatı olumlu anlamda taklit olrak düşünür. O, olasıyı olası olmayana üstün tutar, onda güzel bütündür. Gerçeklikte güzel olmayan bir nesne, güzel bir biçimde sanat nesnesine dönüşürse insana hoşlanma duygusu verebilir. Aristoteles'e göre sanatın insanda hoşlanma yaratabilmesi için madde-form ilişkisinin düzenli bir bütünlük içinde olması gerekir. Bu madde-form bütünlüğü, Stoa felsefesi için de geçerlidir. Stoa Okulu'na göre, bir nesnenin güzelliği onun parçaları arasındaki uyuma bağlıdır. Stoa felsefesinde güzel, iyi ile birleştirilmek istenmiştir. Hatta onlar, sanatın yüksek doğrularından bile söz etmişlerdir. Plotinos'da da bir şey form kazanmadıkça tam bir gerçekliğe sahip değildir. Plotinos felsefesinde en tepede Bir vardır. Bir açılır, Nous meydana gelir. Sonra sırayla ruh ve cisim oluşur. Öndin, Plotinos'un felsefesini hatırlattıktan sonra ondan şu alıntıyı yapıyor: *"Doğal objeleri taklit ederek yaratıyor diye sanat küçümsenmemelidir"* (S. 100) Anlaşıldığı kadarıyla bu görüşüyle Platon'dan ayrı düşünen Plotinos, sanatı maddeye biçim verme etkinliği olarak görmesiyle de Aristoteles'e yaklaşmış oluyor.

Erken ortaçağın filozoflarından Augustinus da sanatsal formu birlik, oran ve düzenin oluşturduğu görüşündedir. Sanatçıdaki yol gösterici yeti saye-

sinde sanatçı, Tanrı'daki formu alır, sonra kendi içindeki örnek idelerin ışığında yapıtı ortaya koyar. Onda da sanat deyince uyum akla gelir: *"Bedenin güzelliği nedir? Belirli bir renk hoşluğunun yanı sıra organların uyumudur"* (S. 102). Ortaçağın düşünce gelişimi açısından eskiçağ kadar verimli olmadığı genellikle kabul edilir. Bu dönemde sanata sansür uygulanmakta, Tanrıları ve imparatorları tasvir eden eserlere yasaklamalar getirilmekteydi. İnsan figürüne yer verilmiyor, bitkisel ve geometrik formlar önemli bulunuyordu. Yazar ortaçağla ilgili, bu dönem için son olarak Aquinolu Thomas'a değiniyor. Aquinolu Thomas, Skolastik dönemin bir filozofu olarak Aristoteles'i çağına uyarlamaya çalışmıştır. Aristoteles'in görüşlerine yakın ilgisinden dolayı da sanatı bir taklit olarak görme eğilimindedir. Skolastik dönemde sanatta form olarak ortaya konan nesnenin idesinin sanatçının zihninde imge olrak var olduğuna inanılıyordu. Sanatçı da işte bu örnek biçimleri taklit ederek sanatsal formu ortaya koyuyordu. Özellikle mimaride Gotik üslup, bu dönemin önemli anlayışı oldu. Öndin, filozofun da çağın bu sanat anlayışını benimsediğini belirtiyor.

Rönesans ve Barok

Yukarıda da başka bağlamda değinildiği gibi, ortaçağ biterken dünya kavrayışında, bilgi sorununda, sanat anlayışlarında köklü farklı bakışlar ortaya çıktı. Öndin, bu sürecin geçiş noktalarını gözden geçiriyor. Ona göre Rönesans'ın insanı, yüzünü doğaüstüden doğaya çevirmeye, kutsal varlıklar yerine insana önem vermeye başladı. İnsan, düşünen ve anlayan varlık haline geldi. İnsan bir boyutlu olmaktan çıktı, resimde üç boyutluluk ve perspektif fikri doğdu. Bu dönemin insancıları, insanı evrenin merkezine koydular ve onu büyükevrenin modeli küçükevren olarak belirlediler. Rönesans'ın insana bu evrensel yaklaşımını ilk insancılardan Dante, şu sözlerle pek güzel açıklar: *"Benim vatanım bütün dünyadır... Güneşin ve yıldızların ışığını her yerden göremez miyim?"* (S. 106). Yazar, dönemin mimarı ve estetikçisi Alberti'ye de değinir. Alberti iyi sanat yapmanın yolunun insanı iyi tanımaktan geçtiğini düşünür. Bunun için de insan, iyi eğitim görmelidir. Hatta Alberti, işi daha da ileri götürerek sanatçının bir bilim adamı gibi insanın ve doğanın bilgisini edinmesini savunur. Yazar, aynı dönemin, günümüzde de isminden sıkça söz ettiren ünlü sanatçısı, Leonardo da Vinci'yi de anar. Ona göre resim, doğal nesnelerin temsilidir. Sanatçı, yaptığı anatomi çalışmalarıyla da dikkati çekmişti. Leonardo da sanatçının, doğanın ve insanın bilgisine sahip olması gerektiği üzerinde durdu. Çünkü resim, yalnız fiziksel doğayı değil insan doğasını da ele alır. Öndin, tek tek sanatçılara değinirken ve onların eserlerini incelerken hem bir felsefeci hem de bir sanat tarihçisi gibi çalışmaktadır. Zira bu eserlerin hem felsefesine değinmekte hem de onların sanat tarihi açısından anlamlarını irdelemektedir.

Öndin, çalışmasını sanatın toplumsal yaşam biçimleriyle ilişkisini dikkate alarak sürdürüyor. Sanatta üsluplar dönemi Rönesans'tan sonra Barok'la sürmüştür. Yazar, bu dönemde etkili olan toplumsal olaylardan, özellikle Reform hareketini, çıkış yeri alarak bazı saptamalarda bulunuyor. Ona göre Rönesans daha insancıl (elit) bir kitleye yönelirken, Barok daha çok halk kesimlerine yöneldi ve Barok sanat, bir anlamda daha dinsel özellikler gösterdi. Yazara göre bunun toplumsal koşullarla ilgisi olmalıdır. Reform hareketleriyle Hıristiyanlıkta Protestanlık mezhebi doğmuştur. Güvenilirliğini yitirmeye başlayan Katoliklik mezhebinin yayıcıları, sanatı halkı Katolikliğe kazandırmak üzere bir araç olarak değerlendirmek istemişlerdir. Barok'un öncelikle Katolik toplumlarda yaşam bulması bu nedenledir. Yönetimler de sanatı bu yüzden desteklemişlerdir. Yani Reform hareketlerinin sanatlar üzerinde olumsuz bir etkisi olmuştur. Saptamalarını sürdüren Öndin, dönemin dünya anlayışının değişmesinin sanata yansımasına değiniyor. Mekanik yasaların her alanda geçerli kılınması, Barok formu da etkilemiş ve biçimler durağanlıktan uzaklaşmış hareketli kılınmıştır. Bilimsel gelişmeler, ışığın kutsallığını gidermiş, hatta onu fiziksel bir varlık kılmıştır. Bu gelişme de resimde ışık-gölge düşüncesini daha etkili hale getirmiştir.

Alman İdealizmi
Schelling-Hegel

Alman idealistleri deyince genellikle Ficte, Schelling ve Hegel akla gelir. Bu filozoflar her ne kadar Kant'tan ayrı düşünülseler de ondan izler taşır. Ayrıma gelince: Öndin'in pek güzel belirlemesiyle Kant'ta şeyler nesnenin özneye görünüşü olarak ele alınırlar. Bu yüzdendir ki Kant'ı idealist değil de subjektivist diye alanlar vardır. Kant'ın *"Ben idealist değilim, Berkeley idealistir."* sözlerini hatırlayalım. Burada yazarın üzerinde durduğu Schelling ve Hegel'de şeyler mutlak'ın görünüşe çıkmasıdır. Onlara göre tikellerin biçimi, bir nevi Plotinos'daki Bir'in açınımı gibi, mutlak olandan türeme şeklinde açıklanır. Schelling'e göre mutlak varlıktaki öncesel düzenin bozulması üzerine meydana gelen özne-nesne ayrışmasıyla ideal-real karşıtlığı, sanatta görünüş olarak özdeşliğe varır. Sanat eseri, hem somut bir varlığa *sahip olduğu* için real dünyanın yasalarına (zorunlu) hem de sanatçının özgür yaratmasının ürünü olduğu için, bu ikisinin birliği olarak mutlak varlıktaki özdeşliği kendisinde görünüşe çıkarır. Schelling'de mutlak olanın sanat-

ta nesneleşmesiyle sanat oluşur. Bu da zihinsel dünyanın maddi dünyada ortaya çıkmasıdır. Başka bir ifadeyle Schelling, sanatı bir dehanın ürünü olarak ele alırken, onu idelerin müzik, heykel, resim... olarak görünüşe çıkması diye düşünmektedir. Yani her sanat yapıtı bir zihinsel dünyanın açığa çıkmasıdır. Yalnız onun Platon gibi sanatı küçümseme anlayışı yoktur. Çünkü Schelling'de sanat, ya yaratmayı Tanrı'dan ödünç alan bir dehanın ürünüdür, ya da hiçbir şeydir. Schelling ideal-real kavramlarını sanatlara da uygular. Sanat dünyasında real yan, müzikle başlar, resim ve plastik sanatları içine alır; ideal yan ise söz sanatlarından oluşur, ikisi birden sanat dünyasını meydana getirir. Bu ayrım bize Lessing'in uzam ve zaman sanatları ayrımını düşündürür. Schelling, diyalektik düşünen biri olduğundan ideal olan yanda real, real olan yanda ideal yan taşındığını söyler.

Öndin'in anlatımlarından Schelling'le Hegel'in sanat felsefelerinde temel benzerlikler göze çarpmaktadır. Hegel felsefesinin temel kavramı tindir. Onda sanat, tinin kendini nesneleştirmesidir. Bu, güzelin görünüşe çıkması olarak alınmalıdır. Hegel'de bilinç uygarlıklara göre dört aşamada ilerlemiş ve Cermen toplumunda özgürlüğüne kavuşmuştu. Hegel bu anlayışı, *Biçim Sorunu*'ndan da anlaşıldığı üzere, sanata da uygular. Hegel'de sanat üç aşamada ortaya çıkmaktadır. Birincisi simgesel sanattır. Bu, Doğu uygarlıklarının karşılığıdır ki Hegel'e göre bilincin ilk durağı olan bu dönemde nasıl bilinç kusurluysa, sanat da kusurludur. Şu ifade dikkat çekicidir: *"Hegel'e göre, biçimin kusurluluğu içeriğin kusurluluğundan çıkar."* (S. 120). Hegel'e göre, simgecilik döneminde mimarlık öne çıkmıştır. İkinci aşamada klasik sanat, bu kusurlu sanat biçimini ortadan kaldırmaktadır. Simgesel sanata Doğu uygarlıklarını örnek veren Hegel, klasik sanata da Yunan uygarlığını örnek vermektedir. Yunan uygarlığında insan sadece duyusal bir varlık olmaktan çıkmıştır ve duyusal olanın kusurlarından kurtulmuştur. Hegel'de diyalektik gelişme söz konusu olduğundan, her zaman önceki dönem, sonrakinden daha ilkeldir. Bu yüzden klasikte belli bir kusuru barındırmaktadır. Klasikte heykel öne çıkmıştır. Bu kusurluluk ise burjuva sistemleri döneminde klasiğin yerini romantik sanata bırakmasını gerektirmiştir. Romantikte duyunun yerini duygu alır. İşte bu içsel dünya, duygucu sanatın içeriğini oluşturur. Hegel duygucu sanat olarak da şiiri, müziği, resmi düşünür.

Tek Tek Sanatlarda Biçim

Öndin, çalışmasının bu bölümünde kuramsal olarak ortaya koyduğu görüşleri daha somutlaştırırcasına tek tek sanatlara uyguluyor ya da biçim sorununu somut örnekler üzerinden tartışıyor. İlk olarak resim sanatını ele alıyor. Yazar, bilgi anlayışının (nesnenin bilgisi) değişmesinin resim sanatını da etkilediğini söylerken, önemli bir noktayı vurguluyor. Örneğin resim, perspektifi kullanmak için 15. yüzyılı beklemiştir. Zaten tüm tarih boyunca sanatsal form öznenin nesneyi nasıl algıladığı ile ilgili olmuştur. Schelling resim sanatını *"biçimleri ortaya koyan ilk sanat tarzı"* (S. 122) olarak değerlendirmiş, Hegel de onu duygucu sanat biçimlerinin ilki olarak belirlemişti. Yazar ise, resim sanatını iki boyutlu bir yüzey üzerine imge oluşturma sanatı olarak niteliyor. Bu bölüm, resim sanatında formu oluşturan elemanlara ayrılmış. Öndin, resim sanatında formu oluşturan üç ögeyi ele alıyor. Bunlar sırasıyla çizgi, ışık-gölge, renktir. Çizgiyi bir şeyin görsel gerçekliğinden ziyade dokunumla ilgili görünüşü olarak belirledikten sonra yazar, çizgisel güzelliği oluşturanın uygunluk, çeşitlilik, birlik, yalınlık olduğunu söylüyor. Aristoteles'e de gönderme yapılarak, onun da çizgiyi renge üstün tuttuğu hatırlatılıyor. Yazara göre Schelling de çizginin form oluşturmada ilk kategori olduğunu söylemişti. Formu oluşturan, kinci öge olarak ele alınan ışık-gölge, resim sanatında formun iki boyutlu yüzeyde görünür kılınmasını sağlar. Yazar, resimdeki bu uygulamanın felsefi temellerini, çalışma boyunca sıkça başvurduğu, Schelling ve Hegel'de bulur. Yazara göre her iki filozof da, ışığın doğadaki her şeyi genel olarak görünür kıldığını ve nesnelerin kendilerine özgü formları ile tanınmalarını sağladığını ileri sürmüşlerdir. Yazar için somut örnekler vererek konuyu daha anlaşılır kılmaya çalışıyor demiştik. Burada Boticelli'nin *Genç Adam Portresi* ve *Venüs'ün Doğuşu* gibi eserleri çözümlenir. Rembrant, Dürer, Monet ve daha birçok sanatçıya gönderme yapılır. Resim sanatında formu oluşturan üçüncü kategori ise renktir. Schelling'e göre renk, resim sanatını realden ideale götüren ve resimde uyumu kuran ögedir. Hegel'de renk, mekanda görünen nesnelerin ayrılıklarını duyurun, konturları (çizgi), biçimleri ifade eden bir niteliktir. Yazar, 19. yüzyılda resimde form bütünlüğünün kalmadığını dile getiriyor. Bunun da ilgisini o tarihsel dönemde ortaya çıkan olumcu düşüncenin gelişmesiyle kuruyor. Bilindiği gibi bu dönemin resim sanatında izlenimcilik diye anılan akım egemendir. Bu anlayışla yapılan resimlerde, figürlerde belli bir belirsizlik kendini gösterir. Bunun da empirizmden beslenen pozitivist bilgi anlayışı ile ilgisi vardır. O halde önemli olan anın resmidir. Bu anlayışın bir ucu, ileride, geleneksel form anlayışının ortadan kalkmasına, soyut sanata ve non figüratif anlayışlara kadar varacaktır.

Öndin, heykel (yontu) sanatının ikiye ayrılması gerektiğini belirtiyor. Birisi yüzeye bağlı, alçak ve yüksek kabartmalar, ikincisi de yüzeyden bağımsız, yani çevresinde dönülebilir olandır. Yukarıda da belirtildiği gibi Hegel, yontuyu Yunan klasik sanatının en önemlisi olarak belirlemişti. Ona göre

yontu sanatında ortaya konulan güzel bir şey, güzel bir şekilde biçimlendirilmiş, üç boyutlu bir maddedir. Yazara göre Schelling ise yontu formunu üç kategoride incelemiştir. Bunlar doğruluk, hoşluk, güzelliktir. Yazar bu kısımda sanat sosyolojisi de yapmaktadır. Sanat sosyolojisi yapması onun çalışmasının coğrafi kapsamını, daha da genişletmektedir. Böylece çalışma tüm uygarlıklar tarihini, ilgili konu yönünden, ele almıştır. Ona göre Mısır'da, insan yontusuyla o toplumdaki öbür dünya inancı arasında bir ilişki vardır. Mısır insanının düşünüş ve inanış biçimi, insan yontusunun özelliklerini belirlemekte temel neden olmuştur. Mısır'da cesetler mumyalanıyor, dış görünümün korunması için yontular yapılıyordu. Yazara göre "yontucu"nun sözcük kökeninde "yaşamı koruyan kişi" anlamı vardır. Burada yontunun güzelliği değil de, açık seçik, anlaşılır olması önemlidir. Mısır düşünce yapısı uzun yıllar değişmediği için yontudaki bu anlayış da değişmez. Yontu anlayışı toplumlara göre farklılık gösterdiği gibi dönemlere göre de farklılık göstermiştir.Yazar, ortaçağda yontunun kilise öğretisinin somutlaştırılması, kutsal tarihin anlatılması için yapılmakta olduğunu saptıyor. Ona göre, Gotik yontuların göğe yükselircesine hafiflik duygusu taşımalarını da dönemin dinci anlayışına bağlamak gerekir. Yazar, dönemin yontucuları Michelangelo, Donatello, Berrini gibi isimleri anarken Michelangelo'nun *David* adlı yontusunu çözümler. Ona göre Michelangelo, Rönesans ile Barok arasında bir geçit yeri kabul edilen Maniyerizm'e öncü oldu. Yazar, yontu konusunu Antonio Canova, François Rude ve Rodin gibi sanatçıların bazı eserlerini çözümleyerek noktalıyor.

Mimariye geldikte, Nilüfer Öndin yine tarihselci bakışıyla ilk olarak mimarlığın nasıl göründüğüne değiniyor. Ona göre mimarlık, ilkin insanların barınma ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla önceleri tümüyle işlevsel olan mimarlıkta zamanla işlevsellik yanında ya da işlevsellik yerine, biçimsel güzelliğin önemsenmesi anlayışı egemen oldu. Yazar, mimarinin insan bedeninden esinlenerek ortaya çıktığını söylediği yontu sanatının, ilk kuramcısı olarak da Vitruvius'u gösteriyor. Bu kuramcıya göre mimarlık, sağlamlığı, işlevselliği ve güzelliği olan bir etkinliktir. Özetle söylersek Vitruvius, mimaride üç klasik düzenden söz ediyor: Dor, İon, Korint. Yazarın belirttiğine göre, Rönesans kuramcılarından Francesco di Giorgio da kiliselerin insan vücudunun oranlarına göre ayarlanmasını öneriyor. Yazar, tarih sırasına göre Gotik mimariye değinir. Gotik yapılar adeta yerçekiminin etkisinden kurtulmuş gibidirler, hafiftirler. Gotik yapılar, Hıristiyan dünya görüşünün sanata yansımasıdır. Bu dinsel anlamdan dolayı yapılar ince uzundur, hatlar sivridir. Rönesans'la birlikte sivrilikler yumuşar, formlar kütlesel ifade kazanır, oran, ölçü, denge, simetri anlayışı öne geçer. Ayrıca yapıların genişliği ve yüksekliği arasında denge kurulur. Yukarıda farklı bağlamda da değinildiği gibi, Barok dinsel anlamıyla belirgindir. Bu dönemin mimarisi coşkulu ve dışavurumcu bir görünüm kazanır. Teatral etki yaratsın diye görkeme, gösterişe, süse önem verilir. Yapıdaki girinti ve çıkıntıların sadece dinsel işlevleri vardır. Yazar gerekli örnekleri verdikten sonra Rokokoya kısaca da olsa değiniyor. Ona göre burada Barok'taki coşkulu ve canlı form anlayışı daha da ilerletildi. Yazar, endüstri devriminin mimarlığı ne düzeyde etkilediğine değinerek sözlerini tamamlıyor.

Müzik sanatının kökeninin de, öbür sanatlarda olduğu gibi, nereye dayandığı tartışmalıdır. Nilüfer Öndin de çeşitli kaynaklara dayandırdığı açıklamasında, hayvan seslerinin taklit edilmesiyle, konuşmadan bağımsız olarak şarkı söylenmeye başlanmış olunmasıyla müziğin başlamış olabileceğini söylüyor. Ona göre müziğin sözcük kökeninde Yunan mitolojisindeki, Hesiodos'un eserlerinde de geçen ve esin perileri olarak düşünülen mousa'lar olmalıdır.Yazar müziğe, Pythagorasçılar'ın, Platon'un ve Aristoteles'in verdiği anlamları açıkladıktan sonra Hıristiyanlığın ilk yıllarında müziğin teksesli yapıda olduğunu ve müziğin dinsel sözleri, duaları kolay ezberlemeye yarayan bir araç olarak düşünüldüğünü söylüyor. Bu kilise müziği, ibrani ayinlerinin geleneğiyle de birleşerek ileride Gotik ve Rönesans bestecilerine kaynak olacaktır. Burada müzik kuramcıları da konu edilir. Müzik tarihinden tanıdığımız Boetius (M.S. 475-525) *De Musica* adlı eserinde müziği üçe ayırmıştı: evren müziği, insan müziği, çalgı müziği. Nilüfer Öndin'e göre teksesli müzikten çoksesli müziğe geçişte Gotik müzik köprü oldu ve müziğe de çokses ve süslemeler girdi. Yine bir gelişme de kilise baskısından kaçan sanatçıların saraylara sığınmasıyla oldu. 16. yüzyılda ise sözlü müziğin yanında çalgısal müzik geleneği de oluşmaya başladı. Bu dönemin değişen düşünce ve yaşam biçimine paralel olarak, Rönesans'ın müziğinde insan öne çıktı ve seküler (laik) müzik, müzik yaşamında ağırlığını duyurur oldu. Rönesans'da plastik sanatlar Güney'de, İtalya'da başlarken müzik sanatı Kuzey'de, Fransa, Belçika, Hollanda'da gelişmeye başladı. *Biçim Sorunu*'nda Barok müzikte durgu görüldüğü, 18. yüzyılda ise ton duygusunun öne çıktığı, 20. yüzyılda tondan kaçışların başladığına işaret ediliyor. Bach'ın ölüm tarihiyle (1750) Beethoven'in ölüm tarihi (1827) arasındaki zaman Klasik dönem olarak belirleniyor. Yazara göre Aydınlanma döneminde orta sınıfın doğmasıyla halk kesimleri önem kazandı, ilk kez

çok geniş konser salonlarında halk konserleri yapılmaya başlandı Gluck, Mozart, Haydn, Beethoven gibi önemli müzisyenler bu dönemde yetişti. Klasik'te dışa dönük olan müzik Romantik'te (1830-1900) sanatçının kendini merkez alması biçiminde yapılmaya başlandı. Klasikler Yunan sanatına yönelirken, Romantiklerde Gotik etkili oldu. 20. yüzyıla gelindiğinde başını Schönber'in çektiği kimi besteciler, on iki ton tekniği adını verdikleri atonal müziği etkili kılmaya başladılar. Bu müzikte, amaç ana tonun tonlar üzerindeki egemenliğini ortadan kaldırmaktı. Bilindiği gibi müzik kuramcısı olarak da tanınan Adorno bu anlayış üzerinden bazı siyasi düşünceler geliştirdi.

Şiir, Grekçede "poesis" sözcüğüyle karşılanır. Poesis var olmayan bir şeyin var edilmesi, yaratma, meydana getirme demektir. Yazar, şiiri söz sanatlarını kapsayan bir alan olarak düşündüğünden tiyatro ve edebiyat gibi sanatları da şiir başlığı altında çözümlüyor. Yunan'da şiire de tanrısal bir pay atfedilerek mousa'larla ilgisi kurulurdu. Sayıları dokuz olan bu esin perilerinden Kalliope'nin esiniyle şairlerin şiirlerini yazdıklarına inanılırdı. Bu yüzden de ozanların, bilinçle şiir yazmadıklarını ileri sürenler de oluyordu. Bu esinlenme ile birlikte şiirin belli bir eğitimi gerektirdiğini söyleyenler de oldu. Platon bunlardan biriydi. Dönemin ünlü komedi yazarı Aristophanes de "*okulda öğretmenler vardır, yaşamda ise şairler*" (S. 167) diyerek şairin olumlu yanına parmak basıyordu. Öndin, edebiyat (şiir) türlerinde epik olanı, lirik olanı, dramatik olanı ayrıntılı olarak analiz ediyor. Dramatik şiir türlerinden trajedinin ve komedinin tarihsel köklerine iniyor. Anlatıldığına göre trajedi, keçi anlamına gelen "tragos" ile türkü anlamına gelen "oidie" sözcüklerinin birlikteliğinden ortaya çıktı; bu sözcükler birleşince "keçilerin türküsü" anlamı çıkmaktadır. Önceleri Dionisyos şenliklerinde koro, doğa güçlerini temsil eden keçi postuna giriyor, müzik ve dans eşliğinde şiirler söylüyordu. Öndin'in yazdığına göre trajedi, insanın içsel gerçekliğinin yansıtılmak istenmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Trajedideki değişmelere de kısaca değinen yazar, düşünce yapısının değişmesinin, bireyin önem kazanmasının trajediye de yansıdığını belirtir. Thespis, koronun karşısına ilk aktörü çıkardı. Aiskhilos'un ikinci, Sofhokles'in üçüncü aktörü çıkarması önemli gelişmeler olarak devam etti. Yazar, dramatik şiir türlerinden komediyi de sözcük kökünü irdeleyerek açıklıyor. Gülünç olanı ele almasıyla önemli olan komedinin en önemli temsilcisi *Kuşlar, Bulutlar, Yaban Arıları* gibi eserleriyle Aristophanes olmuştur. Yazar, Yunan ve Roma komedi anlayışlarında farklar olduğuna da değiniyor. Ona göre Yunan komedisi kaba mizah iken, Roma komedisi incelmiş bir yapı kazanmıştır. İnce mizah Roma'nın önemli yazarı Terentius'da oldukça belirgindir. Yazar, Virgillius'un ve Horatius'un katkılarına da değindikten sonra ortaçağa geçiyor, Dante'nin "*İlâhi Komedya*"sı, dönemin genel anlayışına uygun olarak dinsel ve dindışı ögeleri barındırması açısından, özgün bir eser olarak ortaya konuyor. Rönesans'la birlikte edebi etkinlikler de çeşitlenmeye başlıyor. Hayal gücünün ve akılcı yaklaşımın Rönesans'daki en büyük temsilcisi, İngiliz sanatçısı Shakespeare olmuştur. Rönesans'ın ardından gelen klasik kültür, Fransız tiyatro yazarlarını getirdi. Kahramanlık ve kendini halka adamak üzerine kurduğu trajedilerle Corneille, insanın derinliklerine inen Racine önemli yazarlar oldular. Moliére ise Shakespeare'in açtığı yolda komediyi doruğa ulaştırdı. Klasiklik 18. yüzyıl boyunca etkisini sürdürürken, 19. yüzyılda ise Romantik anlayış yaşamda kendini duyurur. Romantiklik için akla değil, yüreğe seslenmek esastır.

Biçim Sorunu, kültürün çok önemli iki alanı olan felsefe ve sanat arasındaki ilişkinin, başlangıçtan 20. yüzyıla kadar olan dönemde ne denli bir paralellik taşıdıklarını göstermesi açısından özgün bir çalışma olarak görülmelidir. Çalışma geniş konuları ve geniş bir coğrafyayı içine almakla birlikte dağılmıyor. Dönemden döneme geçerken, bir düşünce tarzından yeni düşünce biçimine sıçrarken kopuş noktalarına, bağlantılara, hamlelere vurgu yapılıyor. Nilüfer Öndin böylece çalışmasını klasik anlamda bir felsefe tarihi ve sanat tarihi çalışması düzeyine götürmüyor, biçim sorununu varlık, bilgi ve sanat felsefesi açısından ele almanın sınırlarını aşmıyor. Tüm kitap boyunca "doldurma" bilgilerden uzak durulmuş, "sıkıştırılmış" bilgi sunumu yolu izlenmiştir. Yazımızın bir kitap tanıtım yazısının sınırlarını zorlamasının nedeni de bu bilgideki sıklıktır. Kitabın sonunda çok geniş bir kaynakça dikkat çekiyor. Bu kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan bir çalışmanın bilgi yükünün, çok yoğun olacağı açıktır. Bu bilgi yoğunluğu, eseri "kolay" bir çalışma olmaktan uzak tutmaktadır. Buna anlatım yöntemi ve dil de eklendiğinden ortaya "zor" bir çalışma konmuştur. Kapsamı bakımından eser, sadece felsefe ve sanat meraklılarının başvuru kitabı olmaktan çıkmış, kültürün en genel ve temel sorunlarıyla ilgilenen herkesin hesaplaşmak durumunda olduğu bir temel yapıt niteliği kazanmıştır.

*Nilüfer Öndin, *Biçim Sorunu (Varlıkta, Bilgide, Sanatta)*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.

İsmet Alıcı
Farenin Ölüm Baladı (Şiir)
İnsancıl Yayınları
Fiyat: 3.000.000 TL.

SET

Ali DOĞAN

Herkesin herkesle *"uyumlu ol"* çağrısı yaptığı uyumsuzluklar dünyasında yaşıyoruz. Yaşam bir çelişkiler yumağı olarak ilmik ilmik örüyor insanı. İnsan dendiğinde umuduyla, aşkıyla, alışkanlık ve yaşam biçimiyle farklılıklar oluşturan, doğanın en karmaşık organizması geliyor aklıma. İnsan ne çekiyorsa kendi türünden çekiyor. Kendi doyumunu sağlayan insan, kendi dışındakilere öğütler, setler bir adım daha ileri giderek, yasaklar koymaya çalışıyor. Gerilmekte olan bir yay misalidir insan. İki uç arasında gerilerek biçimlendirilmeye çalışılıyor. Bir uçta iyilikler, güzellikler, bir uçta kötülükler, çirkinlikler. Kendi kendisine dayattığı değer yargılarının mihverinden geçerken ne çok yaralar alıyor insan. Bu kederli yaşantıdan edindiği deneyler sonucu, bir takım disiplinler oluşturmaya çalışıyor. Bu disiplinler her kültürde yankısını farklı bulmakta.

Kültür dediğimiz olgu, bu biçimlendirme esnasında kökleşmeye başlıyor.

İhanet, kıskançlık, rüşvet, yalan, idealistlik, kendini beğenmişlik vs. yaşamın her alanından bu örnekler çoğaltılabilir. Bu olguları yaşamamış bir insanı nasıl yönlendireceksiniz ve geliştireceksiniz.

"Aman yapma kötüye çıkar sonra adın", *"Günahtır"*, *"Ayıptır"*, *"Yanlıştır"* denilir. Tüm bunları yapmaktan yanayım. Neden ben bunları yaşayıp da gereken dersleri çıkarmayayım. *"Bizler yaşayıp gördük. Yaptıklarımızdan dersler çıkardık. Yaptıklarımız yanlışmış"* denip bir daha bunun yapılmaması gerektiği üzerine fikir beyan edilir. Yaşadığımız her pratik, doğru sonucu bulmada bir adımdır. Bu pratikten gereken dersler çıkartılarak, yanlışlıklar ayıklanarak ilerleme kaydedilir. Tüm ilerlemeler bir pratiğin sonucudur. Bu ilerleme içerisinde insan doğanın en karmaşık varlığı olarak özel bir yer tutar. Kapitalizm ideolojik, kültürel ve siyasi olarak insanlık üzerindeki kuşatmasını azgınca sürdürüyor. Emeğine ve kendisine yabancılaşmış durumda insan. Yaşamın gözeneklerinden içeri sızmaya çalışan genç bir insanı düşünün. Bir yağmur damlası gibi. Toprağın bağrına düştüğü zaman yeraltında milyonlarca sızıntıyla birleşip boşanır bir kaynaktan. Zenginliklerin fışkırdığı bir kaynaktır bu. Artık coşkunlaşma zamanıdır, derelerden ırmaklara, ırmaklardan okyanuslara. Bir de direkt okyanusa düşen bir yağmur damlasını düşünün. İkisinin buluştuğu yer aynıdır. Fakat gelişim süreçleri bir değildir. İnsan doğruyu bulmak için giriştiği eylemlerde mutlaka hatalar, yanlışlıklar ve aykırılıklarda bulunacaktır. Bu onun doğal gelişim seyridir. Bunları yapmış diye bir tarafa atılmamalıdır insan. *"Şunu"*, *"Bunu"* yapma dememiz, yaşam pratiği içerisinde bazen karşıtlık bulmaz. Her şey karşıtıyla birlikte vardır, varolmaya devam etmiyor mu? İnsanı tanımaya anlamaya çalışırken, bir bütün olarak hareket etmemiz gerekmezmiş gibi, neden set çekiliyor, sınırlandırılıyor insan?

Kime göre *"ayıp"*, kime göre *"günah"*tır yaşanılanlar. Hiçbir şey mutlak değildir. İnsanı yaşamadığı olgulardan uzak tutmakla, insanı anlamayıp, sınırlandırmış olmaz mıyız? Ki insan yaşamadığı, denemediği hiçbir şeyi derinlemesine kavrayamaz. Olsa olsa olgusal, yüzeysel bilinç durumunda kalır. Çünkü ona şer olarak gösterilenleri birebir yaşamamıştır, tatmamıştır.

Bu değer yargılarını yaşamış olanla yaşamamış olan arasındaki, yaşam karşısındaki duruş farklılıklar gösterir. Birisi derinlemesine kavrarken yaşamı diğeri yüzeysel olarak algılar.

Önce insanı anlamaktan yanayım.

YILDIZ

Yumma gözlerini
Aç bak önüne
Kıvrılan yollarda
Tut sevdalının
Elini...
Adım adım
varacaksın
düşlerindeki yıldıza...

Medet TURAN

Öykü

"EVLENİYORUZ, MUTLUYUZ"

Eylem CAN

Yine bir pazar sabahı.

Pazar sabahlarına gözlerimi açmaktan nefret ediyorum. Haftanın diğer günleri yok sanki. Çalışanların iple çektiği tatil günü değil mi pazar? Bense muhasebe bürosundaki iğrenç işimi yeğliyorum evde olmaya, tatile. Patronunun, *"Handan hanım bu kadar çok okuyup da gözlerini yormayın."* dediğini duyduğum öğle tatillerine benziyor pazarları. Günde en az dokuz saatimi, bilgisayar başında gözlerimi köreltme karşılığında ödediği para için kullanan kendisi değilmiş gibi. Beni düşünme pozlarında. Takındığı o ifade yok mu, çıldırtıyor beni. Sadece onun işini yapmamı istiyor. Kimseye zevk alacağı iş için para vermezler herhalde. Ama iş başka, ev başka. Burada bulunma zorunluluğum var mı peki... Hiç çıkmasam mı acaba yataktan? Kendimi güzel rüyalarımın kollarına mı bıraksam? Neden kaçıyorsun? Neden kaçtığını biliyor musun? Yoksa neden kaçman gerektiğini bilmenin korkusu mu bu? Rüyalara sığınarak nereye kadar kaçabileceğini sanıyorsun? Eninde sonunda uyanmak zorundasın. Kalk ve gerçekliğinle yüzleş...

Hem bu gürültüyle nasıl uyunur? Dayanamıyorum bu gürültüye. Çığlık atarak fırlasam yataktan, çığlık atarak sokağa kaçsam anlar mı acaba bana verdiği rahatsızlığı? *"Playboylarımızı Safariye çıktı... Uludağ'da hangi maralın peşine düştüler az sonraaa..."* Bu gürültüyle uyuyabilmemin olanağı yok. Melihhh, kapat şu televizyonu. Kapat artık. Bana tecavüz ettiğinin farkında mısın? Beynime tecavüz ettiğinin. Tabii ki farkındasın. Sen sadece sahip olduklarından beni ayırmadığın için rahatsızlık verebileceğini düşünmüyorsun. Ha televizyonun kumandası, hakimiyet simgesi, ha Handan, hakimiyet nesnesi. Çok öncelerinde anlamalıydım bu işin dönüşeceği hali. *"Bu kitabın mülkiyeti bana aittir."* yazdığın kitaplara bakarak. Nasıl da kaçmış o sıralarda gözümden ayrıntılar...

O masaya oturup *"Evet"* dediğim an mı tutsaklaştım? Beni sevdiğini ilk söylediğinde ağlayarak kollarımı boynuna doladığımda mı? Bu mahkumiyet ne zaman başladı? Şartlı tahliye var mı? *"Bir daha aynı hatayı yapmayacağım."* desem bırakırlar mı beni? Katiller bile aftan yararlanabiliyor. Ben niye yararlanamayayım? Hayır, ben de katilim aslında. Hadi bir hata yapıp bu adamla evlendim ki hafifletici sebepler bulunabilir buna. Olayı önceden planlamamıştım. Kasti değildi. Saflığımla geldi. Sevgi, aşk... Birlikte yaşamakla evlilik arasında ne fark olabilir ki dedim. Atılacak imza bir formalitenin yerine getirilmesi değil miydi? Birbirini seven, tam deyimi neydi... Tamam buldum. Sevişerek evlenenlerin, nasıl da silmişim belleğimden bu kelimeyi, evliliği başka olur demiştim. Anne babalarımız gibi olmayacağız biz. Neden? İkimiz de üniversitede okuyoruz, işimiz, ekonomik özgürlüğümüz olacak. Aynı yöne bakıyoruz. Beklentilerimiz benziyor. Akşam işten dönünce yemeği beraber hazırlayacağız. Bulaşıkları yıkayıp çalışma masamıza geçip karşılıklı oturacağız. Müzik, odamızı dolduracak. Saatler süren çalışmalarımızı yeni bir şey öğrenen çocuğun sevinç sesi kesecek. Nerde o Melih? Hep bir gün geri gelecek umuduyla yolunu gözlediğin Melih nerde? Beklentilerimiz ne zaman değişti? Tanıyamadığım bu adam ne zaman Melih'le yer değiştirdi. Kabul et artık Handan, o geri gelmeyecek...

Hem üstelik birlikte yaşamayı aileme nasıl kabul ettirebilirdim? Bu toplumda bunu nasıl başarabilirdim? Benim mücadele alanım bu olmamalıydı. Evlilik sorunu da büyük sorun içinde çözülmesi gereken sorunlardan değil miydi? Ah Handan, ah... Hep bir sihirli değnek bekledin değil mi? İşte benim yol arkadaşım diyerek öptüğün adam... Bir kurbağa çıktı... Yüzüğümü kendim seçtim. Celladın işini kolaylaştırıp yağlı kayışı boynuma kendi elerimle geçirdim. Peki cevap ver. Pınar'ı neden doğurdun? Neden cinayet işledin? Kız henüz sekiz yaşında ama gözlerinde pırıltı yok. Çocukluk kapısını sanki hiç çalmamış. Onun bu hale gelmesinden ben sorumluyum. Evet kabul ediyorum. Ben sorumluyum. Nefes almasına izin vermenin yaşatmak olduğunu sandım. Doğurduğum gün öldürdüm onu... Pişmanım hakim bey.

En iyisi yataktan kalkmak. Kalkıp olağan işleyişin bir ucundan tutmak. Biraz daha yatakta kalırsam gidip onu boğabilirim... Evet, en iyisi biraz temizlik yapmak. Ne çok işi var bu evin. Onu temizledikçe ben kirleniyorum. Kim için yapılıyor bu temizlik? Kendim için olmadığı kesin. Peki onun için mi? Yaptıklarımın farkında bile değil. Geldiğinde

hep masa hazır. Onu şaşırtacak hiçbir şey yok. Bir gün masadaki her şeyi kafasına geçirsem, sonra da gülerek, *"Yemek nasıl olmuş hayatım? Salatanın sosu sevdiğin gibi miydi?"* desem ne olur o zaman? Beni akıl hastanesine yatırmakta hiçbir güçlükle karşılaşmaz herhalde. Bu evin akıl hastanesinden farkı nedir? Sadece gardiyanlar görünmezlik suyundan içmişler. Orada olduklarını biliyorum ama göremiyorum. Ne kadar da emin oturduğu koltukta kendisinden. *"Benim için deliriyor karım."* Senin için delirmiyorum. Senin yüzünden deliyorum. Ama sen aradaki farkı anlayamazsın...

Yoruldum artık anlamıyor musun? Bana bakmıyor, beni görmüyorsun. Dur bir dakika orada Handan. Farkında olmasını neden bekliyorum? Bırak da gideyim artık. Bırakmasa gidemeyecek miyim? Beni burada tutan ne var? Bir çıkmaz bu. Bir kriz. Zincirimden başka kaybedecek bir şeyim var mı? Birbirimizi tükettik. Sen belki de tükenmek üzereydin. Ben belki de sığındığın son kaleydim. Ben tükendim artık. Doymadın mı? Hiç doyar mısın? Daha ne yapmam gerekiyor anlaman için? Beni anlaman gerekli mi? Hiç konuşmuyoruz. Yok, yok. Haksızlık etmeyelim sana da bu kadar *"Merhaba... Günaydın... Paran var mı? Akşam Ahmetler gelecek hazırlık yap..."* Kaç kelimeden oluşuyor sözlüğün. Bu monoloğa sen konuşmak mı diyorsun? Zaten yakında konuştuğun bir iki kelimeyi de bırakıp hırlamaya başlayacaksın... Gözlerimi kapatıp rengini sorsam vereceğin cevap için kaç saat düşünmen gerekiyor? Daha cevabı verebileceğinden de şüpheliyim. Neden buradasın? Ben gitmek istiyorum. Kalmak isteyişindeki bu anlamsız ısrar niye? Yılların senden aldığı intikamla yüzleşmekten mi korkuyorsun? Saçların beyazlamaya başladı. Her akşam arkadaşlarınla içerek oluşturduğun o kocaman, iğrenç göbeğin tüm birikimin. Evet, kim bakar artık sana. Hangi kadın seninle birlikte olmak ister? Yakışıklı değilsin artık. Komik değilsin. Bilgi desen, yıllardır hazırdan yiyerek onu da bitirdi. Giderek hiçbir şeye dönüşüyor, beni de hiçbir şey çukuruna çekmek istiyorsun. Ben bu oyundan sıkıldım. Çocukken oynadığımız evcilik oyunları gibi olacak sanmıştım. Yanıldım. Özür diliyorum. Bu oyundaki figüranlık bitsin artık. Başka bir oyunda başrol oyuncusu olmak istiyorum...

Kahverengi, kadife perdeler henüz açılmamış. Perdeler sanki güneşe set çekmek için oraya asılmışlar. Güneşe, aydınlığa bile dayanamıyorsun artık değil mi? Hemen yüzünü buruşturdun işte. Perdelerle giriştiğim savaşı kolaylıkla kazandım. Keşke seninle, karanlığınla girdiğim savaşı da bu kadar kolay kazanabilsem. Dışarıda hava ne kadar güzel. Ne güzel yağıyor yağmur. Yağmurla güneşin dansına katılmak istiyorum. Doğa capcanlı dışarıda. Bizse bu evin içine tıkılmış üç kişiyiz. Doğrulduğu zaman ölen, can çekişen ve öldüğünün farkına varamayan üç kişi...

"Günaydın" demek hâlâ buradasın. Hâlâ gitmemekte ısrarlısın. Günün aydınlandığından haberin varmış gibi davranmayı kes. Senin artıkhiçbir şeyden haberin yok. Karanlık bir çukurdasın. Günaydınıma cevap yine geç geldi. Algılama süren malakların algılama süresiyle eşit. Ama hayvanlar ekolojik sistemi dengeliyor. Melih bey, cevap versenize sizin işiniz nedir bu dünyada? Oksijen tüketimi dışında ne yapıyorsunuz? Merak ediyorum varlığınız anlamını...

Handan: *Ben alışverişe gidiyorum.*

Melih: *Görmüyor musun televizyon seyrediyorum. Önümde dikilip durmayı kesecek misin? Bak senin yüzünden Aydan'ın kimle beraber olduğunu göremedim işte. İşin yoksa şimdi programın tekrarını bekle. Hiç düşünemiyorsun değil mi böyle ufak şeyleri. İlla ki seni uyarmam gerekiyor. Sınırlarını, özgürlük alanımı öğrenemeyeceksin değil mi?*

Özgürlük alanıymış. Sevsinler senin alanını. Bırak artık bu kelimelerle konuşmayı. Sencileyin solcu olmak modayken solcu olup okulu bittiği zaman köşeyi nasıl dönerim düşüncesiyle hareket edenlerden korkmak gerekir. Köşeyi dönme işine *"ailemiz için"* kılıfını giydirenlerdin... Özgürlük alanıymış... Sınırlarmış... Mış, mış, mış. Hangi özgürlükten söz ediyorsun sen? Televizyon seyretme özgürlüğü! Sanki yaptığın başka bir iş var. Eve girdiğinde yaptığın ikinci veya üçüncü iş televizyonu açmak değil sanki. Sessizliğe dayanamıyorsun değil mi? İnsana dayanamıyorsun...

Melih: *Yine daldın gittin Handan. Görüntüyü kaçırttın artık. Ne söyleyeceksen söyle.*

Handan: *Alışverişe gidiyorum dedim.*

Melih: *Bu muydu derdin? Ben de önemli bir şey var sanmıştım... Yağmur yağıyor. Şemsiyeni al... Ha, nerdeyse unutuyordum çift bıçaklı jilete ihtiyacım var. Akşama Nurilerle buluşacağım. Hayyam'a gidip bir iki tek atacağız. Nuri oğlunu evlendiriyormuş haftaya... Ha, ne diyordum? Şeyi unutma işte. Çift bıçaklıyı. Sakın unutma...*

Nasıl unuturum? Hayatımın her iki yanı da keskin bir bıçak üstünde ayaklarımı kanata kanata yürümekle geçmişken nasıl unuturum... Nuri oğlunu evlendireccekmiş. İçmek için bahaneye mi ihtiyacın var... Neden anlatıyorsun ki? Bana ne Evlilik AŞ'ye katılacak yeni çiftten. Sanki bizden farklı bir şey yapacaklar. Düğün davetiyesi, düğün salonu, yenmeyecek pasta, dinlenmeyecek müzik, takılmayacak takılar, kiralanacak süslenmiş bir araba, arabanın arka camına üzerinde isimleri yazan kalpler, plakanın üstüne *"evleniyoruz mutluyuz"* yazısı, ölüm fermanı... İçimden geçenleri bilmek bile iste-

mezsin. Seninle evlendikten sonra mutluluk beni terk etti... Üstelik sana ne yağmurla aramdaki ilişkiden. Yağmurla arama bir şeyin girmesini istemiyorum ki... Yağmurdan ancak sizler korkarsınız. Bir iki damlayla karşılaşınca kaçışmaya başlarsınız saçakların altına. Boğazına kadar çamura batmışken, sen kalk üstüne sıçrayacak çamurdan sakınmaya çalış...

Melih: *Duydun mu dediklerimi?*

Handan: *Duydum. Görüşürüz.*

Görüşürüzmüş. Ne kadar kolay yalan söyleyebildiğime ben bile şaşıyorum. Öleceğimi bilsem, ilacımın senin elinde olduğunu bilsem bile seninle görüşmek istemiyorum. Bu anlamsız oyunu neden sürdürüyorum? Çıkıp gitsem ve dönmesem ne olur ki? Gazeteye ilan verirsin herhalde. *"On beş gün önce evimizden alışveriş yapmak için çıkan sevgili karım bir daha evimize dönmemiştir. Kendisini görenlerin, nerede olduğunu bilenlerin insanlık adına..."* Ne yapabilirsin ki başka? Zavallı, acı çeken kocayı oynamak dışında. Pek de seversin dram oyuncusu olmayı. Gözlerini devire devire, kaşlarını hafifçe alnına doğru kaldırarak, ağlamaklı bir halde *"Tanrım ne suçum vardı benim"* cümlesini anlamsız yüzüne oturtarak, çevrendekilerden medet umarak, avuntuyu rakı kadehinde arayan, anlaşılamayan kocayı oynamayı ne de seversin. İşte sana hayatının rolünü veriyorum. Terk edilen kocanın dramını oynama şansını. Altın Portakal'ı alma şansını...

Hem bir dakika iş yerinde çalışan temizlikçi Fatma hanımdan daha mı cesaretsizim ben? Ne demişti dün kadıncağız utana sıkıla...

- Handan hanım... Bir isteğim olacaktı sizden.

- Buyur Fatma hanım.

- Söze nerden başlasam bilemiyorum...

- İstediğin gibi konuşabilirsin Fatma hanım. Kaç yıldır birlikte çalışıyoruz burada. Çekinmene gerek yok. Hem ayakta durma. Otursana şuraya.

Dayanamadım... bir hafta önce terk ettim... çocukları da alıp... hadi ben neyse... alıştım artık dayağa köteğe... ama bebeler... onların da benim yaşadıklarımı...

- Evden mi ayrıldın? Nerede kalıyorsun şimdi?

- Bibimgilde kalıyorum şimdilik... sonra emmioğluna gidecem... kalacak yer problem değil gayrı... dört biz, altı da bibimgiller... daha çok paraya ihtiyacım var... hani diyorum ki tanıdıklarınızın temizlikçiye falan ihtiyacı varsa... beni söyler miydiniz Handan hanım? Yük olmak istemiyorum kimseye...

Bizde dayak kötek yok tamam da bu manevi işkenceye dayalı beraberliği neden sürdürüyorum? Bu kadar rahatsızken neden devam ediyorum. Fatma kadar da mı olamayacağım? Düşünüp düşünüp hiçbir yere vardıramıyorum düşüncelerimi. Eylemim yok benim. Eylemim olmayınca da düşüncelerimin bir anlamı kalmıyor. Alışmak herhalde tam olarak yaşadığım. Bu eve, didişmelere, yatağın solunda yatmaya, eve gelip hazırlık yapmaya, bu iletişimsizliğe, eski Melih'i beklemeye... alışmak. Evet Handan, sence de uyanma zamanı gelmedi mi artık?

Birkaç dakika sonra dışarıda olacağım. Tanımadığım, belki de hiç tanıyamayacağım insanlar arasına karışacağım... Belki bu sefer evden çıkışım yeni bir güne merhaba demek olur. Belki de seni görmediğim pazarları sevmeye başlayabilirim... Kapım çalınır ve mutluluk bunca özlemden sonra bana yeniden gülümser...

Kar Suyu

Buzdan dünya
Sana benden
İlkbahar kalsın
Karlar içinde açan

Ovalar böyle yitip giderken bozkıra
Karlar kaskatı kesilse dağ başlarında
Dereler kurusa
Çağlayanlar sussa
Su olurum
Susamam kendimi

Seni söylerim
Heraklitin güneşi altında
Soyununca ateşe
Çözülür elma ağaçları
Pembe çiçeklere

Gülhan DİKME

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

3 Haziran Salı

Geçen hafta yabansı bir durumla karşılaştım. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden aradılar. İstanbul'un fethinin 550. yılı kutlanacakmış. Beni de çağırıyorlar.

Şaşırdım.

Ben, ünlü, tanınmış bir yazar değilim. *"Vay be Gündoğdu'yu çağırmışlar, gidelim hem şu adamı görürüz"* denebilecek kadar, çekici, albenili de değilim.

Neden çağırdılar acaba beni... İstanbul'un fethinin 550. yılı kutlanacak ya, 550 yazar-şair çağırmışlar. Herhalde sayıyı tutturamadılar, belki 549'da kaldılar, *"Hadi, bir yazar daha bulalım"* dediler. Kimin aklına geldiysem, *"tamam, ben buldum. Gündoğdu diye bir yazar var, onu da çağırırsak 550'yi buluruz"* demiş ola.

İyi ama, bu çağrıda sorunlar var. Hadi ortalamasını alayım, 30 yıldır yazı işindeyim ben. Sen, otuz yıl, *"halini-hatırını"* sormadığın bir yazarı, *"Hadi, seni de kutlamalara çağırıyorum"* dersen, bu, bir üstten bakma sayılmaz mı.

Bu çağrı, bana saygılı gelmedi.

Tabii başka sorunlar da var.

Ben o toplantıda n'apacağım. Konuşacak mıyım. Konuşursam bu "fetih" işini anlamadığımı söylemem gerekecek. Kutlamalar insani olmalı, kültüre katkı olmalı.

İnsanlığın bir döneminde kalmış, vurdulu kırdılı "fetihler" belleklerden silinmeli.

Bütün bunların ötesinde kalabalıklara fazla dayanamam, sıkılırım... Neyse işte İstanbul'un "fethi" kutlamalarına gitmedim.

Dün gazetelerde okudum. Lale Müldür *Konstantinopolis'e Uyanmak* adlı şiirini okurken kimi katılımcılar alkışlarla protesto etmiş, Lale Müldür'ü. Lale Müldür de *"Sıkıldınız mı, şiirim uzun olduğu için mi alkışlıyorsunuz"* diye sorunca *"Evet"* demişler. Lale Müldür bunun üstüne *"Siz bir sıfırsınız"* demiş, törenden ayrılmış.

Şaşırmadım, bir şaire yapılan bu saygısızlığa "Fetih Kültürü" şiir istemez, davul zurna ister.

Lale Müldür'ün ağır bir hastalık geçirdiğini duymuştum. Gülhane'ye gittiğine göre iyileşmiş. Buna sevindim.

Lale Müldür'ün şiirini yeğlemem. Ama çağrılı şaire yapılan bu saygısızlık son derece yanlış.

İyi olmuş gitmediğim. Yoksa orası karışırdı. Bizans ordusuna benzetirdim şairi protesto edenleri.

4 Haziran Çarşamba

Yazık... çok yazık.

Dün 16.30 sularında Ercan Arıklı ölmüş. Arıklı'nın ölümü şöyle olmuş. Mecidiyeköy'de karşıdan karşıya geçerken, bir halk otobüsü, Arıklı'ya çarpmış, 6 metre sürüklemiş. Böylece yayıncı Erkan Arıklı ölmüş.

Arıklı'yı öldüren sürücüye bir şey olur mu. Önce tutuklanır, birkaç ay sonra salıverilir.

Neden böyleyiz biz. Neden doğru dürüst arabayı süremeyiz. Yolcu kapmak için kocaman otobüslerle yarışırız. Arabamızı neden ille de evimize en yere, mümkünse kapımızın önüne bırakmak isteriz.

Yıllar öcne, belki 25 yıl önce, yine trafik yasası hazırlanıyordu. *Politika* gazetesinde *Bizim Kültür, Bizim Trafik* adlı bir yazı yayınladım. Bu yazıda şunu söylüyordum. Bizim kültürümüz, yaşama biçimimiz kır kültürüdür. Biz kentler kurmayız, büyük köyler kurarız.

Biz kentlerde kır kültürüyle yaşarız. Biz motorlu araçları da at arabası gibi kullanırız. Kırmızı ışık bizim için güzel bir renktir, tehlike işareti değildir.

İşte aradan yıllar geçti, trafiğimiz düzelmedi. Düzelmez de. İşlerin yasayla düzeleceği "bilgisi" de kır kültürüne dayanır.

Durmadan yasa yaparız. Ama kesinlikle o yasaları uygulamayız.

Sonra n'olur. Ellerini, doğal gereksinmeleri dışında kullanmayan sürücü, yıllarca kendine emek vermiş bir insanı, bir yolcu kapmak için katleder.

İnsanlaşmanın temel organı el, hiçbir gün bir kitap sayfasını açmak için kullanılmamıştır. *"Bu elin eğitilmesi gerekir."* dersen, bu elin alkışlarıyla ayakta duranlar hemen ayağa kalkar, *"Toplum mühendisliği yapma. Jakobenliği bırak."*

Yazık... çok yazık.

5 Haziran Perşembe

Dün, güzel bir iş yaptık. *Orhan Kemal Müzesi*'ne gittik bir küme arkadaşla. Durup dururken gitmiş değiliz müzeye. Orhan Kemal'in *Kanlı Topraklar* adlı eserini irdelemeye başlayacağız. İrdelemeye başlamadan önce hem müze gezilsin hem de müzenin önünde fotoğraf çektirelim dedik.

Dün bunu yaptık.

Fotoğraf çekiminden sonra müze gezildi. Berrin Taş'la ben, daha önce gezmiştik müzeyi. Arkadaşlar müzedeyken, biz ikimiz, *İkbal Kahvesi*'nde çay içtik.

Şu sıra iki eser inceleniyor *İnsancıl Atölyesi*'nde. Biri yeni başladı. Orhan Kemal'in *Kanlı Toprakları*'ı, ikincisi Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün*'ü.

Kanlı Düğün'den sonra Orhan İyiler'in *Bir Gün Bile Yaşamak* adlı eseri ele alınacak.

Roman çalışmaları şöyle oluyor. Eser, katılımcının sayısına göre bölümlere ayrılıyor. Sunum yapmak için katılımcı kendi bölümünden sorumlu. Ama herkes her bölümden sorumlu.

Katılımcı sorumlu olduğu bölümü sunuyor. Daha sonra tartışma başlıyor. Şurası eksik deniyor, burası fazla deniyor, şurası önemli deniyor. Bölümü sunan, ya bunları benimsiyor, ya da sunumunu savunuyor.

Eskiden tam bir anlaşma aranıyordu. Şimdi bunu kaldırdık. Yoruma katılmayan, ikna olmayan olursa değerlendirmede belirtilecek.

Bu çalışmalar güzel oluyor. Daha önce Tolstoy'un *Diriliş*'i, Gogol'un *Ölü Canlar*'ı böyle değerlendirildi. Bu değerlendirmeler *İnsancıl*'da yayınlandı.

Bir roman nasıl okunur, nasıl değerlendirilir, romana hakkı nasıl verilir, bunu gösteriyoruz.

6 Haziran Cuma

Şimdi ben şöyle desem, *"Kimsenin kimseyi sömürmediği özgür, demokrat, yabancılaşmanın kırıldığı bir dünya istiyorum."*

Buna Tüsiad da, Musiad da, hemen herkes *"Evet, bu görüşe katılıyorum. Ben de böyle bir dünya istiyorum."* der.

Böyle bir girişe neden gerek duydum. *Milli Gazete*'de okudum. Solcuların da içinde olduğu bir topluluk, Suriye'nin başkenti Şam'da *Doğu Konferansı deklarasyonu* yayınlamış. Mehmet Bekaroğlu şöyle diyor gazetede, *"Irak'a bombaların yağdığı günlerde Nihat Genç'le birlikte 'Biraz da bölgemize, kendi coğrafyamıza bakalım' başlığı ile yaptığımız çağrı ile başlayan Ankara Buluşmaları sonunda* ***Asya-Afrika Dayanışma Konferansı (Doğu Konferansı)*** *adı ile platforma dönüştü. Platformun amacı küresel kuşatma ve işgallere karşı direnişin kültürel cephesini oluşturmak üzere, bölge ülkeleri aydınları arasında ortak etkinlikler düzenlemek olarak tesbit edildi. Geçtiğimiz günlerde (29 Mayıs-1 Haziran arası) platform, farklı dünya görüşleri ve siyaset tercihleri olan 32 Türkiyeli aydın*'dan oluşuyor.

Burda önemli nokta, farklı dünya görüşleri. Şimdi bu farkı görelim. Oluşturulan toplulukta islamcılar da var.

İslamcılar ne istiyor Türkiye'de. İslami kurallara dayanan bir devlet. Bunun ilk aşamada olamayacağı görüldü.

Peki, bu ülküyü bıraktılar mı. Hayır. Şimdi n'apabilirlerse onu yapacaklar, ama islami kurallara dayalı devlet ülküsünü bırakmadan, adım adım bu ülküye ulaşmak için mücadele edecekler. Bu mücadele sürecinde son derece hoşgörülü davranacaklar, toplumu germeyecekler, yavaş yavaş ülkülerine doğru yürüyecekler.

Bunu, ben söylemiyorum. Herhangi bir islami gazeteyi alın, bunun son derece açık-seçik söylendiğini görürsünüz.

Peki, bu devlet nasıl bir devlet olacak. Her şeyden önce bu devlette Darwin yasaklanacak. Bu devlette evrenbilim değişecek. Evrenle ilgili tanrının yasaları öğretilecek.

Bu devlette kadın kapanacak. Çünkü onlar kadının özgür olabilmesi için kapanması gerektiğini düşünüyorlar.

Tabii yurttaşlık yasası, ceza yasası, anayasa değişecek. Bunların hepsi kuran, sünnet ne diyorsa, islami ilkelere göre yeniden düzenlenecek.

Buna şaşırıyor muyum. Hayır. Ciddi bir müslüman İslam devleti ülküsü için mücadele etmelidir.

Beni şaşırtan, bu mücadelede solcuların yer alması.

10 Haziran Pazartesi

"Demokrasi" için islamcılarla birlikte mücadele eden solcular, acaba Sami Hocaoğlu'nu okuyorlar mı. Sami Hocaoğlu bugün *Yeni Şafak*'ta şöyle diyor, *"İslamın öngördüğü imanda, Allah'ın müdahil olmadığı bir alan düşüncesine yer yoktur. Bu, Kur'an ifadesiyle "şirk"tir Allah, hayata müdahildir."*

İslamcı böyle bir devlet için mücadele ediyor. Demokrasi, islamcı için yasama biçimi değil. Demokrası bir araç.

Bugün *Radikal*'de Emir Tahiri'nin bir yazısı var. Emir Tahiri, islamcılığın Batı'dan geldiğini söylüyor. Bakın ne diyor, *"İslam, Arap Yarımadası'nda doğmuş ve gelişmişken Batı'dan geldiği düşüncesi tezatmış gibi görünüyor, ancak dinin siyasi bir ideolojiye dönüştürülmesi Batılı bir fikir olarak görülmekte / İslamcılar Müslümanların çoğunun 'gerçek müslüman' olmadıklarına ve oluşumlarını devrim çizgisi içinde yeniden tasarlamaları gerektiğine inanır. Diğer faşist fikirler gibi bu da bireyin değerini sıfıra indirirken ümmeti merkeze koyar. Humeyni, Kutup ve Mevdudi gibi islamcılığın en fazla bilinen teorisyenleri, bazen dolaysız, bazen de dolaylı olarak klasik İslam düşüncesinden çok Batı'nın totaliter ideolojilerinden etkilendi. Onlar Farabi, Nizamülk ve İbni Haldun'dan çok Hobbes, Maister ve Hegel'e yakındı.*

Maister, papanın suçsuzları bile yargılamaya hakkı olduğunu söyler. İslami devlette, bu işi yine din adamları üstlenecek. Peki, burdan demokrasi nasıl çıkacak. Bu demokrasiyi Emir Tahiri şöyle anlatıyor, *"Seçimsiz demokrasi mümkün değil, ancak demokrasisiz seçimler olabilir! İran'da seçimle gelmiş parlamentonun aldığı kararlar görmezlikten gelinerek bütün adayların mollalarının onayını alması gerekli. Bazı Küçük Körfez ülkelerinde iktidardaki seçkin tabakanın otoritesini güçlendirmek için oyunlarla süslenen veya 'yeni Arap demokrasileri' diye övgülere düçar seçimler kullanıldı. (...) Hepimiz topluca 'demokrat olacağız. Tıpkı başka zamanlar devletçi, milliyetçi, solcu olduğumuz gibi. Demokratlığımız, daha önce ithal ettiğimiz düşünceler gibi sahte olduğunu ispatlayacak."*

Bir islamcı, islami devlet ülküsü için sahte demokrasiyi kullanabilir. Bundan ötürü islamcıya kızamayız. Daha sonra, *"Vay, beni aldattın"* diyemeyiz. Siyasi mücadelede çeşitli taktiler kullanılır. İslamcının şimdi kullandığı taktik şu. Hoşgörü. *"Ben içki içmem ama, içene de karışmam. Benim içki içen bir dolu arkadaşım vardır. Karım isteyerek kapandı. Biz hiç kimseyi kapansın diye zorlamayız. Herkesin dini kendine."*

Bu, ilericileri yumuşatma taktikleridir. Peki bu taktik başarılı mı. Başarılı. Başarılı olmasa kimi solcular, islamcıların peşine takılıp, Şam'a gider mi.

N'apıyorlar Şam'da. Demokrasi bildirisi yayınlıyorlar.

Şimdi cuma günkü günceme dönüyorum, *"Kimsenin kimseyi sömürmediği, özgür, demokrat, yabancılaşmanın kırıldığı bir dünya istiyorum"* desem, bu bildiriye Tüsiad, Müsiad, islamcı, sağcı... herkes imza atar. Ama ben, devam etsem, şöyle desem, *"Böyle bir dünya, artı değer in patronlara değil, topluma verildiği zaman kurulur."* Tüsiad, Müsiad, islamcı, sağcı, hemen imzasını çeker.

İslamcıyla işbirliği yapmayı düşünen solcu, islamcının kullandığı kavramları bölerse durumu görür. Bölünmemiş, genel bir demokrasi kavramı için mücadele solcu için yanlıştır. Çünkü o demokrasi geldiğinde, islamcılarla birlikte demokrasi için mücadele veren solcularla birlikte bütün solcuların başı uçurulur.

11 Haziran Çarşamba

Sabah yolda yürürken, gizli-saklı yaşayan bir halk olduğumuzu düşündüm. Hep, gizli-saklı yaşarız.

Peki, neden böyle yaşıyoruz. İki nedeni var bunun. Birincisi, eleştiri kültüründen yoksunuz. Geçen sayıların birinde B. Sadık Albayrak, noterlik kurumunu eleştirdi *İnsancıl*'da. Noterler pek kızdı bu işe. Duyduğuma göre Noterler Birliği dava açmayı düşünüyormuş.

Hekimleri eleştirdim diye nerdeyse kargışlandım ben. Hep böyle. Hukukçuyu eleştir, Barolar ayağa kalkar.

Düşüncelerim yüzünden neler neler söylenmiyor benim için. Tabii bu durumda büyük çoğunluk susuyor.

Gizli saklı yaşamanın bir nedeni de yasalar. Bu yüzden susar insanlar.

Şimdi bunları niye yazdım. AKP, Uyum Yasaları'nın içine şöyle bir madde koymuştu. Apartmanlarda ibadet yeri açma özgürlüğü.

Ben, kırk yıl düşünsem, böyle bir özgürlük aklıma gelmez. Bu maddeye karşı çıkılınca, *"Apartmanlarda ibadet yeri var, buna yasal düzenleme getirilecek"* dendi.

Neyse, bu madde yasadan çıkarıldı. Bugün *Yeni Şafak*'ta, şöyle diyor, *"İbadet yeri meselesine gelince. Bunu hâlâ apartmanlara mescit şeklinde anlayan sivri zekalılar ya da art niyetliler var..."*

Görüyorsunuz, bir görüşe karşı çıkıldı mı ya "sivri zekalısın" ya da "art niyetlisin"

Resul Tosun diyor ki, *"Getirilen teklif, kat mülkiyeti olan mahallerde (apartmanlarda) eğer bir ibadet yeri açılacaksa, önce o bina sakinlerinin tamamının rızası alınacak biir. Sonra binada gerekli imar değişikliği yapılacak ikii. Sonra da mülki amir gerekli görürse izin verebilecek üüç."*

Bu, gerçekliğe uymuyor. Ben, oturduğum binada mescit açmak isteyim de bir kişi buna hayır desin, mümkün değil. Bütün dinci gazeteler adamın hayatını karartır.

AKP, bunu biliyor. Amaç bütün apartmanlarda mescit açtırmak. Ondan sonra beş vakit namaz.

Ben kimsenin namaz kılmasına karşı değilim. Herkese zorla namaz kıldırılmasına karşıyım. AKP'nin bu amacı sezildiği için, maddeye karşı çıkıldı. AKP de her zaman olduğu gibi, direnişi görünce maddeyi geri çekti. Ama şimdilik.

AKP, düşüncesini açıkça söylese, sorun kalmaz. *"Ben herkesin namaz kılmasını istiyorum"* dese daha kolay tartışılır.

Gizli-saklı hayat her yerde var. Bugün *Milli* gazete'de Mehmet Bekaroğlu'nun, *"Başörtüsü bu ülkenin birinci meselesidir!"* başlıklı yazısı var.

Küresel Kuşatmaya Karşı Direnişin Kültürel Cephesi: Doğu Konferansı Deklarasyonu, Milli Gazete'de, yine Mehmet Bekaroğlu'nun giriş yazısıyla yayınlandı (*Milli* Gazete, 4/6/2003, s.2) Bu bildiride başörtüsüyle ilgili tek satır yok. Buna karşın Bekaroğlu, bu bildiriye dayanarak, solculardan da destek isteyebilir. Çünkü bildiride genel kavramlarla adaletten, eşitlikten, onurdan söz ediliyor.

Bakın ne diyor yazısında Bekaroğlu, *"Bu hafta sonu üniversite giriş sınavı yapılacak, yüz binlerce*

genç daha iyi bir gelecek umuduyla iyi bir üniversiteye girmek için yarışacak. Ama bir grup genç, bütün şartları yerine getirmiş olmalarına rağmen, böyle bir yarışmaya girme şansına sahpi değil."

Başörtülü gencin sınavlara girememesini şöyle nitelendiriyor Bekaroğlu, *"sadece temel insan haklarının ihlal edilmesi değildir bu, aynı zamanda bir ayrımcılık, kayırma ve adaletsizliktir."*

Kimi solcuların da imza attığı genel kavramları, Bekaroğlu, getiriyor başörtüsüne dayandırıyor.

Peki, başörtüsünün demokratik bir hak olduğu neden bildiride yok. Bekaroğlu bunu önerirse, belki solcular imza etmeyebilir. Önce adalet, eşitlik, insan onuru de, sonra bu kavramları kendi işine geldiği gibi somutla.

Bundan ötürü ben, biri, adalet, eşitlik, insan onuru dedi mi, *"Hele dur. Şunları bir somutlayalım. Bölelim şu kavramları"* derim.

Hani barış için toplantı yapıyorlardı ya, sordum birine *"Beni niye çağırmıyorsunuz"* dedim. *"Sen aykırı adamsın, sorun çıkarırsın"* dedi.

Şunu sorardım. Niye.barış istiyorsun. Barış derken ne demek istiyorsun. Barışta n'apacaksın. Siz siz olun genel kavramlara aldanmayın.

12 Haziran Perşembe

Recep Tayyip Erdoğan, bir toplantıda konuşurken, genç bir kız *"Size güvenmiyoruz"* demiş. Bunun üstüne Türkiye klasiği yaşanmış. Polis, genç kızı, karga tulumba yüznumaraya götürmüş, oraya kitlemiş.

Erdoğan daha sonra, *"O kızın sicili lekeli"* demiş. Kimi yazarlar, *"İşte Recep Tayyip Erdoğan demokrat değilmiş, kimliği ortaya çıktı."* diye eleştiriye başladılar.

Tabii Recep Tayyip Erdoğan demokrat değil.

Peki ama neden.

Bu dünyada demokrat olmak zordur. Çünkü mitostan logosa geçemedi insan. Logos için verilen aydınlanma mücadelesi her bölgede ciddi bir biçimde başarısızlığa uğradı.

Türkiye bu dünyanın içinde. Logos, bu topraklarda da yenilgiye uğradı. Ayrıca Türkiye'ye özgü koşullar var. Kırım kültürü egemendir Türkiye'de.

Bütün bunların yanında dindar bir insanın demokrat olması, işi daha da zorlaştırır.

Bu ülkenin insanı, fırsat bulursa karşı düşünceli insanı katleder. Sivas kırımı on yıl önce yaşandı bu ülkede.

Şimdi elden geldiğince, sinirimizi bastıra bastıra, dişlerimizi sıka sıka demokratlık taslıyoruz. Ama hep böyle yaşanmaz. Sık sık gerçek karakterimiz ortaya çıkıyor. O zaman argumentum ad heminem kuralını uyguluyoruz.

Argumentum ad heominem kuralında karşı görüşteki insanın kişiliğine saldırılır. Recep Tayyip Erdoğan da bu kuralı uyguluyor. *"O kızın sicili lekeli"* diyor.

Şimdi soru şu. Türkiye'de bu kuralı kim uygulamıyor. Bugün Erdoğan'ı eleştirenleri, bir eleştireyim, bak nasıl saldırırlar kişiliğime.

Geçen gün gazetede fotoğrafını gördüm. Demokrasi için mücadele eden aydınların arasındaydı. Romanını eleştirdim diye argumentum ad hominum kuralını işletti. *"Kuduz it"* dedi *"geceleri altını ıslatan sidikli"* dedi.

Mitostan logos'a geçmek... demokrat olmak zordur, hele Türkiye'de. Önce kendi gerçeğini benimseyeceksin. Sonra bu gerçekliği yıkacaksın. Sonra kendini yeniden kuracaksın.

Bunu ben başarabilmiş bir insanım. Bu yüzden *İnsancıl*'da kişiye saldırı yazıları yayınlanmaz.

17 Haziran Salı

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ın ayda bir yayınladığı *Kitap-lık* dergisi var. Bu derginin haziran sayısında *YKY'den Mektup*'ta şöyle deniyor, *"Derginin imza yelpazesini mümkün olduğunca genişletmeye, çeşitlendirmeye çalışıyoruz. Nitelikli kalemlerle ilişki içinde olmayı işimizin bir parçası olarak gördüğümüzden bazı şair ve yazarlarımızı yokluyoruz zaman zaman."*

Geçen ay İsmet Özel'i "yoklamışlar", şiir istemişler. İsmet Özel şiir vermemiş. Şöyle deniyor yazıda, *"aramızda dağlar olduğunu 'ayrı dünyaların insanları' olduğumuzu ima etti nazik bir dille."*

Buna pek şaşırmış *YKY*'liler. Şöyle diyorlar, *"Edebiyat dünyasında hâlâ 'mahzurlu', 'engelli' insanlar yaşıyor anlaşılan. Oysa edebiyat dünyası denince, edebiyata inanmış insanlar topluluğunu anlamak lazım değil mi?"*

Edebiyata bakın. Sizden ayrı dünyalarda yaşayanı mahzurlu, engelli göstermeye çalışan o kaba iğretileme, yakışıyor mu edebiyatın inceliğine, güzelliğine.

Ama siz zeki insanlarsınız. Edebiyat genel kavramı altında, burjuva şemsiyesinde toplamak istemiyor musunuz "edebiyatçıları" Buna da "çeşitleme", "genişletme" dediğinizi bilmiyor musunuz.

Kitap'lık'ın önsözünü okuduktan sonra Brecht'in *Köpekbalıkları İnsan Olsaydı* adlı öyküsü geldi aklıma. Öykünün bir yerinde şöyle der Brecht, *"Köpekbalıkları insan olsaydı, onların da bir sanatı olurdu elbet. Köpekbalıklarının dişlerini parlak renklerde gösteren, onların boğazlarını zevk bahçelerine benzeten, bu boğazlarda yapılan muhteşem şenlikleri anlatan güzel resimler olurdu. Denizin dibindeki tiyatrolarda, kahraman olmak isteyen küçükbalıkların köpekbalıklarının boğazından nasıl geçtiği anlatılırdı."*

İşte böyle.

Çoğu insanda, kimi şeylere irade zayıflığı var. Yazarlarda, şairlerde de vardır, irade zayıflığı. Ölmeden önce bütün eserlerinin basıldığını görmek ister.

YKY genel kavramlarla, yazarla şairlerdeki bu irade zayıflığını iyi kullanıyor.

Ama her kuşun eti yenmiyor. Müslüman İsmet Özel, çizgiyi çekiyor *YKY*'ye.

İsmet Özel'inki sağlıklı, sağlam bir duruş.

Bu sağlıklı, sağlam duruş, irade gücü, kendilerine "solcuyum" diyen kimi şairlerde, kimi yazarlarda da olsaydı, *YKY*'liler kaba, sığ bir dille saldırmazlardı, irade gücü olanlara.

Bu, şunu gösteriyor. Bir insan, yalnız kendine karşı değil, başkasına karşı da sorumludur.

YKY'de eser yayınlatan solcular, bu sorumluluktan kaçmışlardır. Bu sorumsuzluk *YKY*'nin dilini uzatmıştır.

YKY'lilere sözüm şu. Kimi istersen iraden altına al. Ama iradeni kabul etmeyene saldırma.

20 Haziran Cuma

Gri... beyaz bulutların altında yürüdüm bu sabah. Durdum durdum baktım bulutlara. Öyle özlemişim... İşte öyle dolaşırken *YKY*'liler düştü aklıma... Onlarla ilgili bir kez daha yazmayı düşündüm.

Neymiş... edebiyat yapıyormuş *YKY*'liler. Peki, *YKY*'liler, bu edebiyatı kendi öz güçleriyle yapabilirler mi. Ayrılsınlar Yapı Kredi Bankası'ndan *Kitap-lık*'ı çıkarsınlar bakalım.

Banka sermayesini edebiyata neden sokuyorlar. Bakın, sola hiçbir zaman gülümsememiş Ege Canan ne diyor *Hürriyet*'te, basının yozlaşması üstüne, *"Biz bu hale bir günde gelmedik. Banka, basın ve ticaretin 'tek elde' toplanmasının sakıncalı olduğunu anlamadık. (...) Yaşadığımız çirkinlikler, 'iyi insan-kötü insan' ölçütüne indirgenemez. (...) Basın özgürlüğünün, basının ekonomik özgürlüğü olduğunu idrak edeceğiz."*

Yalnızca okuruna dayanan bir basın organı özgür olur.

Şimdi *YKY*'lilere soruyorum. Pertev Naili Boratav'ın *Nasreddin Hoca* adlı eserini, hangi edebiyat anlayışıyla yok ettiniz. Gülsüm Cengiz'in eserini hangi edebiyat anlayışıyla toplatılmasına karar verdiniz.

Bunlar edebiyat mı.

Şimdi bir sorun daha var. Mahkeme kararlarıyla kimi kitaplar yok edilmiş. 18 Haziran 2003 tarihli *Radikal*'de, şu kişiler kitabın yok edilmesine karşı çıkmışlar. Adalet Ağaoğlu, Lale Müldür, Küçük İskender, Ahmet Ümit, Hulki Aktunç, Adnan Ekinci, Alpay Kabaralı, Metin Celal.

Bu kişilere yalın iki sorum var.

Birinci soru. *YKY*'nin kitap yok etmesine, kitap toplatmasına karşı çıktınız mı.

İkinci soru *YKY*'de yayınlanmış kitaplarınız var mı.

Kitap-lık dergisinin yöneticilerine de bir sorum var. Kendi sermayenize, okurlarınıza güvenerek bir dergi çıkartmayı neden düşünmüyorsunuz.

23 Haziran Pazartesi

İlk elde şunu söylemeliyim. Hiç kimsenin özel hayatına karışmam, hiç kimsenin özel hayatı beni rahatsız etmez. Burdan kadınların kapanması sorununa gelirsem, bu, beni ilgilendirmez. Bir kadın isterse kapanır, isterse kapanmaz. Ancak bu genel bakış, Türkiye'de değişiyor. Ben Türkiye'de kadınların kapanmama özgürlüğünü savunuyorum. Çünkü kadınların kapanmasını savunanlar, islami çevre, bu özgürlüğü tanımıyor kadına.

Gülay Göktürk'ün başına gelenler bu dediğimin kanıtı. Başına geleni Göktürk, *Tercüman*'da kendisi anlatıyor. *Yeni Asya* gazetesi Gülay Göktürk'le bir söyleşi yapmış. Fotoğraf da çekmişler. *Sabah* gazetesinden öğrendiğime göre, kısa kollu gömleğinin bir kolunu, bilgisayarla uzatmışlar. Öbür kolunu da *"Göktürk kimdir"* yazısıyla kapatmışlar.

Bütün bunlardan sonra bile şöyle diyor Göktürk, *"Şimdi bu yazdıklarımı okuyan birilerinin kıs kıs güldüklerini ve 'Ya, işte böyle anlarsın Hanya'yı Konya'yı , biz demiyor muyduk siz onların özgürlüğünü savunun, onların eline fırsat geçerse sizin başlarınızı örtecekler' dediklerini biliyorum./ Ama yine yanıldıklarını düşünüyorum / Ben bunları yazarken beni tesettüre sokan bu tutumun 'İslami kesim', denen kesim içinde küçük bir azınlık oluşturduğunu; bir başka deyişle 'münferit' bir olay olduğunu biliyorum."*

Gülay Göktürk'e şunu anımsatmak gerekiyor. Olgular üstüne mi düşüneceğiz, sanılar üstüne mi. Gazetenin Gülay Göktürk'ü tesettüre sokması bir olgu. Ama bunları yapanların azınlıkta olduğu savı, bir sanı. Sanı üstüne düşünce yürütülse bile, bu düşünce kısa sürede çöker.

Şu bir gerçek. İslam inanışına göre kadının örtünmesi Tanrı'nın buyruğudur. Ama daha önemli, ciddi bir sorun var önümüzde. Bilimsel düşünce, pozitivizm diye yerden yere vuruluyor.

Sorun, örtünme, örtünmeme sorununun çok ötesinde insanın varoluş sorunudur. İnsan, özgür bir toplumda özne mi olacak, yoksa din kurallarının egemenliğinde nesne mi olacak.

Bu bakış açısı olmaksızın, özgürlükçü, demokrat görünme sevinci, ileride derin kaygılara yol açabilir.

Özgür Orhangazi'nin derlediği *Marksizm Tartışmaları-Manifesto'nun Güncelliği* (Ütopya Yayınları, Ankara, 2003) adlı eserde Luciana Castellina, bakın ne diyor, " *demokrasi, keyfi baskıdan özgür-*

leşmekten daha fazlasıdır. Aynı zamanda anlamlı, gönüllü kolektifler ve kurumlar oluşturma hakkını ifade eder. Küreselleşme ve kitle iletişim çağında güç, hesap sorulabilir parlamenter yapılardan başka yerlere kayarken bu iki yönünün de gerçek içerikleri boşaltılıyor. Bu da Marx'ın ekonomik güç sığınakları alt edilmezse demokrasinin içi boş bir hale geleceğine-siyasetin konu dışı kalacağına-dair sezgisinin hâlâ süren doğruluğunu göstermiyor mu?"

Türkiye'de Ali Bayramoğlugiller, Silahlı Kuvvetlerin siyaseti daralttığını söylerken, Bayramoğlugillerin Tüsiad'a hiç dokunmamaları anlamlı değil mi.

Tüsiad'ın egemenliğinde ya da şeriat kurallarında, siyaseti nasıl genişletebileceksiniz.

Castellina şöyle devam ediyor. *"Tam bir demokrasiyi nasıl gerçekleştireceğimiz sorusu, belki de yanıtlamak durumunda olduğumuz en zor sorulardan birisidir. Marx, bu konuda etraflı bir yanıt sağlamasa da en azından bize halk egemenliğinin ekonomik güçler tarafından salt bir seçim pratiğine indirgendiği zaman ne kadar sınırlı bir hale geldiğini göstermektedir."*

Bugün Türkiye'de demokrasi, seçim pratiğine indirgenmedi mi. Kemalizmi tartışamazsın, koruyucular var. Bilimsellik dersen, kafir diye saldırırlar. Sermaye egemenliğine karşı çıkarsan, ekonomik açıdan boğarlar.

Ekonomik güçler, demokrasiyi seçim pratiğine, edebiyatı da biçim pratiğine indirgediler.

Özgürlükçü, liberal demokratlar, örtünüp örtünmeme konusu dışında, demokrasiyi, seçim pratiğine, edebiyatı biçim pratiğine indirgeyen sermaye için ne düşünüyorlar acaba.

Bunu öğrenmek mümkün mü.

24 Haziran Salı

"Dışardaki beton avludaki eğitimden canlı dönemeyeceğimizden korkuyorduk. Çünkü bu eğitimler işkenceyle yapılıyordu. Avlunun ortasında bir kapak vardı. Oradan hapishanenin ya da mahallenin lağımı akıyordu. Her birimiz tek tek o lağım suyunun içine indiriliyorduk. Lağımın içinde nefesimiz kesilene kadar tutuluyorduk. (...) Mahkemede bir hemşerime tebessüm ettim diye bir gardiyan elime beş milimlik çivi çaktı. Copu ısırtıp, tekmeyle vurdular ve sonra ağzımdan dişlerimi copla birlikte çıkardılar. Ağzıma soktukları copu sağa sola döndürdüler, gördüğünüz gibi ağzımı bir yanından yırttılar. (...) Abbas Çelik diye bir köy sahibi vardı. Oğluyla birlikte içerideydi. Oğluna soktukları copu çıkartıp babanın ağzına veriyorlardı. (...) Bedii Tan'ı da bir gardiyan işkenceyle öldürdü. (...) O, yüzünde devamlı tebessümü olan biriydi. Yaşlı olmasına rağmen, işkence yapıldığında bağırmıyor, yalvarmıyor, işkence yapanların gözlerinin içine bakıp tebessüm ediyordu. Bu tavrı, onları kızdırdı. Çok dayak yedi ve yatağa düştü. Yatağa düşünce gardiyan 'Onu bana getirin' dedi. Götürdük. Bedii Tan ayakta duramıyordu. Kafasından bir bidon soğuk su boşalttılar. Yere yığıldı. Kalkması emredildi. Duvara tutunarak güçlükle kalktı. Kalmasıyla beraber, gardiyan bir tekvando hareketiyle dönüş yaptı ve botunun tabanını Bedii Tan'ın göğsünü indirdi. Adamcağız kafası üstü yere düştü. (...) Ben bu vahşeti 23 yıl önce yaşadım. Orada insanlar öldü, hayatta kalanların çoğu ise hastalandı. İnsanların duyarsızlığından hâlâ korkuyorum. Böyle bir vahşet yaşandığı takdirde gene sessiz kalacaklarından ürküyorum. (...) Komutan Co, hücrelerin önünde geziyor, oturanı görünce havlıyordu. O bir kurt köpeğiydi ve biz ona 'komutanım' diye tekmil veriyorduk (...) Mehmet Salih Besen olayında gerçeklik duygumu ben tamamen yitirdim. 50 yaşlarındaydı. TKİ'de memurdu. Kendisi ve bizleri ölü zannediyordu. 'Biz ölüyüz, şu anda kabirdeyiz' diyordu (...)Koğuşun aslında bir mezar olduğunu öyle mantıklı savunuyordu ki, ben dahil bazılarımız ölü olduğumuza inanmaya başlamıştık. (...) Ben ülkemizde geçmişte yaşanılan bir vahşeti anlatıyorum. Bugün 43 yaşındayım. Diyarbakır Cezaevi'nden konuşulduğunda hâlâ hayattan kopuyorum. İçimdeki fren boşalıyor, bağırmak, ağlamak, haykırmak istiyorum. Benim hanımım ve çocuğum var. Kalabalık bir ailem ve dost çevrem var. İçimdeki frene basamıyorum ve herkesin önünde hüngür hüngür ağlıyorum ağlıyorum."

Dün *Radikal*'de yayınlanan Neşe Düzel'in söyleşisinden aldım bu bölümleri.

Neşe Düzel, bu söyleyişi için şöyle diyor, *kendi insanımıza neler yaptığımızı, ne acılar çektirdiğimizi fark ettiğimizde, değişmemiz gerektiğini daha iyi göreceğiz. Diyarbakır Cezaevi'nde üç yıl yatan ve siyasetle hiç ilgisi bulunmayan Selim Dindar ile o hapishaneyi, o cehennemi konuştuk. Bugün bir işadamı olan Selim Dindar anlattıklarıyla beni Dante gibi cehennemde dolaştırdı."*

Selim Dindar'ın anlattıkları, insanı, insanlığından utandıracak derecede şiddetli.

Farabi, insan türünün bağlayıcı öğesinin insanlık bağı olması gerektiğini söyler. Tabii bağın bu olması gerekir. Ama Selim Dindar'ın anlattıkları şunu gösteriyor. Kişinin kendini insan diye algılaması çok zor, her zaman olabilir değil bu.

Selim Dindar, söyleşinin bir yerinde şöyle diyor, *"İnsanların duyarsızlığından hâlâ korkuyorum. Böyle bir vahşet yaşandığı takdirde gene sessiz kalacaklarından ürküyorum."* Haklı Selim Dindar. Toplum bu açıdan son derece duyarsız. Kendiliğinden olmadı bu duyarsızlık. Elli yıldır uygulanan bir yöntemle, sindirildi insanımız.

İstanbul'da 6-7 Eylül olayları, 1971'de olup bitenler. Çeşitli kentlerdeki kırımlar, korkuttu, duyarsızlaştırdı insanımızı.

Emperyalizmle mücadeleye girişen solculara karşı çıkartılan milliyetçilerin, islamcıların da, insanımızın sindirilmesinde payı var.

Hele 12 Eylül... 12 Eylül'ün insan yıkımı... bu yıkımın etkisi yıllarca giderilemez.

Komünizm korkusu, irtica korkusu, bölünme korkusu, ülkeyi tımarhaneye çevirdi. İnsanı insanlıktan çıkardı.

Kara günler yaşadık. Karanlık... kara günler devam ediyor. Peki aydınlığa çıkmayacak mıyız. Çıkılacak. Gelecek aydınlık günler. İşte o gün tarihin kara sayfalarına yazılacaklar, insanı korku cinnetiyle dumura uğratanlar.

27 Haziran Cuma

Sabah 04.30'da ay, ince bir çizgi durumunda güzellik serpiştiriyordu doğaya... Sabah yürürken bunu düşündüm. Nasıl da kandırıyoruz kendimizi. İçbükey durumunda görünen ayın gerçeği o değil. Ama biz ayı öyle sanıyoruz. Seviniyoruz. Sabaha karşı ben de öyle sevinmiş, gözlüğümü takıp uzun uzun bakmıştım aya. İçimden *"Ne güzel"* demiştim.

Sabah yürürken, ayın görünen durumlarını düşünürken, birden insanların da ayın durumuna benzediklerini düşündüm. Ay başka, ayın görünen durumu başka ya, öyle işte. İnsanda da var bu durumlar. Kendisi, aslı başka, görüneni, gösterdiği başka.

Kimi, bunu, bile bile yapıyor. Böylesinin açık vermesi zor. Önünde sonunda açık veriyor ama. Bütün bir hayatı, aslını saklayarak götürmek mümkün değil.

Böylesi kişi korkaktır. Açık vermemek için az konuşur. Ortalıkta pek görünmez. İlle de ortaya çıkması gerekiyorsa kalabalıklarda saklanır.

Belli bir düşüncesi yoktur. Çoğunluğa uydurur kendini. Yüksek sesle konuşmaz ama. Sıkı, sarsılmaz ilkesi varmış gibi yaşar. İlkesi, milkesi yoktur aslında.

Korkaktır dedim. Yatağa girerken bile korkar.

Kimi aslıyla görünüşünü bir sanır. Bir süre böyle yaşar. Sonra bir olayda kişilik çatlamasına uğrar. Görünenin aslı olmadığını anlamıştır.

Aslını bilinçle saklayan değişmez. Öyle yaşar gider. Aslı ortaya çıkınca, ya da aslının ortaya çıkacağını sezince yer değiştirir, çeker gider.

Öbürüne, aslını bilmeden yaşayana geldikte... Böylesi değişebilir. Ama ciddi bir mücadele vermesi gerekir. Önce aslıyla hesaplaşacak, sonra aslını değiştirecek...

Aslında bütün bunlar burjuva dünyasının insanın varoluşunu bozmasından kaynaklanır. Demokrat değildir burjuva dünyası. Aslını gösterirsen, işten atılabilirsin, sevgilin seni bırakabilir... böyle bir sürü sorunlar vardır. Bunu bilen kişi, varoluşunu düzene göre uyarlar.

Bilinçsizce yaşayan, aslını bilmeyense, ilk vuruşta şaşırır. Ya kendi varoluşunu hazırlamak için harekete geçer, ya da aslını saklar.

Annem, sık sık *"Birini görünce kaldırım değiştirenler gibi olma"* derdi. Aslına uygun yaşa, düşüncenle eylemin bir olsun demektir bu.

Ben, hiç kaldırım değiştirmeden yaşadım.

30 Haziran Pazartesi

Dün, bütün gün Çatalca'da bir çiftlikteydik. Ördek, kaz, horoz, tavuk, hindi, buzağı sesleriyle güzel bir gün geçirdik.

Nasıl oldu da *İnsancıl* Çatalca'da bir çiftliğe kır gezisi düzenledi.

Her yıl kır gezisi düzenliyoruz ya, geçenlerde bunu konuşuyorduk, nereye gidelim. Arkadaşımız şair Uğur Hacıhanefioğlu bizi dinlerken, birden *"Bize gelin"* dedi. Çatalca'da bir çiftliği varmış şair arkadaşımızın. Yıllar önce kuru tarlayı almış, bir bahçevan gibi çalışa çalışa yeşillikli bir çiftlik yaratmış.

Dün oradaydık...

Öğlen yemeğinden sonra, arkadaşlarımız, futbolla başladıkları oyunları, akşama kadar sürdürdüler. Biz bütün bir kış, felsefede, bilimde, edebiyatta öylesine bir enerji doldurmuşuz ki, gladyatör olarak sahaya indirsek, her biri bir aslanı parçalardı.

Bu enerjiye şaştım kaldım.

Halat çekme, mendil çekme, güreş, hepsi de hareketli oyunlardı.

Şair arkadaşımız Uğur Hanefioğlu, engin bir içtenlikle gönlünü açtı bize. Göksel hanımın inceliği hepimizi etkiledi.

Çiftliği yöneten Mustafa bey, bizi ağırlamak için elinden geleni yaptı.

Şahin'den Orhan Veli'nin şiirini dinledik. Şahin ilkokul öğrencisi. Mustafa beyin oğlu. Şair olacakmış. Şair olur da anılarını yazarsa bize okuduğu şiiri, o günü bir deftere saptadık, *"Bizi unutma"* dedik.

Saat 19.30 dolayında toparlandık. Hepimiz sevinçliydik. Ama zorla kalktık. Kentin karmaşasına katılmak üzere kaptıkaçtılara binerken, sevinçle, kaygıyı birlikte yaşıyorduk.

Arkadaşlarımız şöyle düşünüyorlardı. *İnsancıl*'ın da böyle bir yeri olsa, seminerler de çiftlikte verilse... Bunu bana söyleyenler de oldu. *"Tabii"* dedim, *"hayal kuralım. İnsan, hayal ettikçe yaşar."*

Ben böyle yerlerde az içerim... Gece içkimi içerken günü düşündüm. İşte anı oluverdi yaşadıklarımız. Ama hayat devam ediyor. Yaşayacağız. Bakın ne diyor, Esma Çavuşoğlu *Aslolan Üzerine* adlı şi-

irinde, *"Ve dünya sıcacık damarlarında / Çocuk gözlerin sol göğsünde bir ateş / taşıyorsun / Kanını kucaklayan ırmağın akışında."*

3 Temmuz Perşembe

Sivas kırımının üstünden on yıl geçti. Sanıklar yakalanmadı. Bu bir yana, yeni bir durum oluşturuluyor, islami basında. Biz, Sivas'a gidenler suçluyuz. Bu şenlik niye Banaz'da değil de Sivas'ta yapıldı.

Bu akıl yürütme şöyle uygulansa sonuç n'olur acaba. Sözgelimi Ankara'ya gidiyorsun karadan bir taşıtla. Sürücünün dikkatsizliği yüzünden kaza oluyor. Bu kazada yolcular suçlanıyor, niye Ankara'ya gidiyorsunuz diye.

Bizlerin suçlanması yeni değil. Eskiden Aziz Nesin'in tahrik ettiği söylenirdi. Şimdi olayları bizim çıkardığımız söyleniyor.

Bu, ciddi mi söyleniyor. Evet, ciddi söyleniyor. Katı inanç, öbürüne düşmanlıkla kaynaşırsa akıl yürütemiyor insan.

Yangın söndürme araçlarının su sıkmasıyla önlenecek bu kırım, neden önlenmedi. Devletin ilk görevi, yurttaşın can güvenliğini sağlamak değil mi.

İslami basın, bunu sorgulamıyor. Bizi, Sivas'a gidenleri, suçluyor.

Onlar bu işi, bizlerin islama yakıştırdığımızı sanıyorlar. Orada şeriat için sloganlar atıldı. Bunlar şeriat yanlısı mıydı, yoksa öyle mi görünüyorlardı. Bunu, ben bilemem. Dinci basın bu olaydan rahatsız oluyorsa, olayın üstüne burdan gitsin.

Sivas'ta pırıl pırıl 37 insan katledildi. Sivas'ın etkisiyle birçok kişi dram yaşadı.

Bütün bunları görmezlikten gelmek insani bir davranış değildir. İnsani olmayan bu davranış şu sonucu doğuruyor. Adamlar bize üzüntümüzü bize yaşatmak istemiyorlar.

Pir Sultan Şenliği'ni önlediniz. Tamam. Susun. Bırakın içimiz kan ağlaya ağlaya acımızı, üzüntümüzü nesnelleştirelim.

Şunu niye anlamıyorsunuz. Katledilenler içinde hepimizin arkadaşları vardı. Sözgelimi ben Asım Bezirci'yle arkadaştım. Sık sık buluşur, edebiyattan söz ederdik. Tartışırdık.

Sivas kırımı beni bu güzel insanın dostluğundan etti.

Şimdi sanki yanımda *"Cengiz"* diyor, *"Bak sana bir çeviri getirdim."*

Soruyorum. Sizde bir dost yitirmenin acısı yok mu. Varsa susun. Amacınızı gerçekleştirmek için bizim gönlümüzün üstünde tepinmeyin.

Sivas kırımını düzenleyenleri ortaya çıkaramadık. Gücümüz yetmedi buna. Suçluları bulmak için siyasal erke gelmek gerekir. Türkiye'de sol birleşip bunu bile beceremedi. Yıllar akıp gitti.

BARIŞ ÇINARI
Herkül Milasla Manisada

İki çınar diktik
Can suyu verdik
Sıladan sılaya
Aştık bitimleri
Seviyoruz çocukları
Barış türküleri söylemeyi

Azıcık gerçekçi
Azıcık düş
Güzel olsun herşey
Sevgi olsun tek
Böyle yazdık özlemlerimizi
Torunlarımız okusun
Gölgesinde çınarların

Cengiz BEKTAŞ

Tarih bunu böyle yazacak. Sol, parçacılığı aşıp bir türlü bütüne gidebilecek bir yapıda değildi. Bu yüzden bütün kırımların suçluları, düzenleyicileri bulunamadı.

Sol... vurun abalıya.

Ama ben gelecekten umut kesmem. 6-7 Eylül'ü de solun çıkardığı söylenmiş, solcu yazarlar gözaltına alınmıştı. 1960'tan sonra bu işi kimin düzenlediği ortaya çıktı.

Belli olmaz, belki bir gün ip kopar, taş düşer.

O taş, bizim Sivas'a gidenlerin başına düşmeyecek.

Susun.

Acımıza saygı gösterin.

Biz yitirdiklerimize ağlıyoruz, bu işi düzenleyenleri ortaya çıkaramayışımıza ağlıyoruz.

Temmuz yaklaşırken yavaş yavaş, içimizde bir yangın tutuşur. Bunu neden anlamıyorsunuz. Bakın ne diyor Berrin Taş, *Sivas Ağıdı* adlı şiirinde, *"Sivas'ta gök yanıyor / hava tutuştu / yanıyor dağlar taşlar / karanlık yıldızları yakıyor // nerdesin ey / ateşi bulan ilk insan / karanlık yıldızları yakıyor."*

ÖMER NACİ SOYKAN

Enver AYSEVER

Geçen hafta yayın yaşamımızda çok önemli bir olay yaşandı. Ayrıksı ve muhalif tavrıyla tanıdığımız, edebiyatımızın afacan yayınevi İnsancıl Yayınları, Ömer Naci Soykan'ın altı kitabını yayımladı. Bu olayın değeri ve önemi şudur: Bu altı kitap birer felsefe yapıtıdır. Felsefeyle ilgilenmeyi, ötesinde yaşamayı beceremeyen bir toplum için, bir felsefecinin tüm yapıtlarını yayımlamak, devrimsel bir nitelik taşır.

Ömer Naci Soykan, felsefeyi yaşamın içine taşımaya çalışan, felsefenin gündelik yaşamımızdaki yerini arayan, tam anlamıyla filozof tavrıyla yaşama direnen bir düşün adamıdır. Seçkin bir terminolojiyle, bir üst dil üzerinden yapılan felsefenin, topluma hiçbir katkı yapmadığı açıktır. Dar bir akademik çevrenin haz alanına dönüşen felsefe disiplini, yalnız meraklısı için anlaşılmaz bile olsa, entellektüel bir konum edindirdiği için değer taşımaktadır. Oysa bu coğrafyanın halkı, felsefeyle doğru dürüst ilişkilenemediği, yaşamını hurafelerle doldurduğu için, çok büyük açmazdadır.

"Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1, 2, 3", "Arayışlar 1, 2", "Gönülden Dile Öz Sözler", geçen hafta kitapçı raflarındaki yerlerini aldı. Anadolu topraklarının, pek çok diğer zenginliğiyle birlikte, esasen yeryüzünün en büyük düşünsel zenginliğini de taşıdığını göz önüne alınırsa, burada yaşayan halkın felsefeden nasıl bu kadar uzak durduğunu anlamak da hayli güçleşir. Felsefeden payını alamayan bir toplum, bilimsel bilgiye de uzaktır, sanata da. Dolayısıyla yozlaşmaya ve tükenmeye mecburdur.

"En iyi yönetim, en az yönetmektir. Yöneticinin işlere sık sık karışması, işlerin kötü gittiğini gösterir" diyor Soykan. Şöyle bir Cumhuriyet tarihi yönetimlerine göz atarsak; en büyük sıkıntının, kendini padişahlarla bir tutup ülkeyi yönetmeye kalkanlar döneminde yaşandığını görürüz. Başarı, sürekli yeni kurallar koyarak insanları sınırlamakta değil, aksine kişileri ve toplumları özgürleştirmede yatmaktadır. Bir felsefecinin bunu kaçırması da olası değildir. Soykan, inceden inceye, ruhumuza sinen iktidar hırsımıza dokunmaktadır.

"Sanatın, estetiğin insana verdiği ahlâk buyruğu şudur: Sanat yapıtına nasıl bakıyorsan, dünyaya da öyle bak!" diyor bir başka yerde Hoca. Akla gelen ilk soru şu elbette: Sanat olanla olmayanı, bu kadar karıştıran bir toplumda, bu olası mı? değerlerin alt üst olduğu bir süreci yaşıyoruz. Ömer Naci, yüksek değere sahip sanat yapıtından söz açıyor kuşkusuz. Bu yapıtların ruhu incelttiğini ve gönendirdiğini düşünüyor. Eğer sanat yapıtından haz duymayı başarabiliyorsa kişi, dünyaya da o gözle bakarak hayatı, daha yaşanılır ve katlanılır kılabilir.

Etik ve estetik değerleri bize yeniden ve ısrarla anımsatmasıyla, ayrıca değerli olan bu kitaplar, bir antik filozof duyarlılığıyla yazılmış. Ömer Naci Soykan yaşama bakıp, yorumlamış, dönüştürmüş ve kelimenin gerçek anlamıyla "felsefe yapmış" Çok söze gerek yok. Bir kez daha kulak verelim Hoca'ya;

"Her şeyi kendime dert edinirim. Çünkü her şey, insana ilişkindir ve ben bir insanım."

İnsancıl Gülümsüyor...

Ömer Naci Soykan'ın İnsani Kültüre Katkı Yapan Eserleri, İnsancıl Yayınları'nda Çıktı...

8.000.000 TL.

8.500.000 TL.

7.500.000 TL.

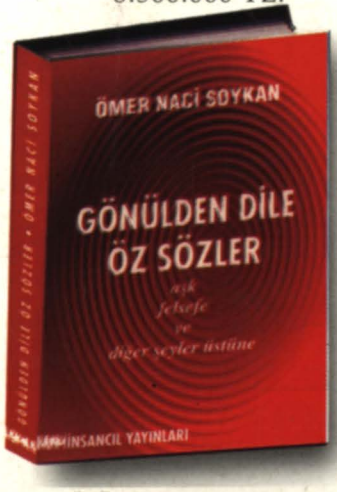

6.500.000 TL.

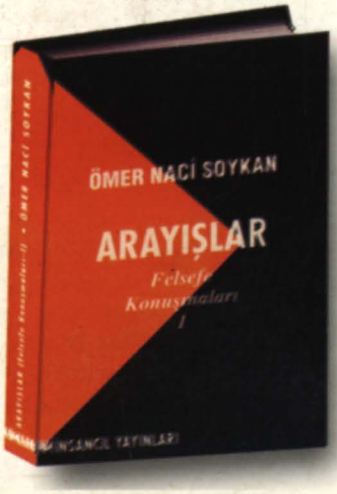

9.500.000 TL.

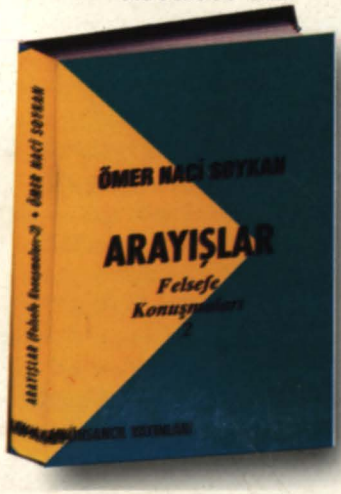

7.000.000 TL.